ЗВІТ
ПРО СТРАТЕГІЧНУ ЕКОЛОГІЧНУ ОЦІНКУ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2027 РІК

ЗМІСТ

		Стор.
	ВСТУП	3
I.	Зміст та основні цілі програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2027 рік	4
II.	Характеристика поточного стану довкілля Херсонської області	13
III.	Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу	67
IV.	Основні екологічні проблеми Херсонської області	71
V.	Зобов'язання у сфері охорони довкілля	72
VI.	Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2027 рік	77
VII.	Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання програми	83
VIII.	Обґрунтування вибору виправданих альтернатив	86
IX.	Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення	89
X.	Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності)	91
XI.	Резюме нетехнічного характеру інформації	91

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення у міжнародній, національній і регіональній політиці набуває концепція збалансованого (сталого) розвитку, спрямована на інтеграцію його економічної, соціальної та екологічної складових.

Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань у процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку країн, регіонів і населених пунктів.

Враховуючи вимоги сучасного економічного розвитку України, міжнародних зобов'язань та європейських принципів, постає питання імплементації та впровадження нових важелів екологічної політики.

Таким чином, у зв'язку з укладанням Угоди про Асоціацію з ЄС та відповідно до Директиви 2001/42/ЄС від 27 червня 2001 року Європейського Парламенту та Ради «Про оцінку впливу на стан навколишнього природного середовища окремих проектів та програм», з урахуванням ратифікації Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Закон України від 01 липня 2015 року № 562-VIII) ухвалено Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Метою стратегічної екологічної оцінки (далі – СЕО) є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування.

СЕО – це новий інструмент реалізації екологічної політики, який дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків у процесі планування, оскільки попередження негативних наслідків та ризиків у процесі прийняття рішень ще на стадії планування і проєктування є набагато дешевшим, ніж вжиття заходів з нейтралізації, компенсації, відшкодування заподіяного економічного збитку.

Слід зазначити, що наразі при підготовці документів державного планування потрібно вирішувати масштабні питання, пов'язані зі збереженням та відновленням довкілля, подоланням катастрофічних наслідків, спричинених війною, зокрема тривалими бойовими діями.

Херсонщина з перших днів повномасштабного вторгнення російських збройних формувань зазнає колосальних збитків для довкілля. Це – підрив греблі Каховської ГЕС, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, авіа- та артудари по населених пунктах, дронові атаки, суцільне мінування територій, а також пошкодження ґрунтового покриву, лісові пожежі, особливо на територіях природно-заповідного фонду тощо.

Злодіяння проти довкілля є частиною воєнних злочинів. Згідно з Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що

стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08 червня 1977 року «заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довгочасної і серйозної шкоди природному середовищу».

Необхідно зазначити, що окупація значної частини території області, безпекова ситуація, а також обмеженість статистичної інформації у період дії воєнного стану (Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни») унеможливлює проведення повного, об'єктивного аналізу та оцінки поточної екологічної та соціально-економічної ситуації в регіоні.

Звіт про стратегічну екологічну оцінку розроблено відповідно до вимог Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», з урахуванням вимог постанови Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 року № 1272 «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення»; наказу Міністерства екології і природних ресурсів України від 10 серпня 2018 року № 296 «Методичні рекомендації із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування» (зі змінами), наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 18 жовтня 2023 року № 705 «Методичні рекомендації щодо здійснення стратегічної екологічної оцінки містобудівної документації».

І. ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2027 РІК

Основною метою програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2027 рік (далі – Програма) є подолання негативних наслідків для Херсонської області, спричинених повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, здійснення заходів зі стабілізації економічного та соціального розвитку регіону в умовах війни, відновлення та створення безпечного середовища для комфортного життя людей, ведення бізнесу, розвитку самодостатніх територіальних громад, забезпечення продовольчої безпеки області, підтримання стабільного та задовільного стану навколишнього природного середовища.

На 2027 рік визначено такі основні пріоритетні напрями діяльності:

- **Відновлення економіки регіону,** зокрема:
  - аграрного сектору та зрошуваного землеробства;
  - промислового комплексу;
  - підприємництва;
  - транспортного комплексу та дорожньої інфраструктури;
  - інвестиційної діяльності та зовнішньоекономічних зв'язків;
  - туристичного потенціалу;

- створення умов для стабільної роботи паливно-енергетичного комплексу;
- розширення споживчого ринку та розвитку торгівлі.

➢ **Людський розвиток та забезпечення якісних умов життя** шляхом:

- надання якісних освітніх послуг;
- забезпечення населення медичною допомогою;
- надання підтримки молоді, дітям та сім'ям; урахування гендерного аспекту та запобігання і протидії домашньому насильству;
- розвитку культурного простору, збереження культурної спадщини;
- створення умов для розвитку фізичної культури та спорту;
- надання та розширення спектра соціальних послуг для населення;
- цифровізації публічних послуг, цифрової трансформації та вдосконалення системи надання адміністративних послуг;
- розвитку ринку праці для підвищення рівня зайнятості населення.

➢ **Охорона навколишнього середовища, цивільний захист населення** реалізується через:

- відновлення територій природно-заповідного фонду;
- створення умов для безпеки життя, забезпечення цивільного захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру;
- заходи із захисту довкілля та екологічної безпеки.

➢ **Ефективне управління у сфері регіонального розвитку** завдяки:

- забезпеченню надходжень податків та платежів до бюджетів усіх рівнів;
- розвитку територіальних громад, запровадженню просторового планування територій;
- розвитку громадянського суспільства;
- забезпеченню населення якісними комунальними послугами;
- відновленню об'єктів, що постраждали внаслідок збройної агресії рф, забезпеченню населення житлом;
- раціональному управлінню майном спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області.

Для досягнення пріоритетних цілей визначено завдання та заходи, які розглядаються для кожної із галузей (сфер) діяльності області (табл. 1).

Таблиця 1

Пріоритетні цілі, завдання та заходи програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2027 рік

Галузі (сфери) діяльності	**Основні завдання**
1	**2**
1. Відновлення економіки регіону	
1.1. Аграрний сектор, іригація (зрошення) земель	Відновлення та збільшення придатних до використання площ сільськогосподарських угідь, на яких можливе проведення польових робіт; сприяння відновленню тваринницької галузі шляхом підтримки сільськогосподарських підприємств та особистих селянських господарств; відновлення та підвищення ефективності використання меліоративних систем області за рахунок відновлення зрошувальних мереж, модернізації та технічного переоснащення зрошувальної техніки й обладнання
1.2. Промисловий комплекс	Ґрунтовне вивчення фізичного та технологічного стану промислового комплексу області, руйнувань та збитків, завданих окупаційною владою, а також наявного людського капіталу Херсонщини; вивчення потенційних можливостей застосування механізмів відновлення промисловості за рахунок міжнародної технічної допомоги, грантових проєктів з урахуванням принципів екологоорієнтованого розвитку; формування ефективного інвестиційного клімату за рахунок створення регіональних, а також участі в національних індустріальних та технологічних парках; сприяння відновленню, модернізації, реконструкції та диверсифікації підприємств переробної промисловості; стимулювання процесів самоорганізації сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності на кооперативних засадах; сприяння популяризації продукції місцевих виробників, підвищенню її конкурентоспроможності та розширенню ринків збуту
1.3. Підприємництво. Регуляторна політика	Сприяння відновленню діяльності малих та середніх підприємств області у післявоєнний період; розширення доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва до фінансових ресурсів, зокрема шляхом залучення коштів державних програм підтримки, міжнародної технічної допомоги, грантових програм та інших джерел фінансування; надання суб'єктам малого і середнього підприємництва інформаційно-консультаційної підтримки; розвиток ефективної взаємодії та партнерства між органами влади, суб'єктами господарювання, інститутами громадянського суспільства та міжнародними партнерами для узгодження пріоритетів відновлення і розвитку економіки області, залучення фінансових та інвестиційних ресурсів, реалізації спільних ініціатив і проєктів
1.4. Транспортний комплекс.	Оцінка, відновлення та подальший розвиток мережі

1	2
Відновлення дорожньої інфраструктури	автобусних перевезень, збереження майна аеропорту, відновлення автомобільних доріг та забезпечення населення послугами поштового зв'язку
1.5. Споживчий ринок, торгівля	Сприяння відновленню та розвитку торговельної мережі області в умовах відновлення, забезпеченню стабільного функціонування споживчого ринку та доступності товарів і послуг для населення; відновлення та налагодження порушених ланцюгів постачання товарів, зокрема продукції сільськогосподарського виробництва, забезпечення їх стійкості та безперебійності; підтримка місцевих товаровиробників, сприяння розширенню представленості продукції місцевого виробництва в асортименті товарів на регіональному споживчому ринку; сприяння відновленню та розвитку логістичної інфраструктури, налагодженню транспортно-логістичних зв'язків і забезпеченню ефективного переміщення товарів; забезпечення ефективної взаємодії та координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань споживачів та інших заінтересованих сторін у сфері захисту прав споживачів; підвищення рівня поінформованості та правової обізнаності споживачів щодо їхніх прав і механізмів їх захисту, а також підвищення рівня правової грамотності суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на споживчому ринку
1.6. Паливно-енергетичний комплекс та енергозбереження	Забезпечення відновлення та фізичний захист об'єктів енергопостачання; забезпечення впровадження об'єктів відновлюваної енергетики
1.7. Туризм та рекреація	Збереження та документування туристичного потенціалу області; інтеграція туризму у процеси відновлення територіальних громад; цифровізація туристичних ресурсів області; підготовка туристичної галузі до післявоєнного відновлення; підтримка суб'єктів туристичної діяльності
1.8. Інвестиційна діяльність та зовнішньоекономічна політика	Активізація залучення вітчизняних та іноземних інвестицій до реалізації проєктів відновлення та розвитку області; формування та просування інвестиційного портфеля Херсонської області серед потенційних інвесторів і міжнародних партнерів; розвиток експортного потенціалу області, зокрема шляхом підтримки аграрного сектору, переробної промисловості та виходу підприємств на нові зовнішні ринки; активізація міжнародного та міжрегіонального

1	2
	співробітництва, розширення кола партнерів та реалізація укладених партнерських угод; залучення міжнародної технічної, фінансової та донорської допомоги до реалізації проєктів відновлення; підвищення спроможності структурних підрозділів органів державної влади та органів місцевого самоврядування у питаннях підготовки інвестиційних і грантових проєктів; забезпечення системного представлення інвестиційних можливостей Херсонської області на національному та міжнародному рівнях
2. Людський розвиток та забезпечення якісних умов життя	
2.1. Освіта	Створення безпечного, сучасного та інклюзивного освітнього середовища; забезпечення енергоефективності та енергонезалежності будівель закладів та установ освіти; облаштування захисних споруд цивільного захисту (укриттів) у закладах дошкільної та загальної середньої освіти; розширення пілотування проєкту впровадження системи професійної орієнтації дітей та підлітків; подолання освітніх втрат, спричинених війною; завершення трансформації мережі закладів освіти області, що надають повну загальну середню освіту; застосування альтернативних форм дошкільної освіти; впровадження реформи шкільного харчування; впровадження стратегічних наративів щодо формування національної ідентичності учнівської молоді; підготовка фахівців для галузей економіки області; сприяння соціальній та професійній адаптації військовослужбовців (мобілізованих осіб)
2.2. Охорона здоров’я	Відновлення роботи закладів охорони здоров’я на деокупованій території Херсонської області; створення безпечних умов для пацієнтів та працівників закладів охорони здоров’я; вжиття заходів щодо розвитку реабілітаційної допомоги та психосоціальної підтримки ветеранів та інших пільгових категорій населення
2.3. Підтримка сім’ї, дітей та молоді. Гендерний аспект та запобігання і протидія домашньому насильству	Створення умов для належного функціонування та розвитку сім’ї, забезпечення виконання сім’єю її основних функцій; забезпечення соціально-психологічною підтримкою осіб, постраждалих від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі; сексуального насильства, пов’язаного з конфліктом; торгівлі людьми; попередження домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, протидія торгівлі людьми; утвердження гендерної рівності у суспільстві; забезпечення дітей послугами з оздоровлення та відпочинку, насамперед дітей, які потребують особливої соціальної підтримки та уваги;

1	2
	захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; пропаганда пріоритетної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – усиновлення; запобігання потраплянню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до закладів інституційного догляду шляхом охоплення їх сімейними формами виховання
2.4. Культурний простір. Збереження культурної спадщини	Забезпечення стійкості та безперервної діяльності закладів культури, збереження пошкодженої внаслідок збройної агресії рф культурної інфраструктури, організація роботи щодо визначення обсягів завданих збитків та підготовка заходів з її відновлення і модернізації; зміцнення людського капіталу у сфері культури, підвищення професійної компетентності працівників, сприяння залученню та утриманню фахівців, формування кадрового резерву; забезпечення доступності культурних послуг та підтримка культурної активності населення, зокрема шляхом розвитку виїзного культурного обслуговування мешканців деокупованих громад Херсонщини, підтримки локальних і громадських культурних ініціатив; використання потенціалу культури для зміцнення української національної ідентичності, соціальної згуртованості та стійкості населення, популяризації української культури, мистецтва, традицій та культурної спадщини Херсонщини; здійснення заходів зі збереження, дослідження та популяризації матеріальної і нематеріальної культурної спадщини області; розвиток партнерства та залучення додаткових ресурсів для збереження і відновлення культурної інфраструктури, реалізації культурних проєктів, зокрема шляхом участі у грантових програмах та залучення підтримки міжнародних організацій; забезпечення належних умов зберігання та захист архівних документів; створення системи пожежного захисту архівних документів; наближення до європейських стандартів рівня зберігання та користування документами Національного архівного фонду, підвищення якості та доступності послуг у сфері архівної справи відповідно до інтересів і потреб громадян
2.5. Фізичне виховання та спорт	Підвищення рівня фізичної активності населення; досягнення якісних змін у спорті вищих досягнень; забезпечення розвитку спортивної інфраструктури
2.6. Соціальний захист населення.	Відновлення закладів / установ соціальної сфери області, у тому числі й тих, які надають соціальні послуги

1	2
	громадянам; охоплення соціальною підтримкою населення деокупованої території Херсонської області
2.7. Ветеранська політика	Охоплення соціальною підтримкою ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників та Захисниць України
2.8. Адміністративні послуги, цифровий розвиток, цифрова трансформація	Відновлення діяльності центрів надання адміністративних послуг територіальних громад Херсонської області; забезпечення функціонування мобільних ЦНАПів, зокрема шляхом отримання додаткових автомобілів з необхідним обладнанням; створення безбар'єрних умов для отримання громадянами, фізичними та юридичними особами адміністративних послуг; забезпечення доступності та покращення якості надання адміністративних послуг із застосуванням європейських практик обслуговування; відновлення зручних і безпечних умов для надання послуг у відбудованих / реконструйованих приміщеннях; сприяння відновленню стабільного Інтернету на території області та забезпечення безперешкодного доступу до високошвидкісного Інтернету населених пунктів області (насамперед сільських) і закладів соціальної інфраструктури; сприяння відновленню базових станцій мобільного зв'язку, забезпечення розвитку мереж 4G; підвищення рівня цифрової грамотності населення, формування та розвиток цифрових навичок і цифрових компетентностей громадян, що сприятиме розвитку цифрової економіки та суспільства, а також розвитку електронної демократії та людського капіталу; забезпечення 100% переходу органів місцевого самоврядування на систему електронного документообігу та впровадження технології використання кваліфікованого електронного підпису в електронній формі; забезпечення безперервного функціонування системи електронного документообігу в умовах тривалого або повного відключення електропостачання, втрати доступу до основного дата-центру, його пошкодження чи виходу з ладу інформаційно-комунікаційної інфраструктури; проведення регулярних оновлень системи електронного документообігу для відповідності законодавчим та технічним вимогам; проведення регулярних аудитів безпеки, моніторингу вразливостей та оновлення апаратно-програмного забезпечення; забезпечення альтернативних та резервних каналів зв'язку (включаючи супутниковий зв'язок) для об'єктів критичної інфраструктури на випадок надзвичайних

1	2
	ситуацій або блекаутів
2.9. Зайнятість населення та ринок праці	Забезпечення гідної оплати праці та підвищення рівня життя населення; поетапне підвищення частки оплати праці у структурі доходів; збільшення потреби у вільних та новостворених робочих місцях; підвищення рівня конкурентоспроможності населення; забезпечення потреби роботодавців у висококваліфікованих кадрах; забезпечення ефективної зайнятості населення у 2026 році
3. Охорона навколишнього природного середовища, цивільний захист населення	
3.1. Захист довкілля та екологічна безпека	Збирання, перевезення та оброблення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин; будівництво, реконструкція очисних споруд із застосуванням сучасної технології очищення стічних вод, напірних колекторів та каналізаційних мереж у населених пунктах області; впровадження сучасних систем очищення стічних вод, реконструкція та будівництво очисних споруд та каналізаційних систем; розроблення та затвердження місцевих планів управління відходами територіальними громадами Херсонській області; відновлення пошкоджених та розбудова нових об’єктів інфраструктури управління відходами; продовження створення умов для збирання, сортування та вивезення відходів; створення мережі автоматизованих пунктів спостереження за станом якості атмосферного повітря
3.2. Природно-заповідний фонд	Розроблення регіональної схеми формування екомережі Херсонської області з векторизацією основних її елементів на відповідних цифрових мапах; створення нових територій та об’єктів природно-заповідного фонду; організація заходів з розмінування територій та об’єктів природно-заповідного фонду на території Херсонського і Бериславського районів; визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об’єктам природно- заповідного фонду Херсонського і Бериславського районів унаслідок збройної агресії російської федерації
3.3. Безпека життя, цивільний захист населення і територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру	Надання методичної допомоги районним військовим адміністраціям та військовим адміністраціям населених пунктів щодо відновлення документації з питань цивільного захисту; проведення роботи з організації функціонального навчання керівного складу і фахівців місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів міських, селищних, сільських рад, підприємств, установ та організацій у

1	2
	Навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Херсонської області; облаштування захисних споруд цивільного захисту на деокупованій території області; забезпечення організації роботи регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій та координаційного штабу з питань очищення території Херсонської області від вибухонебезпечних предметів; проведення просвітницької роботи серед населення щодо вибухонебезпечних предметів, правил поводження та проживання на деокупованій території; проведення робіт з відновлення / модернізації територіальної системи централізованого оповіщення населення
4. Ефективне управління у сфері регіонального розвитку	
4.1. Розвиток територіальних громад. Просторове планування території	Сприяння відновленню ефективної діяльності органів місцевого самоврядування територіальних громад; розроблення (оновлення) та затвердження містобудівної документації населених пунктів деокупованих територіальних громад області; реалізація експериментального проєкту Єдиного державного реєстру адрес (ЄДРА); наповнення Містобудівного кадастру на державному рівні містобудівною документацією; розроблення та затвердження проєктів безбар'єрних маршрутів у населених пунктах деокупованих територіальних громад та їх практична реалізація; проведення щорічного моніторингу та оцінки ступеня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю; реалізація в деокупованих територіальних громадах Херсонської області флагманських проєктів у межах виконання заходів Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року
4.2. Забезпечення населення якісними комунальними послугами	Надання якісних житлово-комунальних послуг; забезпечення відновлення централізованого водопостачання в населених пунктах області; буріння нових артезіанських свердловин; встановлення сонячних панелей на об'єктах водопостачання; підвищення рівня платежів населення та зниження рівня заборгованості за житлово-комунальні послуги
4.3. Відновлення та модернізація об'єктів, що постраждали внаслідок збройної агресії, житлове будівництво	Відновлення інфраструктури; будівництво житла; перепрофілювання або реконструкція об'єктів іншого цільового призначення під житло, придбання житла
4.4. Наповнення бюджету та підвищення ефективності використання бюджетних	застосування заходів, спрямованих на мінімізацію наслідків воєнної агресії в економіці; Сприяння у відновленні й організації роботи бізнесу на

1	2
коштів	звільнених територіях; своєчасне прийняття управлінських рішень для забезпечення безперебійного функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств, підтримки сектору безпеки та оборони, соціальної підтримки громадян, військових та їх сімей, задоволення життєво необхідних потреб населення регіону у період воєнного стану; забезпечення збалансованості показників бюджету області на 2027 рік; налагодження тісної координації органів місцевого самоврядування, контролюючих та правоохоронних органів для забезпечення стабільних надходжень до бюджетів усіх рівнів; проведення роботи з детінізації економіки та з платниками податків щодо викриття схем ухилення від сплати платежів до бюджету; зосередження бюджетних ресурсів на реалізації проєктів публічних інвестицій та цільових програм, спрямованих на поліпшення інфраструктури територіальних громад, захист безпеки населення; підвищення результативності бюджетних видатків
4.5. Підтримка Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законодавства військових формувань	Матеріально-технічне забезпечення заходів територіальної оборони області та надання допомоги підрозділам Збройних Сил України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України; підготовка громадян до національного спротиву; надання шефської допомоги військовим частинам Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України; забезпечення захисту об’єктів критичної інфраструктури
4.6. Створення умов для розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства	Відновлення цифрового телевізійного та радіомовлення на деокупованій території області; забезпечення стабільності та прогнозованості суспільно-політичного життя області, задоволення суспільних інтересів з використанням різноманітних форм демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини; формування нового складу Громадської ради при Херсонській обласній державній адміністрації (через шість місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану)
4.7. Управління об’єктами спільної власності територіальних громад області	Забезпечення функціонування, відновлення та приведення до належного стану будівель і об’єктів, що належать до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області; забезпечення ефективного та раціонального використання комунального майна, що належить до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст

1	2
	області, в обласних комунальних закладах, установах та на підприємствах

Зв’язок з іншими документами державного планування:

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 695 (зі змінами);

Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років, затверджена рішенням Херсонської обласної ради від 20 грудня 2019 року № 1511 (зі змінами).

ІІ. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Херсонську область утворено 30 березня 1944 року. Площа області становить 28,5 тис. кв. км та є сьомою за розмірами серед усіх областей України. Адміністративний центр області – місто Херсон.

Згідно з Постановою Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807 «Про утворення та ліквідацію районів» у Херсонській області утворено 5 адміністративних районів – Бериславський, Херсонський, Каховський, Генічеський та Скадовський.

Рис.1. Адміністративні межі Херсонської області

Область розташована у південній частині України, в басейні нижньої течії річки Дніпро в межах Причорноморської низини, омивається Чорним та Азовським морями.

На сході Херсонська область межує із Запорізькою областю, на північному заході – з Миколаївською, на півночі – з Дніпропетровською областю, на півдні по Сивашу та Перекопському перешийку – з Автономною Республікою Крим. Територією області проходить державний кордон протяжністю 458 км, у тому числі по морях: Чорному – 350 км, Азовському – 108 км.

Як природно-територіальний комплекс Херсонщина розташована у південно-західній частині Східноєвропейської рівнини, її степовій зоні. Усі лісові масиви, за винятком плавнів, штучного походження.

Територію області перетинають річка Дніпро та Дніпро-Бузький лиман, а лівобережну частину – річка Інгулець. Унікальним явищем міжнародного значення є дельта Дніпра. Її водно-болотні угіддя перебувають під захистом Рамсарської конвенції, ратифікованої Україною 15 листопада 1997 року.

На лівобережній частині території області переважають рівнинний рельєф і балочна місцевість уздовж Каховського водосховища та Дніпро-Бузького лиману. Для правобережної частини території характерні рівнинно-подові, балочні, яружні, схилові, заплавно-терасові типи місцевості. У геоморфологічному відношенні область має найбільші абсолютні відмітки висот і слабкий похил на південь до узбережжя Чорного моря. Розчленованість рельєфу незначна. Клімат Херсонської області помірно-континентальний з порівняно м’якою зимою та спекотним і довгим літом. Середні температури зимових місяців становлять -1 – -3˚С. Літні місяці спекотні, із середніми температурами +22˚ – +23˚С. Максимальні температури влітку сягають понад 40˚С. Середньорічна температура дорівнює 9,3˚С – 9,8˚С і має стійку тенденцію до підвищення.

Земельні ресурси

Структура земельного фонду Херсонської області до початку повномасштабної збройної агресії рф була такою: 69,1% – землі сільськогосподарського призначення, 15,1% – землі під водою, 5,4% – ліси та лісовкриті площі.

Розораність території області становила 62,8% (вище середнього рівня по країні – 53,9%), сільськогосподарських земель – 90,8%.

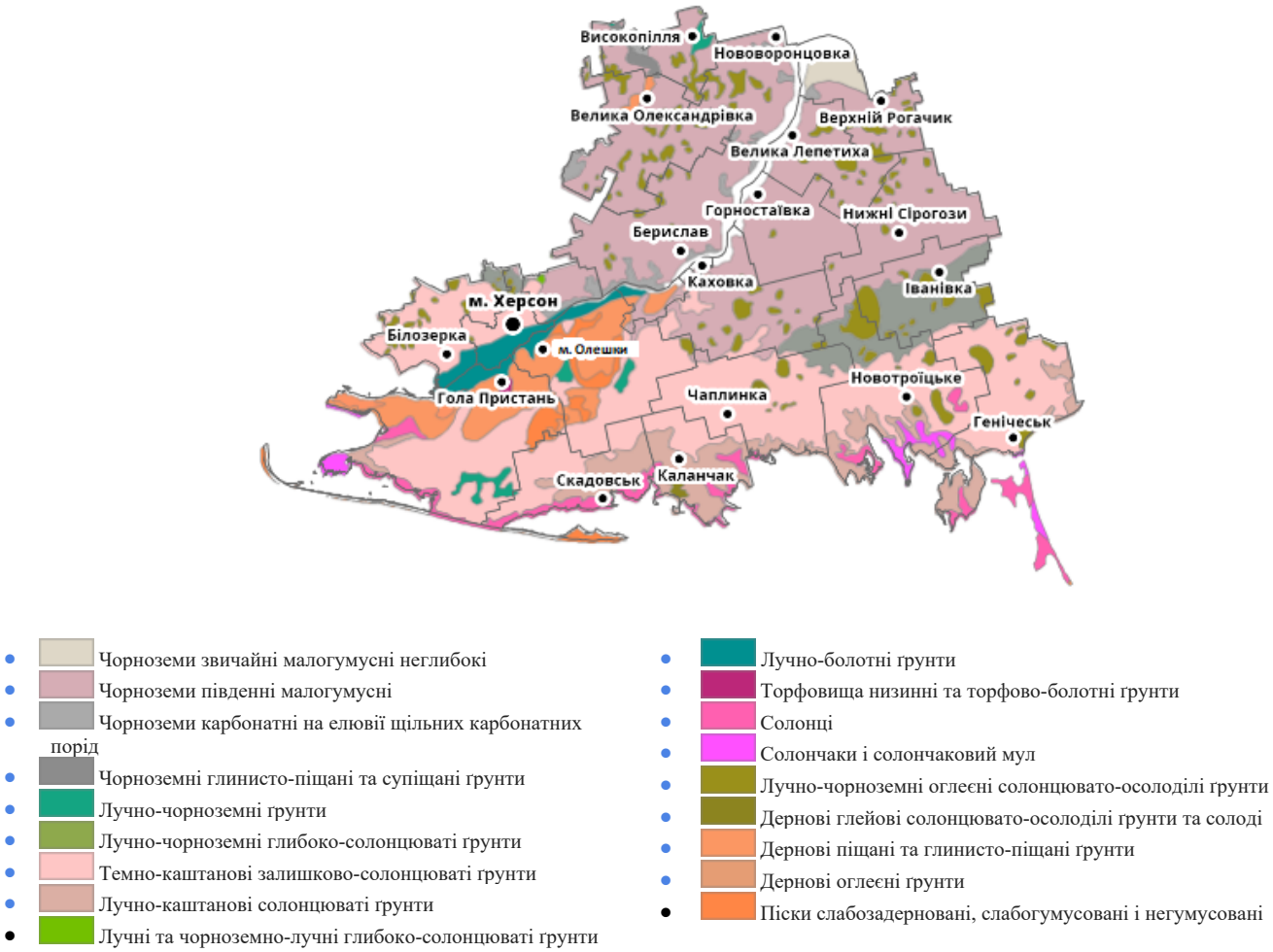

Рис.2 Карта ґрунтів Херсонської області за даними https://superagronom.com/karty/karta-gruntiv-ukrainy#x

Територіально Херсонська область розміщена у межах степової кліматичної зони. За ґрунтовими та природно-кліматичними критеріями область умовно поділяється на 7 основних природно-сільськогосподарських районів:

Бериславський природно-сільськогосподарський район охоплює Бериславський та частину Херсонського району. Площа сільськогосподарських угідь – 415,2 тис. га.

Ґрунтовий покрив району складається здебільшого з чорнозему південного з важко- та середньосуглинковим механічним складом з переважанням крупнопилуватої фракції – це визначає схильність ґрунтів до процесів дефляції та ерозії.

Площа подових ґрунтів (близько 10% ріллі) характеризується досить потужним гумусовим профілем (60 – 70 см) та відзначається низькою водопроникністю, значною вологоємністю при невеликому запасі доступної для рослин вологи. Ґрунтам притаманне короткострокове сезонне перезволоження, вони потребують регулювання водно-повітряного режиму.

Нижньосірогозький природно-сільськогосподарський район об'єднує майже весь Каховський та частину Геніческого району. Площа сільськогосподарських угідь – 490,3 тис. га.

Переважаючі ґрунти (понад 80%) – високопродуктивні чорноземи південні солонцюваті, які піддаються впливу дефляції.

Ґрунти потребують проведення протидефляційних заходів.

Білозерський природно-сільськогосподарський район включає господарства більшої частини Херсонського району. Загальна площа сільськогосподарських угідь – 104,8 тис. га.

Ґрунтовий покрив району представлений темно-каштановими ґрунтами у комплексі із солонцями, що займають близько 70% ріллі. Ґрунти характеризуються розвиненим гумусовим профілем із середньо- та важкосуглинистим механічним складом, дефляційно небезпечні.

За рахунок зрошення водами Дніпровського лиману та р. Інгулець у ґрунтах спостерігається вторинне осолонцювання, місцями затоплення й підтоплення територій. Такі масиви потребують проведення меліоративних заходів.

Олешківський природно-сільськогосподарський район розташований на піщаних аренах тераси р. Дніпро та об'єднує господарства частини Скадовського, Херсонського, Каховського районів та м. Нова Каховка. Площа сільськогосподарських угідь – 47,3 тис. га.

У ґрунтовому покриві переважають чорноземи осолоділі здебільшого супіщаного механічного складу, які характеризуються слабкою гумусовістю (0,96%), потужним ґрунтовим профілем, низькою поглинальною здатністю, слабкою оструктуреністю, високою водопроникністю, малою вологоємністю, а також низькою забезпеченістю поживними речовинами. Ґрунти значною мірою перебувають під впливом дефляції і потребують проведення відповідних заходів зі збереження.

Скадовський природно-сільськогосподарський район охоплює частину господарств Скадовського, Херсонського, Каховського районів і належить до тераси дельти р. Дніпро. Площа сільськогосподарських угідь – 272,2 тис. га.

Ґрунтовий покрив району представлений переважно темно-каштановими ґрунтами та їх комплексами із солонцями.

Ґрунти характеризуються легким механічним складом, добре розвиненим гумусовим профілем зі слабкою структурою, що характеризується значною водопроникністю на слабосолонцюватих ґрунтах і дуже низькою на сильносолонцюватих ґрунтах та солонцях. Це, у свою чергу, викликає технологічні ускладнення при поливах.

На зрошуваних землях відзначається наявність вторинно солонцюватих ґрунтів, подекуди – засолення та підтоплення, що зумовлює інтенсивне вимивання поживних речовин, погіршення фізичних властивостей ґрунту. Інтенсивне навантаження на ґрунт при проведенні механічного обробітку обумовлює його переущільнення – утворення в орному та підорному горизонтах щільних прошарків, які істотно погіршують водопроникність ґрунту.

Чаплинський природно-сільськогосподарський район. До його складу входять частина Каховського та Генічеського районів. Загальна площа сільськогосподарських угідь – 236,7 тис. га.

Ґрунтовий покрив представлений темно-каштановими ґрунтами та їхніми комплексами із солонцями, які характеризуються гумусовим профілем потужністю 40 – 48 см, значною солонцюватістю та слабкою оструктуреністю орного шару.

Генічеський природно-сільськогосподарський район охоплює значну територію Генічеського району. Площа сільськогосподарських угідь – 349,5 тис. га.

Характеристика ґрунтів району аналогічна до Чаплинського природно-сільськогосподарського району. Землі, які зрошуються упродовж багатьох років мінералізованими артезіанськими водами, вторинно солонцюваті.

Стан ґрунтів

Ще до початку збройної агресії росії проти України стан використання земельних ресурсів Херсонської області не завжди відповідав вимогам до їх охорони, оскільки в результаті антропогенної діяльності порушено екологічно безпечне природокористування, насамперед допустиме співвідношення площ угідь, зокрема ріллі, пасовищ, сінокосів, земель водного та лісового фондів.

Надмірне розширення площі ріллі призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь: ріллі, природних кормових угідь, лісів та водойм, що негативно позначилося на стійкості агроландшафтів і обумовило значну техногенну ураженість екосфери. Особливу тривогу викликало зниження родючості ґрунтів області. Характерними процесами у ґрунтах був щорічний від'ємний баланс гумусу, зниження вмісту поживних елементів, декальцинація ґрунтів, підвищення кислотності, погіршення фізичних, фізико-хімічних показників.

Однією з головних проблем землекористування в області була деградація ґрунтів. Дуже високий рівень сільськогосподарського освоєння території, посушливий клімат з частими суховійними вітрами призводять до вітрової ерозії, а в районах з вираженим рельєфом має місце інтенсивна водна ерозія ґрунтів.

Дефляційно небезпечною є практично вся територія області площею 1706,3 тис. га, або 86,6% загальної площі сільськогосподарських угідь.

Ерозія й дефляція обумовлюють втрату гумусу, азоту, фосфору, калію й інших поживних речовин, знижуючи їх вміст у ґрунті та негативно впливаючи на їх баланс, особливо гумусу. Середньорічні втрати гумусу у ґрунтах становили 0,3 тонни/га, що обумовлено недосконалою культурою землеробства.

На якісному стані земельних ресурсів позначалися й інші негативні чинники, такі як засоленість, солонцюватість тощо.

Унаслідок повномасштабної війни та окупації земельні ресурси регіону зазнали чималих збитків, які на сьогодні неможливо повністю обрахувати через проведення бойових дій та постійні обстріли звільненої території області, тимчасову окупацію лівобережної частини території Херсонщини.

Відбувається суттєве пошкодження поверхневого шару ґрунтів через рух важкої техніки, будівництво фортифікаційних споруд, вибухи та згоряння боєприпасів, проведення військових маневрів тощо.

Більша частина території є непридатною до використання через щільне мінування, засмічення залишками вибухонебезпечних предметів та іншими об'єктами, пов'язаними із веденням бойових дій.

Загальна площа сільськогосподарських угідь Херсонської області становить 1,9 млн га, з них рілля – 1,7 млн га. Площа сільськогосподарських угідь на деокупованій території складає 508,3 тис. га, які є потенційно замінованими. Станом на 01 жовтня 2026 року обстежено й очищено від вибухонебезпечних предметів 87% полів (452,9 тис. га).

Загалом від початку проведення робіт з розмінування обстежено на наявність вибухонебезпечних предметів 506,6 тис. га, виявлено та знищено вибухонебезпечних предметів у кількості 299,2 тис. од.

Більшість земель Херсонщини потребує заходів з рекультивації, передусім для зниження концентрації важких металів та інших забруднюючих речовин. Необхідні комплексні меліоративні заходи (як-то повна заміна верхнього шару ґрунту, внесення хімічних меліорантів, очищення земель від залишків боєприпасів і механічних забрудників, заходи з відновлення мікрорельєфу сільськогосподарських ділянок) тощо.

За даними Державної екологічної інспекції Південного округу (Запорізька та Херсонська області), на початок серпня 2026 року загальна сума зафіксованих збитків у Херсонській області через забруднення та засмічення земель перевищила 18,2 млрд грн (забруднення ґрунтів, засмічення територій уламками ракет, снарядів та будівельними відходами).

Рослинний світ та лісові ресурси

Територія Херсонської області за ботанічним районуванням розташована у трьох ботаніко-географічних районах степової зони, а саме: у Правобережному Злаковому Степу, Лівобережному Злаковому Степу і в Полиновому Степу.

За геоботанічним районуванням територія області належить до 9 геоботанічних районів смуги Типчаково-ковилових степів та смуги Полиново-злакових (Пустельних полиново-типчаково-ковилових) степів Приазовсько-Чорноморської степової підпровінції Причорноморської (Понтичної) степової провінції Європейсько-Азіатської степової зони (області).

У зв'язку з різноманітністю природних умов території області тут зростає велика кількість видів рослин і грибів. Вищих судинних рослин (папоротеподібні, хвощеподібні, плауноподібні, голонасінні, покритонасінні), за попередніми даними, відмічено близько 1500 видів, вищих несудинних (мохоподібних) – 120 видів, водоростей – діатомових, жовто-зелених, харових, золотистих, динофітових, евгленових, червоних, зелених, а також синьо-зелених (прокаріотів) – понад 500 видів, грибів – близько 850 видів, у тому числі 150 видів лишайників.

Типчаково-ковилові степи. Степи цього типу є зональним явищем. Вони переважають у рослинному покриві Біосферного заповідника «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна, а також на схилах балок, ярів, на крутих берегах Дніпра,

Інгульця. Зустрічаються в Бериславському районі, на півдні Каховського, на сході Генічеського і на заході Херсонського районів. Ці степи називають бідноріznотравними, оскільки їх видова різноманітність становить близько 12 видів на 1 кв. м площі. До складу флори цих степів входять майже 500 видів вищих рослин.

Травостій степів зріджений порівняно з різнотравно-типчаково-ковиловими степами, що розташовані північніше. Тут добре виражений літній період напівспокою рослин. Домінують у рослинному покриві щільнокущові злаки – ковила Лессінга (Stipa lessingiana), ковила українська (S. ucrainica), ковила волосиста (тирса) (S. capillata), костриця валіська (типчак) (Festuca valesiaca), келерія гребінчаста (Koeleria cristata), колосняк гіллястий (Leymus ramosus). У домішці – степове різнотрав'я: пижмо тисячолисте (Tanacetum millefolium), дивина фіолетова (Verbascum phoeniceum), кринітарія волохата (Crinitaria villosa), льон Черняєва (Linum czernjaevii), люцерна румунська (Medicago romanica) та інші.

У міждернинних проміжках поселяються ефемери і ефемероїди. Ефемери – це: веснянка весняна (Erophila verna), вероніка весняна (Veronica verna), веснянка трилиста (V. triphyllos), костянець зонтичний (Holosteum umbellatum), проломник видовжений (Androsace elongata), мласкавець ребристий (Valerianella costata) тощо. До ефемероїдів належать: тонконіг бульбастий (Poa bulbosa), тюльпан Шренка (Tulipa schrenkii), тюльпан південнобузький (T. hypanica), тюльпан скіфський (T. scythica), гіацинтик блідий (Hyacinthella leucophaea) та ін.

З мохів у цих степах переважають тортуля сільська (Tortula ruralis), вейсія довголиста (Weissia longifolia), з лишайників – кладонія оленевидна (Cladonia rangiformis), кладонія війчаста (C. fimbriata), багато синьо-зеленої водорості носток звичайний (Nostoc commune). Види ковили, тюльпанів та інші занесено до Червоної книги України, а рідкісні ценози – формації ковили Лессінга, ковили української, ковили волосистої – до Зеленої книги України.

Пустельні полиново-типчаково-ковилові (злакові) степи займають вузьку смугу вздовж Чорного й Азовського морів, уздовж узбережжя Сиваша у Скадовському та Генічеському районах.

В умовах значного засолення ґрунтів та посушливого клімату ці степи є найбільш ксерофітними. Рослинний покрив їх мозаїчний, комплексний. Із ксерофітних напівчагарничків у ценозах домінують полин сантонінський (Artemisia santonica) – на захід від Скадовська, та полин таврійський (A. taurica) – на схід від Скадовська.

На дещо підвищених місцевостях переважають костриця валіська, житняк гребінчастий (Agropyron pectinatum), рідше – ковила волосиста, у домішці – полин австрійський (Artemisia austriaca), віниччя сланке (Kochia prostrata), камфоросма монпелійська (Camphorosma monspeliaca), із різнотрав'я – кермек Мейєра (Limonium meyeri), конюшина польова (Trifolium arvense).

У прогалинах – тонконіг бульбистий, тюльпан Шренка, бурачок пустельний (Alyssum desertorum), мохи – тортуля піщана (Tortula ruraliformis),

тортуля сільська, брахітецій білуватий (Brachythecium albicans), з лишайників, особливо в дуже засолених місцях, – кладонія оленевидна, кладонія підоленевидна (C. subrangiformis) та кладонія листувата (C. foliacea). Слід відмітити, що зі збільшенням засолення зростає ценотична роль лишайників, проєктивне покриття яких досягає 30 – 40%.

Чагарникові зарості в деяких частинах території області зустрічаються не тільки на схилах балок, берегів річок, а й на плакорах. Особливо це спостерігається у великих зниженнях, безстічних депресіях – подах, які найбільш характерні для півдня та сходу області. Лише антропогенна діяльність перешкоджає чагарниковим заростям значно поширитися на плакорі. Тому їх необхідно відносити до зонального типу рослинності і розглядати як проміжну стадію зміни степових ценозів лісовими. Ґрунти в чагарникових заростях більш вологі, ніж у степових ценозах. Найбільш типові види чагарникових ценозів – терен степовий (Prunus stepposa), бобчук або степовий мигдаль (Amygdalus nana), вишня степова (Cerasus fruticosa), види шипшини (Rosa). Зрідка серед чагарників зустрічаються окремі дерева груші звичайної (Pyrus communis) та жостеру проносного (Rhamnus cathartica). Чагарникові зарості дають змогу поселятися в них більш північним видам рослин. Так, на ділянці «Стара» у Біосферному заповіднику «Асканія-Нова» серед терну степового відзначені бореальні й неморальні види мохів, тобто види, які зазвичай зростають у тайговій зоні та зоні широколистяних лісів. Мигдаль степовий занесено до Зеленої книги України.

Псамофітні (піщані) степи. Рослинність піщаних степів на Нижньодніпровських пісках є домінуючою, первинною, корінною. Псамофітні степи займають підвищені ділянки всіх семи піщаних арен: Каховської, Козачелагерської, Виноградівської (Чалбаської), Олешківської, Збур'ївської, Іванівської та Кінбурнського півострова.

Ці степи, хоча й розташовані у смузі типчаково-ковилових, належать до едафічного (псамофітного) варіанта різнотравно-типчаково-ковилових степів, тобто північнішої смуги степової зони. Але оскільки степова смуга (підзона) різнотравно-типчаково-ковилових степів входить до складу степової зони, то вони, природно, відносяться до зонального типу рослинності.

У їх покриві переважають костриця Беккера (Festuca beckeri), ковила дніпровська (Stipa borysthenica), келерія піскова (Koeieria sabuletorum), житняк Лавренків (Agropyron lavrenkoanum), житняк пухнастоквітковий (A. dasyanthum). У різнотрав'ї також переважно псамофіти – гвоздика плоскозуба (Dianthus platyodon), цмин пісковий (Helichrysum arenahum), молочай Сегієрів (Euphorbia seguieriana) та інші.

На цих пісках дуже багато ендеміків Нижнього Придніпров'я – видів, поширених лише на даній території: дрік дніпровський (Genista borysthenica), еспарцет дніпровський (Onobrychis borysthenica), чебрець дніпровський (Thymus borysthenicus), юринея Пачоського (Jurinea paczoskiana) та інші. Проміжки серед рослин заростають мохами – тортулою пісковою та ceратодоном пурпурним (Ceratodon purpureus), а також

лишайниками – кладонією листуватою, целокаульоном степовим (Coelocaulon steppae) тощо.

Крім псамофітних степів, на піщаних аренах значні площі займають *бугристі піски*, так звані *кучугури*, які утворилися внаслідок дії вітру та інших факторів. На кучугурах переважають види з міцним і довгим корінням, яке дозволяє їм закріплюватися на рухомому піску. Це зіновать дніпровська (Chamaecytisus borysthenicus), дрік дніпровський, молочай Сегієрів, чебрець дніпровський та інші. З мохів тут переважають ератодон пурпурний, брій дернистий (Bryum caespiticium), зозулин льон волосконосний (Polytrichum piliferum). Проте основний фон кучугур створюють лишайники, такі як кладонія листувата, кладонія рогата (Cladonia cornuta) та кладонія оленевидна.

До того ж поверхня піщаних бугрів укрита товстою до 2 см кіркою з піщинок, переплетених і склеєних сланями водоростей, – хлоргормідіум (Chlorhormidium), тетрацистіс (Tetracystis) та ін. Ці рослини є першими, ініціальними ланками заростання пісків.

Природні *соснові ліси* на території області, про які згадувалося ще в XI столітті, були знищені. Сучасні, відновлені людиною, можна вважати нащадками колишніх, оскільки зберігся субстрат, на якому вони росли, – піщані ґрунти. Здебільшого вони зростають на Нижньодніпровських пісках, невеличкі масиви є і в інших частинах області.

Перші спроби залісення пісків лівобережжя зроблено у XIX ст. Із тих часів збереглися невеличкі ділянки сосни на околицях м. Олешки.

Масові посадки лісів проводилися після Другої світової війни. За ці десятиріччя сформувалися лісові соснові ценози. Для насаджень випробувано 22 види сосен, але найкраще себе проявили два види: сосна звичайна (Pinus sytvestris) та сосна кримська (P. pallasiana), до того ж остання виявилася більш стійкою до жорстких умов степової зони. З інших видів лише деякі зустрічаються як домішки до сосен звичайної та кримської. Це сосна чорна (P. nigra), сосна гірська (P. montana), сосна жовта (P. scopulorum), сосна приморська (P. pinaster), сосна Банкса (P. banskiana), сосна китайська (P. sinensis), сосна ладанна (P. taeda).

Сформувалися ценози, типові для сосняків сухих місцезростань. Це сосняки куничниковий (злаковий), осоковий та лишайниковий. Моховий та лишайниковий яруси формують ті ж види, які зростають і в сусідніх псамофітних степах та в березових лісах. Із грибів тут зустрічаються типові для соснових лісів види – білий гриб (Boletus edulis), маслюк звичайний (Ixocomus luteus), рядовка зелена (Tricholoma equestre), бліда поганка (Amanita phalloides), мухомор звичайний (A. muscaria) та ін.

Дубові ліси. Невеличкі лісові масиви з дуба звичайного (Quercus robur) пов’язані з другою піщаною терасою Дніпра, де вони займають зниження – улоговини із супіщаними ґрунтами. Частіше вони зустрічаються в Чорноморському біосферному заповіднику, урочищі Буркути та в інших місцях. До 50-х років минулого століття значні масиви заплавних дібров розташовувалися в заплаві Дніпра північніше міста Каховки. Вони повністю були затоплені водами Каховського водосховища.

У деревостані переважає дуб звичайний із зімкнутістю крон до 0,5, а місцями й до 0,8, висотою стовбурів до 15 – 16 м, з діаметром стовбурів до 40 см. У домішці відмічені ясен звичайний (Fraxinus excelsior), береза дніпровська (Betula borysthenica), груша звичайна, осика (Populus tremula), глід обманливий (Crataegus fallaciпa). У підліску – терен степовий, жостір проносний, бузина чорна (Sambucus nigra), калина звичайна (Viburnum opulus).

Дуже часто дубові ліси (гайки) оточені густими терновими заростями. У трав'янистому ярусі відмічені неморальні супутники дуба, типові лісові рослини неморальної і бореальної зон – конвалія звичайна (Convallaria majalis), купина пахуча (Polygonatum odoratum), фіалка приємна (Viola suavis), проліска дволиста (Scilla bifolia). На стовбурах дуба та інших дерев переважають давні неморальні та бореальні види мохоподібних. Це свідчить про те, що дубові ліси є давніми корінними ценозами.

Осикові ліси пов'язані у своєму поширенні в основному з піщаними аренами лівобережжя області, а саме з їх зниженими місцями – улоговинами. У деревостані домінує осика, стовбури якої досягають 15 м заввишки і товщиною до 30 см. У густих заростях зімкнутістю до 0,8 – 0,9, крім осики, в деревостані зустрічаються дуб звичайний, груша звичайна, береза дніпровська, у підліску – жостір проносний, бузина чорна, крушина ламка (Frangula alnus). У травостої відмічені види різної екологічної приуроченості, що пов'язано з неоднаковими умовами зволоження. Це куничник наземний (Calamagrostis epigeios), осока колхідська (Carex colchica), очерет південний (Phragmites australis) та ін.

Березові ліси. Деревостан березових лісів (гайків), які часто зустрічаються на пісках від Каховки до Кінбурнського півострова, утворює ендемічний вид Нижнього Придніпров'я – береза дніпровська, занесена до Червоної книги України. Березняки зростають в улоговинах серед піщаних кучугур або у зниженнях серед псамофітних степів. Деревостан має різну зімкнутість – від 0,1 до 0,8, стовбури досягають 10 м заввишки, а їх діаметр – до 20 см.

Берези часто суховершинять, очевидно в результаті зниження рівня ґрунтових вод внаслідок посухи останніх десятиліть. У домішці до берези дніпровської відзначені дуб звичайний, осика, груша звичайна, вільха клейка (Alnus glutinosa), сосна звичайна (самосів). У підліску – верба прутовидна (Salix viminalis), терен степовий, бузина чорна, жостір проносний.

Оскільки березняки зустрічаються в різних умовах зволоження, то і трав'янистий покрив представлений різними групами рослин – степовими, лучними, лісовими, водно-болотними. Це куничник наземний, купина запашна, осока висока (Carex elata), очерет південний, золотушник звичайний (Solidago virgaurea). З березняками пов'язане зростання рідкісних видів – плауна заплавного (Lycopodiella inundata), сфагнових мохів – сфагнума оманливого (Sphagnum fallax), сфагнума розчепіреного (S. squarrosum) та сфагнума бахромчатого (S. fimbriatum) та інших, переважно бореальних видів.

Нижньодніпровські плавні. У долині річки Дніпро, що перетинає Херсонську область і ділить її на дві частини – правобережну та лівобережну, а також Інгульця сформувався своєрідний комплекс різних типів рослинності:

лісової та чагарникової (вербняки, осокірники, вільшаники), лучної, водно-болотної.

Лісова рослинність представлена вербовими лісами з верби білої (Salix alba), характерними для найбільш підвищених ділянок заплави. Деревостан розріджений, зімкнутість – 0,3 – 0,4. Верби суховершинять у зв'язку з нагінними явищами, проникненням солоної морської води під дією вітру по річищу Дніпра та протоках далеко вверх проти течії у водойми і відповідно засоленням ґрунтів заплави. Стовбури верби білої досягають 20 – 25 м заввишки товщиною до 30 – 35 см і більше. У домішці трапляються верба ламка (S. fragilis) і осокір (Populus nigra). У трав'янистому ярусі зростають розхідник звичайний (Glechoma hederacea), гірчак перцевий (Polygonum hydropiper), вербозілля звичайне (Lysimachia vulgaris), півники болотні (Iris pseudacorus), живокіст лікарський (Symphytum officinale) та ін.

Осокорові ліси з тополі чорної займають дещо підвищені місцезростання порівняно з вербовими лісами. Деревостан має зімкнутість до 0,7 – 0,8, висота дерев – до 20 – 25 м, діаметр стовбурів – до 20 – 30 см. У домішці трапляються тополя біла (P. alba), в'яз гладенький (Ulmus laevis), ясен високий, верба біла, верба ламка. У підліску зростають аморфа кущова (Amorpha fruticosa), крушина ламка, жостір проносний, верба прутовидна, ожина сиза (Rubus caesius), бузина чорна. У трав'янистому ярусі переважають куничник наземний, стоколос безостий (Bromopsis inermis), ситник Жерарда (Juncus gerardii), пирій повзучий (Elytrigia repens) та ін. На найбільших підвищеннях в осокорових лісах різко зростає ценотична роль в'яза гладенького та ясена високого. Ліси тут – осокорово-в'язові, осокорово-ясенові. Характеризуються ці ліси розрідженим травостоєм.

Вільхові ліси зустрічаються у дельтовій та переддельтовій зоні Дніпра, у притерасних зниженнях та зрідка у зниженнях на піщаних аренах. За характером еколого-фітоценотичних умов – це лісові болота, переважно обводнені, які мають торф, мул. Домінує у ценозах вільха звичайна. Зімкнутість деревостану досягає 0,8 – 0,9, висота стовбурів – до 18 – 20 м, діаметр стовбурів – до 20 – 30 см. У домішці до вільхи зрідка зустрічаються верба біла, тополя чорна та біла, на аренних зниженнях на узліссях до вільхи домішуються дуб звичайний та береза дніпровська. У рідкому підліску зустрічаються верба сиза (Salix cinerea), калина звичайна, верба тритичинкова (Salix triandra), аморфа кущова. У трав'янистому ярусі типові болотні види – гірчак амфібійний (Polygonum amphibium), осока гостровидна (Carex acutiformis), півники болотні, вербозілля звичайне, живокіст лікарський, папороть болотна (Thelypteris palustris) та ін.

Вільха зазвичай зростає на підвищеннях – так званих п'єдесталах, оточених глибокими «вікнами» з водою. Нерідко увесь п'єдестал (1,5 – 2 м у діаметрі) вкритий мохом аулакомніем болотним (Aulacomnium palustre), а по краях зростає амблістегій береговий (Amblystegium riparium), який спускається під воду по корінню вільхи, що виступає.

Чагарникова рослинність значно поширена у плавнях і представлена чагарниковими видами верб тритичинкової, прутовидної, попелястої,

гостролистої (Salix acutifolia), маслинки вузьколистої (Elaeagnus angustifolia), аморфи кущової. Чагарники вкраплюються в інші типи рослинності, особливо їх багато серед заростів очерету південного.

Лучна рослинність виникла на місці заплавних лісів, чагарникових угруповань та замулених боліт. Розрізняють три типи лук: остепнені, справжні та болотисті. Остепнені луки займають найбільш підвищені екотопи, в них домінують свинорий звичайний (Cynodon dactylon), осока рання (Carex praecox), тонконіг вузьколистий (Poa angustifolia) та ін. Трапляються ці луки дуже рідко, невеличкими фрагментами. Справжні луки також трапляються зрідка на невисоких гривах та рівнинних ділянках заплави. Переважають у них пирій повзучий, куничник наземний, стоколос безостий, тонконіг болотний (Poa palustris) та гігрофільне різнотрав'я. Болотисті луки зустрічаються дещо частіше, ніж попередні. Розміщуються вони у зниженнях прибережних грив, у притерасній частині заплави в надмірно зволожених місцях. У їх складі переважають очеретянка звичайна (Phalaroides arundinacea), бульбокомиш морський (Bolboschenus maritimus), осока гостра, лепешняк великий (Glyceria maxima), очерет південний. Слід відмітити значну продуктивність цього типу лук – 400 ц/га.

Болотна рослинність домінує у рослинному покриві плавнів. Болота Херсонщини належать до низинних евтрофних трав'яних боліт, тобто боліт, що живляться ґрунтовими водами, які містять багато мінеральних речовин. Підземні органи рослин знаходяться у мінеральному субстраті, оскільки шар торфу тут або дуже тоненький, або зовсім відсутній. Ценози цих боліт дуже прості за структурою, одноманітні. Домінують у них очерет південний, рогіз вузьколистий (Typha angustifolia), куга озерна (Schoenoplectus lacustris). Трав'яні болота вкривають усі острови і знижені ділянки в дельті Дніпра й Інгульця, всі мілководдя, протоки, єрики, озера, саги (притерасні зниження).

Значна роль тут належить осокам високій та пухирчастій (Carex vesicaria), сідачу коноплевому (Eupatorium cannabinum), папороті болотній, пижмі звичайній (Tanacetum vulgare) та ін. При цьому майже в усіх ценозах перший ярус утворює очерет південний, у деяких – верба попеляста. З рідкісних видів тут трапляється орхідея болотна (Orchis palustris). Переважна більшість рослин боліт плавнів належить до голарктичного та євразійського типів ареалу.

Водна рослинність займає величезні площі мілководдя і водотоків. Значна кількість видів пов'язана як із субтропічною, так і з бореальною географічною зоною. З невкорінених, вільно плаваючих рослин у ценозах переважають спіродела багатокоренева (Spirodela polyrrhyza), ряска мала (Lemna minor), сальвінія плаваюча (Salvinia natans), водокрас звичайний (Hydrocharis morsus-ranae), тіліріз алоє видний (Stratiotes aloides), роголистник занурений (Ceratophyllum demersum). Невкорінена рослинність є дуже давньою, в її складі багато монотипних родів, широкоареальних видів, реліктів. До реліктів третинного періоду належать сальвінія плаваюча, альдрованда пухирчаста (Aldrovanda vesiculosa), плавун щитолистий (Nymphoides peltata). У ценозах вкоріненої рослинності переважають види рдесника (Potamogeton), водяна сосонка ланцетолиста (Hippuris lanceolata), валіснерія спіральна (Vallisneria

spiralis), елодея канадська (Elodea canadensis), глечики жовті (Nuphar lutea), латаття біле (Nymphaea alba), зрідка – водяний горіх (Trapa natans), занесений до Червоної книги України, тощо. Багато водних угруповань рідкісні, включені до Зеленої книги України. Це формації сальвінії плаваючої, латаття білого, глечиків жовтих, горіха плаваючого.

Галофітна рослинність. Уздовж південної межі Херсонської області, що пролягає узбережжями Чорного й Азовського морів та Сиваша, а також у степових зниженнях, заплавах річок, на піщаних терасах, біля озер та лиманів на солонцюватих південних чорноземах та каштанових ґрунтах, солонцях, солончаках зростають рослини, які пристосувалися переносити високий вміст солей (хлоридів та сульфатів) у субстраті. На солончаках зростають сукулентні види, в клітинах яких спостерігається високий осмотичний тиск. Це солерос європейський (Salicornia europaea), содник простертий (Suaeda prostrata), галіміоне бородавчаста (Halimione verrucifera), сарсазан шишкуватий (Halocneum strobilaceum), курай содовий (Salsola soda) та ін.

На солонцях рослинність різноманітніша. Тут зростають види, що мають властивість виділяти надлишок солей назовні через спеціальні сольові залози, – кермек каспійський (Limonium caspium), франкенія шорстка (Frankenia hispida), із чагарників – види амарикса (Tamarix). Відмічені тут також віниччя сланке, басія волосиста (Bassia hirsuta), молочай щебриковидний (Euphorbia peplis), гірчиця морська (Cakile euxina), полини сантонінський і таврійський та ін. У подах на засолених ґрунтах утворюються засолені луки з покісниці Фоміна (РиссіпеІІіа fominii), ситника Жерарда, прибережниці берегової (Aeluropus littoralis) з домішкою кермеку Мейєра, полину сантонінського та ін.

Рослинність солоних водойм. На мілководді Азовського і Чорного морів у рослинному покриві з квіткових рослин переважають камка морська та мала (Zostera marina, Z. noltii), причому камка морська домінує в замулених місцях.

У лиманах, де мінералізація води менша, поширена цанікелія болотна (Zannichellia palustris). На морському мілководді часто утворюють монодомінантні ценози рупія морська (Ruppia maritime) та інші види цього роду. Крім цих, досить поширеними є водні макрофіти широкої екологічної амплітуди – рдесник гребінчастий та різуха морська (Najas marina). Ці рослини акумулюють біогенні елементи, сполуки донних відкладів, є кормовою базою для численних тварин. Із водоростей зростають види роду хара (Chara), багато червоних водоростей – церамій (Ceramium), полісифонія (Polysiphonia), із зелених – зелений морський салат ульва (Ulva), кишечниця (Entheromorpha) та ін. Багатий фітопланктон солоних водойм. У затоках біля берегів Херсонщини відмічено понад 100 видів водоростей, з них більше половини припадає на діатомові водорості, чимало зелених та прокаріотних синьо-зелених, є також евгленові, динофітні, золотисті, жовто-зелені.

Рослинність вапнякових відслонень. У Херсонській області вапнякові відслонення розташовані на схилах крутих берегів Дніпра, Інгульця, балок, ярів. На них сформувалась специфічна рослинність, що зустрічається мозаїчно по схилу. На її склад впливає характер материнської породи, наявність

дрібнозему, експозиція схилу, його крутизна, ступінь забезпеченості вологою тощо. Переважають тут кальцефільні ксерофітні (посухостійкі) види. Їм притаманні багато різних ознак пристосування до жорстких умов: потужна коренева система; густе сіре опушення, що відбиває сонячні промені; кутикула; восковий наліт; м'ясисті тканини; вузькі листкові пластинки із закрученими краями тощо. На вапнякових відслоненнях, крім типових степових рослин, що зростають при наявності шару ґрунту, тут відмічені самосил білоповстистий (Teucrium polium), бородач звичайний (Botriochloa ischaemum), чебрець двовидний (Thymus dimorphus), мигдаль степовий або бобчук, а також рідкісні, ендемічні види – голонасінник одеський (Gymnospermium odessanum), зіновать Скробічевського (Chamaecytisus skrobiszewskii), цимбохазма дніпровська (Cymbochasma borysthenica), шоломниця весняна (Scutellaria verna), дрік скіфський (Genista scythica), брандушка весняна (Bulbocodium versicolor), тюльпан Шренка, тюльпан південнобузький та ін. Вапнякові відслонення виконують роль сховищ багатої степової флори, оскільки степи бездумно розорюються. Вони матимуть величезне значення при неминучому відновленні значних степових ділянок у недалекому майбутньому.

Сегетальна рослинність. Бур'янам притаманна велика енергія розмноження як насінням, так і вегетативно. Ценози сегетальної рослинності створюють такі види, як мишій сизий та зелений (Setaria glauca, S. viridis), щириця звичайна (Amaranthus retroflexus), півняче просо (Echinochloa crusgalli), берізка польова (Convolvulus arvensis), лобода біла (Chenopodium album), курай іберійський (Salsola iberica), свинорий пальчастий, степовий гірчак звичайний (Acroptilon repens), осот щетинистий (Cirsium setosum). Багато видів бур'янів здавна супроводжують землеробство, але є й такі, що з'явилися в цій місцевості нещодавно. Серед них північноамериканські види – злинка канадська (Erigeron canadensis), галінсога дрібноквіткова (Galinsoga parviflora) та ін.

Рудеральна рослинність зростає у місцях з відчутним впливом антропогенного фактора. Найбільш поширені рудерали – полин звичайний (Artemisia vulgaris), кропива дводомна (Urtica dioica), м'яточник бур'яновий (Ballota ruderalis), болиголов плямистий (Conium maculatum), собача кропива звичайна (Leonurus cardiaca), лопух справжній (Arctium lappa), будяк акантовидний (Carduus acanthoides), нетреба звичайна та колюча (Xanthium strumarium, X. spinosum), миколайчики польові (Eryngium campestre), спориш звичайний (Polygonum aviculare), тонконіг бульбистий, подорожник великий (Plantago major), блекота чорна (Hyoscyamus niger), дурман звичайний (Datura stramonium) та багато ін. Слід відзначити, що сегетальні та рудеральні ценози дуже динамічні: стрімко виникають, розвиваються, зникають, а при зміні умов знову з'являються у тих же чи сусідніх місцях.

Складовими рослинного світу Херсонщини є також рослинність полів, садів, виноградників, вуличних та придорожніх насаджень, лісосмуг, парків, дендропарків, скверів, квітників тощо. У цих екосистемах зосереджені корисні для людини види рослин різного походження.

Наразі рослинність області потерпає від наслідків воєнних дій. Обрахувати завдані довкіллю збитки на сьогодні неможливо, до того ж його відновлення триватиме не одне десятиліття.

Площа земель лісогосподарського призначення, що перебувають у постійному користуванні державних лісогосподарських підприємств Херсонської області, становить 174,612 тис. га, з них 40,891 тис. га – на деокупованій частині території Херсонщини.

Орієновна площа пошкоджених лісів становить понад 64 тис. га, або 31% загальної площі лісових насаджень. Унаслідок їх втрати в області прогнозується поширення вітрової ерозії ґрунтів, рух кучугур, виникнення піщаних буревіїв.

Від початку 2026 року на правобережжі Херсонщини сталося 17 лісових пожеж, які знищили 59 гектарів насаджень.

Обрахувати збитки на сьогодні неможливо через тимчасову окупацію майже всієї території насаджень, а на звільненій території – через їх замінування.

Головним напрямом роботи при веденні лісового господарства на півдні України у найближчій перспективі має стати розмінування територій та відтворення і збереження лісів.

Тваринний світ

Тваринний світ Херсонщини багатий і різноманітний. Попередні підрахунки зоологів засвідчили, що на території області безхребетних близько 6 тис. видів, хребетних – понад 570 видів, з них до Червоної книги України занесено відповідно 78 і 63 види.

Своєрідність тваринного світу Херсонської області зумовлена зональністю, поєднанням мікрокліматичних умов, рослинних формацій, типів ґрунтів в інтра- і екстразональних біотопах. Його основу складає степовий фауністичний комплекс. Він становить конгломерат видів – вихідців із декількох регіональних генетичних центрів.

Основними природними та антропогенними комплексами області є степові нерозорані ділянки, береги Дніпра та прибережні яри й балки, плавні, Нижньодніпровські піски, сільськогосподарські угіддя, лісосмуги, рисові чеки та узбережжя зрошувальних і скидних каналів, приморські узбережні ділянки.

Для кожного комплексу характерний свій фауністичний комплекс, до якого входять як широко поширені види, так і види вузькоареальні, стенобіонтні. Мінливість мікрорельєфу, ґрунтів, рослинності зумовлює своєрідність фауністичного комплексу.

Для всіх природних комплексів, представлених у регіоні, фоновими видами ссавців є козуля європейська (Capreolus caprgeo/us), лисиця звичайна (Vulpes vulpes), миші роду Sylvaemus (S. uralensis, S. sylvaticus, S. falzfeini) та роду Mus (M. musculus, M. sergii). Із птахів всюди зустрічаються воронові та чайкові, типові представники герпетофауни – гадюка степова (Vipera ursini) та вужі, батрахофауни – зелена ропуха (Bufo viridis), квакша (Hy/a arborea).

Дніпро у своїй нижній течії створює своєрідний фауністичний кордон для ряду видів. Так, наприклад, на його правобережжі зустрічаються кріт (Таїра

еигореа), крапчастий ховрах (Citellus sus-licus), комаха кравчик-головач (Lethrus apterus), а на лівобережжі – малий ховрах (Citellus pigmaeus), сліпак піщаний (Spalaxarenarius), ємуранчик (Scirtopoda telum falz-feini). Річка Дніпро перешкоджає розповсюдженню на захід близько 40 видів комах.

Значна частина Херсонської області представлена здебільшого степовими біотопами. Розорювання степів, випас худоби призвели до скорочення чисельності аборигенних копитних, степових гризунів, великих птахів, які гніздяться на землі, таких як дрофа звичайна (Otis tarda), стрепет степовий (Tetrax tetrax).

Великі хижаки (і ссавці, і птахи) цілеспрямовано знищувались. У період освоєння степів 10 видів тварин знищено безпосередньо людиною (кулан, сайгак, байбак та ін.). Нині на території області нараховується близько 50 видів ссавців, понад 300 видів птахів, 10 видів плазунів, 8 видів земноводних.

Природне степове біорізноманіття представлено у Біосферному заповіднику «Асканія-Нова». Сучасний тваринний світ заповідного *асканійського степу* тільки певною мірою може продемонструвати особливості фауністичного комплексу типчаково-ковилових степів. Фауна безхребетних асканійського степу нараховує близько 6 тис. видів. Із кільчастих червів тут зустрічаються малощетинкові та дощові черви. Молюски нечисленні. Різноманітні та численні членистоногі. З ракоподібних – звичайні мокриці. Багато павукоподібних, серед них найбільший павук – тарантул (Lycosa singoriensis). Мешкають також різноманітні кліщі. З багатоніжок зустрічаються ківсяки, геофіли, кістянки. Нерідко відмічається середземноморська сколопендра.

Для асканійського степу характерна своєрідність ентомологічного комплексу. Тут проживають рідкісні чи взагалі відсутні на сусідніх територіях види. За неповними даними, комах нараховується понад 5 тис. видів.

Фауна земноводних заповідного степу представлена в основному ропухою зеленою, інколи можна зустріти часникову жабу (Pelobates fuscus).

Для цієї зони характерні 6 видів плазунів. Це рідкісні види – степова гадюка (Vipera ursini renardi), полози жовточеревий (Coluber jugularis) та чотирисмугий (Elaphe quatuorlineata), звичайний вуж (Natrix natrix), мідянка (Coronella austriaca), а також найбільш масовий вид – ящірка прудка (Lacerta agilis).

Птахи цілинного степу представлені 21 видом. Найбільш масовими, фоновими видами є жайворонки: степовий (журбай) (Meiapocorypha calandra), польовий (Alauda arvensis), чубатий (Galerida crista-ta), сірий (Calandrella rufescens), малий (Calandrella cinerea). Під час перельотів зустрічається рогатий жайворонок (Eremophila alpestris).

У весняно-осінній період у степу з’являються перелітні птахи (понад 100 видів). Це великі кроншнепи (Numenius arquata), зграї білолобих гусей (Anser albifrons), сірі журавлі (Grus grus), червоноволі казарки (Rufibrenta ruficollis).

Трапляються нині дуже рідкісні та занесені до Червоної книги України дрофи та стрепети.

Під інтенсивним впливом антропогенного чинника орнітофауна заповідного степу зазнала помітних змін. Зникли деякі типові види, такі як орел степовий (Aquila гарах), та з'явилися нові, серед яких помітну роль відіграють представники синантропної фауни: горобці (Passer montanus), граки (Corvus frugilegus), галки (Corvus monedula), сороки (Pica pica), сільські ластівки (Hirundo rustica). Денних хижих птахів представляють комахоїдні сокіл-кібець (Falco vespertinus) та боривітер (Falco tinnunculus). Постійно в небі над степом ширяють степовий лунь (Circus macrourus) та зимняк (канюк мохноногий) (Buteo lagopus).

У минулому фауна ссавців таврійського степу була значно різноманітнішою. Тут мешкали численні стада зубрів (Bison bonasus), турів (Bos primigenius), благородних оленів (Cervus elaphus), куланів (Equus hemionus), тарпанів (E. gmelini), європейських антилоп – сайгаків (Saiga tatarica). Великими зграями проживали дрофи і стрепети. Кількісний список ссавців заповідного степу наразі включає 23 види. З комахоїдних – це їжак звичайний (Егirmceus europaeus) та мала білозубка (Crocidura suaveolens).

Нечисленна фауна рукокрилих. Найбільш розповсюджена руда вечірниця (Nyctalus noctula), рідше – нетопир малий та лилик двоколірний (Vespertilio murinus). Порівняно рідко зустрічається заєць-русак (Lepus europeaus).

Типові мешканці степового ландшафту – гризуни. Це хом'як звичайний (Cricetus chcetus), хом'ячок сірий (Cricetulus migratorius), сліпак, мишівка степова (Sicista subtilus nordmanni), миші хатня та лісова, полівки гуртова (Microtus socialis) та східноєвропейська (Microtus toiisiomeridionalis). Фоновий вид – полівка гуртова.

Зникаючим видом асканійських степів є ховрах малий (Citella pygmaeus). Епізодично у заповідному степу трапляються вовки (Canis lupus), зустрічається лисиця звичайна. Нечисленним є степовий тхір (Mustela eversmanni) – вид рідкісний, занесений до Червоної книги України.

Найдрібніший хижак асканійського степу – ласка звичайна (Mustela nivalis). У зелених насадженнях заповідника можна зустріти куницю кам'яну (Martes foina). Із дніпровських плавнів до заповідного степу зрідка заходить єнотовидна собака (Nyctereutes proyonoides). На всіх ділянках заповідного степу знову з'явилися копитні: асканійський степовий благородний олень та козуля. Останніми роками на цілині досить часто спостерігаються окремі особини дикого кабана (Sus scrofa).

Фауна Нижньодніпровських пісків. На Нижньодніпровських пісках представлений унікальний азональний природний комплекс, в якому відмічена найбільша частка ендемічних видів тварин.

Фоновими видами ссавців на Нижньодніпровських аренах, перелік яких налічує 37 видів, є ендеміки Нижньодніпровських пісків – ємуранчик Фальц-Фейна та сліпак піщаний.

У колках зустрічаються польова (Apodemus agrarius) та мала лісова (Sylvaemus microps) миші, на низькотравних луках – гуртова та східноєвропейська полівки. До звичайних мешканців належать козуля, кабан, із

хижаків – вовк, лисиця. Часто зустрічаються борсук (Meles meles), куниця кам'яна, ласка.

Основні риси орнітофауни зумовлені так званим «кордонним ефектом», що забезпечує високу щільність гнізд та різноманітність «узлісних» видів. Тут поширені воронові, дрібні соколині та сорокопутові.

Звичайними представниками орнітокомплексу є дуплогніздні птахи: шпак (Sturnus vulgaris), дятел (Dendrocopos major), синиця (Parus major), одуд (Upupa epops); дрібні хижаки: кібець, боривітер, перепелятник (Accipiter nisus) та інші.

Із наземних птахів слід відмітити авдотку (Burhinus oedicnemus), перепела, сіру куріпку, фазана (Phasianus colchicus). Видовий склад птахів збільшується у період сезонних міграцій. Тоді тут можна зустріти вальдшнепа (Scolopax rusticola), довгохвосту синицю (Aegithalos caudatos), рожевого шпака (Pastor roseus), кілька видів дроздів, солов'я (Luscinia luscinia), степового орла, чорного шуліку (Milvus migrans) та багато інших.

Залісені ділянки Чорноморського заповідника – унікальний резерват герпетофауни України. Із 9 видів плазунів, які зустрічаються в цій місцевості, 4 занесені до Червоної книги України (чотирисмугий та жовточеревий полози, степова гадюка, мідянка). Також мешкають 3 види амфібій: зелена жаба, квакша, часникова жаба.

Надґрунтова фауна представлена понад 800 видами безхребетних із 3 типів та 6 класів. Різноманітна та численна фауна надґрунтових безхребетних на болотах і в гайках. У підстилці дубових та дубово-осикових гайків комфортно почувається звичайний дощовий черв'як – ейзенія Норденшельда (Eisenia nordenskioldi). У степу та в сухих березових гайках дощові черв'яки не зустрічаються. Поширення ракоподібних (мокриць), а також багатоніжок (ківсяків, кістянок) тісно пов'язано з вологістю та наявністю підстилки. У більш глибоких шарах ґрунту зустрічаються геофіли. На дернових слаборозвинених піщаних ґрунтах ці групи членистоногих практично не зустрічаються. Видове різноманіття та велика кількість павуків (138 видів із 24 родин) корелює з чисельністю безхребетних у біотопі. У рівнинному піщаному степу нараховується 60 видів павуків, на кучугурах – 2, на некошених луках – 45, на кошених – 73. У зволожених біотопах домінують павуки-лікозиди, а у ксерофітних умовах – павуки-гнафозиди. У дубових та березових гайках фауна павуків відповідно складає 74 та 62 види. Упродовж сезону комплекси домінантів закономірно змінюються. У серпні практично всюди на Солоноозерній та Івано-Рибальчанській ділянках заповідника помітні великі павуки аргіопи. Численною є аргіопа бруеніхе (Argiope bruennichi), досить рідко зустрічається аргіопа лобата (A. lobata). Їх щільність може досягати 5 – 10 особин на 1 кв.м. В окремі роки спостерігалась висока чисельність небезпечного павука – каракурта (Latrodectus tredecimguttatus). На засолених та на степових ділянках серед чебрецю дніпровського та полину максимальна щільність складала 16 особин на 1 кв. м. Біля озер навесні серед трав'янистої рослинності спостерігається висока чисельність павуків-вовків.

Наземна ентомофауна полинових типчаково-ковилових степів характеризується домінуванням галофільних елементів. У комплексі жуків на

ділянках піщаного степу зростає значення чорнотілок (до 85% усіх видів). Найкрупніша з них чорнотілка шарова (Pimelia subglobose), а швидкобігаючі – анатолики та тентирії. Нерідкий і ендемік пединус дніпровський (Pedinus cimmerius). Трапляються також жужелиці та скакуни. З інших родин у невеликій кількості представлені ксерофільні види: хрущ Нордмана (Monotropus nordmanni), піщаний хрущик (Апотаїа urrans), скарабей священний (Scarabaeus sacer), коренегриз, різні пистоїди. Вкрай рідко зустрічається і потребує охорони цератофій багаторогий (Ceratophyus polyceros) із пластинчастовусих. Із двокрилих зустрічається імаго 23 родин. На залісених ділянках мешкають звичайні великі хижі мухи-ктирі, особливо ктир гігантський (Satanas gigas), занесений до Червоної книги України.

Найбільш численними та всюдисущими комахами заповідника є перетинчастокрилі. Роль мурашок як ґрунтоутворювачів, регуляторів чисельності рослиноїдних комах у біоценозах та поширювачів насіння трав'янистих рослин значна. Із 36 видів, що зустрічаються в заповіднику, тапінома кінбурнський (Таріпота kinburni) – ендемік Кінбурнського півострова. У степових угрупованнях переважає мурашка-жнець (Messor rufitarsis), тапінома (Таріпота karavaewi), а також звичайні степовий бігунок (Cataglyphis nonoscens), блідонога садова мурашка (Lasius alienus). Біля солоних водойм зустрічається мірміка Берга (Myrmica bergi). Велика кількість видів запилювачів із бджолиних. Часто у період цвітіння чебрецю дніпровського трапляється ксилокопа фіолетова (Xylocopa violaceae), рідше – ксилокопа звичайна (Xylocopa valga). Серед кращих запилювачів рослин – джміль моховий (Bombus muscorum), пахучий (Bombus fragrans) та джміль глинистий (Bombus argillaceus).

Наприкінці березня – на початку квітня виходять з оціпеніння метелики: лимонниця (Rhodocera rhamni), павине око денне (Vanessa io), бараниця (Vanessa polychloras), адмірал (Pyrameis atalanta). У квітні до них приєднується зорька-зегріс (Zegris eupheme), занесена до Червоної книги України, а згодом – хрестовикова. Навесні та на початку літа на траві часто зустрічаються гусениці ведмедиці сільської (Arctia villica), рідше – ведмедиці гебе (Arctia hebe).

Метелики з'являються наприкінці травня. Влітку – звичайні перламутрівки (Argynnis), сатири, шашечниці (Melitaea) та голуб'янки.

На диких зонтичних рослинах живе гусениця махаона (Papiïio machaon). На полину живляться гусениці совки – каптурниці срібної (Cucullia argentea). Останні два види занесені до Червоної книги України. У сутінках та вночі злітаються на світло винний (Porgesa elpenor), молочайний (Celerio euphorbiae), в'юнковий та очний (Smerinthus ocellatus) бражники.

У заповіднику нараховується 7 видів мурашиних левів. Великий мурашиний лев (Acanthaclisis occitanica) є третинним реліктом середземноморського походження. Різноманітні коники – коник темний, пластинчастокрил малий та саранові – пруси італійський та пустельний, пустельниця голубокрила – стають помітними на початку літа. Великі хижі безкрилі самки дибки степової (Saga pedo) розмножуються партеногенетично, без участі самців. Хижаками є також 4 види богомолів. Емпуза смугаста

(Empusa fasciata) та дуже рідкісний ірис плямистокрилий (Iris polystictica), а також дибка степова занесені до Червоної книги України. Із клопів на ділянках піщаного степу зустрічаються виключно ксерофіли, пристосовані до життя на пісках.

У гайках навесні на дубі численні гусениці дубової листокрутки (Tortrix viridana), непарного шовкопряда (Ocheria dispar). На гусениць полюють червоногруді мурашки, рідкісна жужелиця – красотіл пахучий (Calosoma sycophanta). У періоди масового розмноження шовкопряда до 90% гусениць виявляються ураженими 56 видами паразитів-їздців та мух-тахінів.

Улітку на дубі легко виявляються результати діяльності комах-мінерів та галоутворювачів. Серед мінерів, що поселяються всередині тканини листка в особливих ходах – мінах, численні дубова кругломінуюча міль (Tischeria) та міль-крихітка (Nepticula). Личинки маленьких перетинчастокрилих комах – горіхотворок – утворюють на гілках, листках дуба горішки-гали різної форми та кольору. Листки засіяні дрібними жовто-рожевими бляшками виноградоподібної та монетоподібної горіхотворок (Neuroterus quercus-baccarum, N. numismalis); на нижньому боці листка звичайні бурувато-жовті гали розділеної та яблуковидної горіхотворок (Diplolepis divisa, D. quercus-folii). На гілках часто зустрічаються гали шишковидної та кореневої горіхотворок (Andricus foecundatrix,Biorrhiza pallida).

Серед комах, за винятком мурашок, найрізноманітнішими є жуки – жужелиці, ковалики, стафіліни, мертвоїди. Серед 12 видів коваликів 3 – це типові лісові види, 5 – лучні мезофіли, 4 – степові мезофіли. У вологих лісових біотопах у підстилці трапляються личинки світляка, м’якотілки, мохнатки та мертвоїда сильфи. Серед листоїдів найчастіше зустрічаються види, що живуть у степу, але використовують лісову підстилку як тимчасове сховище, а також види, що живляться на трав’янистій рослинності. Довгоносики листослоник грушевий (Phyllobius pip), скосар малий овальний (Otiorrhynchus ovatus) пов’язані у своєму розвитку з деревною та чагарниковою рослинністю. Починаючи з кінця червня, увечері навколо дерев літають мармурові хрущі (Polyphylla fullo). У травні – липні з’являється жук-олень (Lucanus census) – релікт, єдиний вид роду у фауні України. Чорнотілки зустрічаються тільки в сухих добре освітлених гайках. У підстилці серед клопів переважають мезофіли – 63%, лісові види складають 16%, ксерофіли – 14% і лише 7% – еврибіонтні види. У насадженнях сосни та гайках серед мурашок домінує зоонекрофаг – червоногруда піщана мурашка (Formica imitans). Зустрічається також мохова мірміка (Myrmica scabrinodis). У стовбурах мертвих дубів та берез можуть розміщуватися сім’ї світлобоязкого терміта (Ruticulitermes lucifugus).

Фауна пустельних полиново-типчаково-ковилових степів. Площі цих степів переважно використовуються як пасовища. Фоновими видами хребетних на цих територіях є східноєвропейська полівка, малий ховрах, земляний заєць, останніми роками поступово відновлюється популяція степового тхора. Також мешкають гадюка степова, жайворонки, дрібні соколи. У зниженнях приморського степу утворюються ефемерні водойми, які приваблюють

багатьох перелітних птахів, зокрема куликів: травника (Trigna totanus), турухтана (Philomachus pugnax), кроншнепа, великого уліта (Trigna nebularia) та багатьох інших. Безпосередньо на узбережжі знаходять свій притулок та корм мігруючі водоплавні птахи.

Прісноводна фауна. Звичайними представниками є риби, молюски, ракоподібні, комахи, черви, кишковопорожнинні, найпростіші. Крім них, деякі тварини лише частину свого життя проводять у воді в пошуках їжі, у період розмноження та розвитку. На поверхні води зустрічаються численні клопи-водомірки (Gerris). Амфібіотичний спосіб життя веде павук доломедес (Dolomedes f/mbriatus), який також може бігати по поверхні води. Водяний вуж (Natix tesselata), занурюючись у воду, швидко наздоганяє здобич – риб. Основу живлення звичайного вужа складають земноводні – озерна (Rana ridibunda) та їстівна (Rana esculenta) жаби. Серед водної рослинності живе болотна черепаха (Emys orbicularis).

На відкритій поверхні води живляться крижні (Anser platyrhynchos), лиски (Fulica atra), великі норці (Podiceps cristatus), білоокі нирки (Aythya пугоса), чирки-тріскунки (Anas querquedula), річкові крачки (Sterna hirundo), мартини-реготуни (Larus cachinnans) та ін. Одним із масових об’єктів спортивного полювання є лиски.

Під листям плаваючих рослин (водокрасу, латаття) можна помітити невеликі світло-коричневі слизові грудочки – це прісноводні гідри. На підводні частини рослин часто прикріплюють яйця черевоногі молюски – ставковики та котушки. З нижнього боку листків водних рослин знаходяться зеленувато-сірі яйця дрібних метеликів – вогнівок.

Серед рослин живуть хижі клопи – водяний скорпіон (Nepa cinerea) та водяний палочник (Ranatra linearis), личинки рівнокрилих та різнокрилих бабок, клопи плавт, гребляки та гладиш. Повільно рухаються ставковики: звичайний, вушковий, яйцевидний, болотний (Limnaea stagnalis, L auricularia, L ovata, L palustris), рогова, кільова та закручена котушки (Planorbis corneus, P. carinatus, P. vortex). Щільно присмоктується до рослин молюск річкова чашечка (Ancylus fluviatilis).

У заростях рослин можна знайти турбелярій – планарій (Planaria torba, Dendrocoelum lacteum) та п’явок – нефелід: малу псевдокінську п’явку (Herpobdella octoculata) та клепсин (Glossosiphonia complanata). До рослин прикріплюють свої житла – павутинні куполи – павуки-сріблянки (Argyroneta aquatica).

У товщі води плавають дафнії, циклопи, водяні кліщі, личинки бабок та поденок, жуки-плавунці, вертячки. Іноді біля берега у неглибоких місцях на піщаному дні повільно повзає круглий черв’як волосатик (Gordius aquaticus). На ділянках дна з мулистим ґрунтом – численні личинки комарів-дергунців (мотиль). Личинки стрілок, люток, красунь з рівнокрилих бабок, а також личинки коромисел, справжніх бабок з різнокрилих бабок та поденок повільно повзають чи плавають, підстерігаючи здобич.

Із ракоподібних зустрічаються рак широкопалий (Astacus leptodactylus), бокоплави, водяні вислюки (Asellus aquaticus), мізиди. Типовими бентосними

мешканцями є двостулкові молюски беззубки (Anadonta cygnea), перлівниці (Unio pictorum), шаровки (Sphaerium corneum). На підводних предметах, корчах мешкає велика кількість передньозябрових молюсків: чорнушки, лунки (Theodoxus fluviatilis), живородки (Viviparus viviparus), із двостулкових – дрейсени – тригранка річкова (Dreissena polymorpha). У чистій проточній воді підводні предмети є місцем поселення губки-бодяги.

Із хребетних тварин основними мешканцями прісноводних водойм є риби. У заростях водяних рослин зустрічається голка-риба пухлощока (Syngnathus abaster), яка може жити як у солоних, так і у прісних водах. Зграйками пропливають невеличкі гірчаки та колючки триголкові.

Із рослиноїдних риб тут водяться амур білий (Ctenopharyngodon ideila) і товстолобик (Hipophthalmichthys molitrix), яких вирощують у ставках, гірчак, краснопірка (Scardinius erythropthalmus), плітка (Rutilus rutilus heckeli), в'язь (Leuciscus idus). Серед твариноїдних виділяють миролюбних планктоноїдних та бентосоїдних і хижих, або рибоїдних. Звичайним представником планктоноїдних є синець і частково верховодка (Alburnus alburnus).

До бентосоїдних належать основні промислові риби, такі як: лящ (Abramis brama), короп (Cyphnus carpio), густера (Blicca bjoerkna), йорж (Gymnocephalus cernua), карась (Carassius carassius), бички (Gobiidae). Серед хижих риб відомі щука (Esox lucius), судак (Stizostedion lucioperca), сом (Silurus glanis).

Фауністичний комплекс плавнів насичений і різноманітний. Із ссавців зустрічаються бобер річковий (Castor fiber), видра річкова (Lutra lutra), норка європейська (Mustela lutreola) та американська (M vison), горностай (M. erminea), кутори велика (Noomys fodiens) та мала (N. anomalus), водяна полівка (Arvicola h'rrostris), землерийки-бурозубки: звичайна (Sorex araneus) та мала (S. minutus), миша маленька (Micromys minutus), а також акліматизована ондатра (Ondatra zibethica).

Багато видів, які мешкають у плавнях, занесені до Червоної книги України та Європейського Червоного списку (видра, норка європейська, горностай, кутора). У заростях очерету існує свій особливий орнітокомплекс, характерними представниками якого можна виокремити вусату синицю (f'nnurus biarmicus), індійську очеретянку (Acrocephalus agricola), очеретяну вівсянку (Emberiza schoeniclus). На заломах очерету та на островах гніздяться лелекоподібні: сіра (Ardea cinerea), велика (Egretta alba) та мала (E. garzetta) білі чаплі, коровайка (Plegadis facinellus). Останніми роками активно освоює цей гніздовий біотоп баклан (Phalacrocorax carbo). На великих деревах на островах гніздяться орлани-білохвости (Haliaeetus albicilla).

У розріджених очеретяних заростях можна виявити гнізда великого норця, лиски, водяної курочки-комишниці (Gallinula chloropus), крижня та інших птахів, серед яких трапляються рідкісні види: довгоносий крохаль (Mergus serrator), білоокий нирок, гоголь (Bucephala clangula) та ін.

Плавні – царство земноводних. Звичайними представниками цієї групи є озерна та гостроморда (Rana arvalis) жаби, квакша, червоночеревна кумка

(Bombina bombina). У невеликих озерцях можна знайти звичайних тритонів (Triturus vulgaris).

Отруйних змій у плавнях немає, лише мешкають водяний та звичайний вужі, на невеликих низькотравних луках на островах зустрічається ящірка прудка (Lacerta agilis). Безхребетні представлені черв'яками, наземними молюсками, павуками та комахами.

Штучним біотопом є рисові чеки. Тут формується фауністичний комплекс, подібний до плавнів, але значно бідніший. По зрошувальних каналах поширюються амфібії: озерна жаба, червоночеревна кумка. Качки та голінасті використовують зарості понад каналами як кормовий біотоп. Із ссавців – звичайні сірий пацюк (Rattus norvegicus) та мала лісова миша (Apodemus (Sylvaemus) microps). Навесні бувають щитні з ракоподібних (Triops cancriformes). Із комах велика кількість двокрилих.

Тварини лісів та лісосмуг. Береги Каховського водосховища у місцях, не зайнятих дачними та садовими ділянками, часом вкриті лісом. Тут зустрічаються козулі, рідше олені, які акліматизувалися на території багатьох мисливських господарств області. Постійними мешканцями є лісові та польові миші, звичайний та водяний вужі, ящірка прудка, на півночі області трапляється гадюка звичайна (Vipera berus). Орнітофауна подібна до притаманної лісосмугам і представлена лісовими видами, в основному дрібними горобиними птахами: синицями, зябликами (Fringilla coelebs), славками, шпаками, дроздами. Гніздяться тут невеликі хижі птахи – кібець, боривітер, яструби перепелятник та тетерев'ятник (Accipiter gentilis). Уздовж урвищ живуть рибалочки (Alcedo atthis), бджолоїдки (Merops apiaster), ластівки берегові (Riparia riparia). На безіменному острові Каховського водосховища в дуплах старих дерев зрідка зустрічається мурашка люметопум звичайний (Liometopum microcephalus), занесена до Червоної книги України.

Сільськогосподарські угіддя Херсонщини обмежені лісосмугами. Це фауністично збіднені біотопи, де мешкають тільки еврибіонтні, адаптовані до антропогенного фактора види, – полівки, ховрахи, лисиці. У лісосмугах зустрічаються птахи, характерні для лісової та лісостепової зон. Гніздиться велика кількість воронових птахів: граки, сірі ворони (Corvus comix), сороки.

Тварини каменистих схилів. Своєрідність тваринного населення на правих берегах Дніпра та берегах Інгульця, представлених кам'янистими схилами з виходом на поверхню відслонень гірських порід, пов'язана з мінливістю умов існування та можливістю співіснування видів степових, лісових, водно-болотних та синантропних комплексів. Види плавневого комплексу можна зустріти біля самого урізу води. Типовими представниками фауни безхребетних є черви, молюски, комахи. Найбагатша фауна комах: жуків, клопів та ін.

Із рівнокрилих бабок особливої охорони потребує красуня блискуча (Calopteryx uplendens). У заростях хвилівника вигодовується гусінь поліксени. Серед хребетних численні амфібії: озерна жаба, їстівна (гібрид між озерною та ставковою (Rana lessone) жабами), рідше зустрічається червоночеревна кумка, занесена до Червоної книги України.

У шлюбний період (квітень – травень) у воді можна побачити зелених та часникових жаб. З водою пов'язано існування болотної черепахи та двох видів вужів – звичайного та водяного. На зволоженому ґрунті часто зустрічаються представники прямокрилих – тетрігіди. На рослинах можна побачити мурашок, що пасуть попелиць. Зрідка зустрічається метелик райдужниця велика (Apotura iris), занесений до Червоної книги України.

У кронах дерев гніздяться синиці велика (Parus major) та голуба (P. coeruleus), зяблики, вільшанки (Erithacus rubecula), горихвістки (Phoenicurus phoenicurus), вивільги (Oriolus oriolus), солов'ї.

На ксерофітних ділянках схилів та балок поширені степові спільноти тварин, зустрічаються види кам'янистих відслонень. Серед молюсків численна зебрина циліндрична (Brephulopsis cylindrica), зустрічається також чагарниковий равлик (Bradybaena fruticum). У земляних нірках зазвичай живуть отруйні павуки (тарантули), цвіркуни, під камінням ховаються багатоніжки – сколопендри, мокриці, жужелиці.

У цій місцевості мешкає багато видів метеликів, занесених до Червоної книги України: подалірій (Iphiclides podalirius), махаон, поліксена. На схилах зустрічаються особини дибки степової та емпузи піщаної.

Кам'янисті схили є унікальним місцем поселення змій – полоза жовточеревого, вужів звичайного та водяного, мідянки, а також місцем відкладення яєць болотною черепахою. Із 1979 року окремі ділянки крутих берегів Інгульця та річки Інгулки з виходом на поверхню вапняку-черепашника, що є місцем масових поселень плазунів, взяті під охорону. Це Микільське поселення змій, розміщене в гирлі річки Інгулець біля села Микільське Херсонського району, площею 4 га, та Понятовське поселення змій – на правому березі р. Інгулки, площею 5 га.

На схилах западин у заростях гніздиться багато видів птахів: польовий горобець (Passer montanus), зяблик, велика синиця, синиця голуба, мухоловка строката (Muscicapa hipoleuca).

Верхню частину схилів займають серпокрильці (Apus melba). У період цвітіння з'являється велика кількість комах-запилювачів: бджіл, метеликів, жуків та двокрилих.

Верхні яруси схилів у багатьох місцях зайняті дачними ділянками, що сприяє появі синантропних рис у тваринного населення схилів. З'являються горлиці кільчасті (Streptopelia decaocto), ластівки сільські, шпаки. На відкритих ділянках з рідкими кущами та у садах оселяються одуди. Із ссавців зустрічаються їжак звичайний, ондатра, ласка (Mustela nivalis) та мишовидні гризуни.

Морські біотопи. До території Херсонської області входять також акваторії мілководних заток Чорного й Азовського морів, частини морського шельфу, які мають статус угідь міжнародного значення для зимівлі та гніздування водних птахів. Тендрівська та Ягорлицька затоки разом з островами входять до складу Чорноморського біосферного заповідника. Острови – основне місце гніздування мартинових птахів: чорноголового мартина (Larus melanocephalus), морського голубка (Larus genei), річкового

(Sterna hirundo) та рябоносого (Thalasseus sandvicensis) крячків. Тут також виводять потомство качині птахи: крижень, довгоносий крохаль, галагаз (Tadorna tadorna), сіра качка (Anas strepera) та ін. Останніми роками широко освоює цей біотоп рідкісна гага звичайна (Somateria mollissima). Це найпівденніше місце гніздування цього північного птаха.

Під час зимівлі в акваторії заток можна зустріти до 40 видів птахів, серед яких лебідь-кликун (Cygnus cygnus) та шипун, лиски, сірі качки та інші качині птахи.

Найбільшим різноманіттям фауни характеризуються екосистеми водно-болотного комплексу Азово-Сиваського національного природного парку, де налічується до 5 тис. видів тварин.

У воді розвиваються личинки бабок, поденок, волохокрилих, двокрилих та ін. Характерне велике різноманіття водолюбів, плавунців, вертячок, клопів-водомірок. Із кільчастих черв'яків на мілководді багато поліхет, зустрічається ряд видів олігохет, п'явок. Також є різноманітні молюски, губки, кишковопорожнинні. Для піщаного ґрунту Сиваша характерні стрибуни, вуховертки, стафіліниди, бембидіони, з перетинчастокрилих – різноманітні бомбіліниди, сфециди, бджолині. У заростях очерету особливо велика кількість кровососів.

Земноводні представлені зеленою жабою, яка мешкає на піщаних валах, уникаючи солоних вод. Майже всюди поширені ящірка прудка та ящірка різнобарвна (Eremias arguta), нечисленні жовточеревий полоз та вуж звичайний, ще більш рідкісна гадюка степова.

Численні лимани та мілководдя Сиваша з величезною за біомасою фауною безхребетних є сприятливими для гніздування, харчування і відпочинку під час перельотів водоплавних птахів. Коса Бирючий острів пролягає на шляху магістрального перельоту багатьох качиних, куликів та горобиних, у зимові місяці в затоках живляться лебеді-кликуни та шипуни, крижні, свищі (Anas penelope), нирки червоноголові (Aythya ferina), черні морські (A. тагіїа), відмічається величезна кількість лисок. Можна зустріти зграйки вільшанок, славок (Sylvia), вівчариків (Philloscopus), солов'їв, мухоловок, дроздів чорних (Turdus meru/a), співочих (T. philomelos), чикотинів (T. pilaris), омелюхів (T. viscivorus), білобровиків (T. iliacus). На зимівлю залишаються жовтоголові корольки (Regulus regulus) та короткохвості волові очка (Troglodytes troglodytes).

Під час осіннього перельоту в ожинових і тернових заростях живляться дубоноси (Coccothraustes coccothraustes), дрозди, зеленяки (Chloris chloris).

На острові Куюк-Тук гніздяться галагази, бджолоїдки, сиворакші (Coracias garrulus), галки. На островах Китай, Мартинячий великі колонії мартина- реготуна, малого (Sterna albifrons) та річкового крячків, чеграви (Hydroprogne caspia). На острові Чурюк зрідка поселяється журавель-красавка (Anthropoides virgo). Масове скупчення птахів на островах спостерігається під час осінніх та весняних перельотів.

У степовому різнотрав'ї гніздяться польові жайворонки, з хижих птахів відмічені окремі гнізда боривітра, болотного (очеретяного) луня (Circus

aeruginosus), іноді залітають степові орли. На прольоті зупиняються яструб перепелятник та кібець. Зимують орлан-білохвіст та вербник (Falco columbarius).

Курині представлені фазаном звичайним, сірою куріпкою. Із куликів зустрічаються великий кроншнеп, гаршнеп (Lymnocryptes minimus), середній кроншнеп (Numenius phaeopus), бекас (Gallinago gallinago), дупель (G. media), кулик-сорока (Haematopus ostralegus), вальдшнеп, турухтан.

Із гусеподібних відмічені сіра гуска (Anser ;mser), білолоба, гуменник (Anser fabalis), крижень, шилохвістка (Anas acuta), сіра качка, широконіска, галагаз, свищ, чирок-тріскунок та чирок-свистунок (Anas crecca), червоноголовий нирок, морська чернь, чубата чернь, гоголь, морянка (Clangula hyemalis), великий (Mergus merganser) і довгоносий крохалі, луток (Mergus albellus).

Ряд денних хижаків представлений боривітром, степовим (Circus macrourus) та очеретяним лунями, яструбом-перепелятником, тюбиком (Accipiter badius).

Із совиних зареєстровані вухата сова (Asio otis) та совка або сплюшка (Otus scops). Журавлині представлені журавлем-красавкою та сірим журавлем.

У районі національного парку відмічено близько 70 видів риб.

За зоогеографічними групами фауна Чорного й Азовського морів вільноживучих багатоклітинних складається на 80% з морської атлантично-середземноморської. Це більшість морських груп: губки, всі голкошкірі, вусоногі, немертини та інші.

Прісноводних за походженням – 10,4% (близько 175 видів). Локалізуються в естуарних районах і опріснених зонах.

Третій складовий елемент фауни Чорного та Азовського морів (9,6%) становить каспійський фауністичний комплекс (ракоподібні, риби, молюски).

Чорне та Азовське моря за межами дуже опріснених зон нараховують близько 2000 вільноживучих тварин. Амеб, черепашкових амеб, сонечників – 66 видів; 34 види псамофільних інфузорій; багатоклітинних – 1 729 видів, з яких хребетних – 168, інші 1 561 – це безхребетні разом з нижчими хордовими. Членистоногих – 593 види, первиннопорожнинних – 277, кільчастих черв’яків – 235, молюсків – 206 видів. У товщі води Чорного моря переважають копеподи (ракоподібні), а на дні у макробентосі – поліхети та молюски, у мейобентосі – нематоди, остракоди, копеподи, турбелярії. Чорноморська фауна переважає азовську в чотири рази.

В Азовському морі зменшується кількість видів, істотно змінюється співвідношення груп фаун, багато груп зникають повністю (весь тип голкошкірих, клас кінорінхи та ін.), у ряді груп залишається тільки 1 – 2 види. Ракоподібні, риби, поліхети та молюски – найбагатші види груп Азовського моря.

Фауна моря за середовищем існування, морфологічними та екологічними адаптаціями поділяється на кілька груп. Основні з них – бентосні, пелагічні та абісальні форми.

Серед бентосних біоценозів Чорного моря виділяють біоценози скель, піску та заростів. Скелі та нерухоме каміння по краю води бувають обліплені білими шкаралупками вусоногого рачка (морського жолудя) та молюсків (морського блюдця). Часто трапляються невеликі коричневі з червоним малюнком мармурові краби. Населення підводних скель та каменів більш численне, ніж надводних. Із кишковопорожнинних – актинія кінська, губки, мшанки. Серед молюсків найбільш помітні двостулкові устриці (Ostrea edulis), мідії (Mytilus galloprovincialis) та черевоногі рапани (Rapana thomassiana). Рапан є переселенцем з Японського моря і завезений, можливо, на днищах суден. Серед нижчих хордових, що також ведуть прикріплений спосіб життя, виділяються асцидії.

Фоновими безхребетними є рівноногі раки або морські таргани, яких нараховується до 30 видів. Із десятиногих – кам'яна, трав'яна та піщана креветки – найбільші за розмірами. Два десятки видів крабів відмічені для мілководної зони. Часто зустрічаються краби значних розмірів – трав'яний та кам'яний. Серед заростів ховаються морські йоржі (Scorpaena porcus).

У біоценозах піщаного ґрунту в пісок закопуються багатощетинкові черви – поліхети (Nereis). Число їх видів у Чорному морі близько 200. Ними харчуються бички (Gobiidae), камбала (Pleuronectes platessa), осетрові (Acipenseridae) та багато інших придонних риб.

У Чорному морі мешкають 33 види немертинів, 6 з яких ендемічні, наприклад чорноморська балакобдела, що мешкає у двостулкових молюсках. Численними також є рачки-бокоплави, краби-плавунці, тягають за собою черепашки раки-самітники. Поблизу рівнинних берегів черепашки молюска насси заселяє рак-діоген, а на скелястих узбережжях калібанарій заселяє черепашки молюска гібули (Gibbula divaricata, G. adriatica).

На мілині у піску мешкають різноманітні двостулкові молюски: серцевидка (Cerastoderma glaucum), венус (Venus gallina), а також поселенець Балтійського моря чи моря Баренцева піщана черепашка або мія (Mya arenaria). На значну глибину в пісок заривається молюск-черенок (Solen vagina) – один з їстівних видів двостулкових. Серед черевоногих молюсків на піщаних ґрунтах з домішками мулу зустрічається хижий молюск насса або верша (Tritia reticulata). Звичайні рачки-бокоплави, які є цінним кормом для придонних риб. Представник нижчих хордових – ланцетник (Branchiostoma lanceolatum) мешкає на крупнозернистому піску на глибинах 10 – 30 і більше метрів. У пісок зариваються бички, камбали, скати (морський кіт – Dasiatis pastinaca), морські скорпіони (Trachinus draco) та ін.

З глибиною піщане дно змінюється на мулисте, з'являються зарості зостери. У Джарилгацькій, Тендрівській та Ягорлицькій затоках, а також у деяких солоних лиманах серед зостери ховаються яскраво забарвлені зеленушки (Symphodus ocellatus), морські голки (Syngnathidae), морські коники (Hippocampus ramulosus), бички-травники (Zosterisessor ophiocephalus), колючки, повзають трав'яні краби, плавають креветки-леандери та трав'яні креветки.

На глибині близько 50 метрів поверхня дна є зоною мулистого ґрунту, щільно засипаного черепашками мертвих та живих двостулкових молюсків, переважно устриць та морських гребінців, частково мідій.

Нижче розташований біоценоз мідієвого мулу, оскільки на глибинах більш як 50 метрів устриці та інші молюски зникають, а повне домінування належить мідіям. Цей біоценоз складає своєрідну особливість Чорного моря, оскільки ніде в інших місцях мідії не накопичуються у такій великій кількості на такій значній глибині. Представниками цього біоценозу є також губки та невелика асцидія цеона.

На глибинах від 55 – 65 до 180 – 185 метрів розміщується найглибший у Чорному морі біоценоз фазеолінового мулу з фоновим двостулковим молюском фазеоліна (Modiolus phaseolinus). Крім нього, тут мешкають й інші молюски, черви, ракоподібні. Голкошкірі представлені нечисленними в Чорному морі дрібними видами: амфіура (Amphiura stepanovi) та кукумарія (Stereoderma kirschbergi).

Фауна планктону є складовою частиною пелагіалі. Зоопланктон має змішане морське та прісноводне походження. Із найпростіших найбільш цікава морська свічка (Noctiluca miiiaris) із джгутикових, для якої характерна біолюмінесценція. Здебільшого планктон складається з мікроскопічних рачків (мізид, веслоногих, гіллястовусих), яких нараховується десятки видів. Багатий планктон також личинками устриць, мідій та інших молюсків, балянусів, червів, крабів, креветок, ікринками та мальками багатьох морських риб. Найбільш великими представниками є медузи коренерот (Rhizostoma pulmo) та аурелія (Aurelia аигіїа), що населяють товщу моря від поверхні до глибин 150 – 200 м.

Риб, що представляють нектон, нараховується близько 160 видів. За своїм походженням фауна риб Чорного моря поділяється на 4 групи. Перша (сазан (Cyprinus carpio), лящ, судак, плітка, чехоня (Pelecus cultratus) тощо представлена вихідцями із прісних водойм, занесеними течією. Живуть вони тут недовго.

Друга – понтичні релікти – це види, які мешкали в колись опріснених водоймах, що були на місці Чорного моря. Серед них осетрові, більшість видів оселедців, бичків (усього понад 20 видів). Для цих риб характерна схильність до опріснених районів та солонуватоводних лиманів. На нерест більшість з них заходять у річки. Найбільша риба серед осетрових – білуга (Huso huso ponticus). Цінна промислова риба – чорноморський оселедець (Alosa pontica pontica), що мешкає як у Чорному, так і в Азовському морях. Найменший з реліктових оселедців – тюлька (ClupeonellIa cultriventris). До реліктових риб належать також більше десяти видів бичків. Це бички кнут (Mesogobius batrachocephalus), пісковик (Neogobius fluviati/is), кругляк (N. melanostomus), ширман.

Вісім видів чорноморських риб північного походження представляють третю групу: шпрот (Sprattus sprattus palericus), мерланг (Merlangius merlangius euxinus), глос (P/atichthys flesus luscus), катран (Squalus acanthias) та ін. Їх розглядають як релікти льодовикової епохи. Вважається, що вони пройшли річковими системами з Північного моря та північних областей Атлантики в

Чорне море. У зв'язку з цим риби зберегли схильність до холодної води: тримаються переважно у придонних шарах та нерестяться восени, взимку й навесні, а якщо і влітку, то на глибині. Шпрот – дрібна оселедцева риба, яка має велике промислове значення. Мерланг із родини тріскових живиться дрібною рибою, креветками, крабами. Звичайна колюча акула або катран мешкає біля берегів.

Більшість риб, що є середземноморськими переселенцями, складають четверту групу. Їх нараховується близько 100 видів. Живуть зазвичай на глибині 150 – 180 метрів. Це, наприклад, хамса або анчоус (Engraulis encrasicholus ponticus).

У Чорному морі зустрічається 3 види дельфінів: чорноморська афаліна (Tursiops truncatus), звичайний дельфін (білобочка) (Delphinus delphinus ponticus), азовка (пихтун) або морська свиня (Phocaena phocaena) – всі вони занесені до Червоної книги України. Останній вид мешкає також і в Азовському морі.

Проте воєнні дії сильно впливають на природні ресурси, включно з тваринами. Втрата біорізноманіття відбувається надзвичайно швидкими темпами, часто з катастрофічними наслідками для екологічної рівноваги та харчового ланцюга. У зв'язку з цим створення умов для відновлення і збереження довкілля, екосистем і тварин – першочергове завдання після завершення бойових дій.

Надра та мінерально-сировинні ресурси області

Мінерально-сировинна база як найважливіша складова частина природних ресурсів має виняткове значення не тільки для розвитку економіки області, а й також є гарантією її безпеки та обумовлює перспективні стратегічні напрями стійкого соціально-економічного розвитку. Проте наявні дані геологорозвідувальних робіт свідчать, що корисні копалини в межах Херсонщини обмежено поширені.

Мінерально-сировинна база області на 53,1% складається з корисних копалин будівельної галузі, на 36,8% – із прісних та мінеральних підземних вод, решта – паливно-енергетичні та гірничо-хімічні корисні копалини, мінеральні солі та лікувальні грязі.

1. Стрілкове газове родовище розташоване у північній частині Арабатської стрілки за 25 км від м. Генічеськ. Родовище приурочене до занурення Азовського Валу Скіфської плити. Продуктивною товщею виступають відклади майкопської серії потужністю 855 – 875 м. Поклади пластові склепінні, пов'язані з трьома пачками піщано-алевритистого складу. Розробку родовища розпочато у 1976 році, з того часу видобуто 1907,3 млн куб. м газу (близько 62% початкових запасів).

2. Родовища торфу зосереджені у плавнях долини р. Дніпро. Налічується три родовища торфу, з яких найбільш освоєним є Кардашинське. Торф використовують як органічне добриво.

3. Три рудопрояви залізних руд – Присиваський, Утлюцький та Херсонський. Присиваський рудопрояв представляє собою субмеридіональну смугу завдовжки до 35 км, завширшки до 20 км. Рудовмісна товща залягає на

глибині 50 м на півночі, поступово заглиблюючись на південь до 60 – 62 м. Утлюцький рудопрояв розташований в акваторії Утлюцького лиману. Середня потужність рудоносної товщі – 8 м. Руди представлені оолітовими різновидами і озалізненими пісковиками із середнім вмістом заліза 30 – 4%. Херсонський рудопрояв є південним продовженням Криворізького залізорудного басейну. Цей прояв видовжений із заходу на схід приблизно на 30 км, середня ширина – 20 км. Глибина залягання на півночі – 36 – 66 м, на півдні – 78 – 124 м. Рудні тіла представлені лінзами або прошарками оолітових руд потужністю до 1 м, які перешаровуються із залізистими пісковиками та залізистими глинами.

4. Титановмісні розсипи представлені озерно-річковою формацією пліоцен-голоцену палеорусел Дніпра, Молочної та їх приток, що поширена в північній частині області, та теригенною лиманно-морською і морською формацією, що поширена вздовж Каркінітської затоки. Серед рудопроявів морської формації найбільше значення має Джарилгацький рудопрояв, що розташований на о. Джарилгач та материковій частині від селища Лазурне до Тендрівської коси. Новоолексіївський рудопрояв простягається від Тендрівської затоки на заході до Джарилгацької затоки на сході завдовжки 27 км, завширшки 10 – 210 м та потужністю 0,1 – 0,6 м.

5. Федорівське родовище марганцевих руд з експлуатаційними запасами понад 30 млн т. Руди переважно окисні, придатні для отримання пероксидних концентратів. Наразі родовище не розробляється.

6. Двадцять (20) родовищ цегельно-черепичної сировини із запасами близько 38,5 млн куб. м. Як сировина в області використовуються суглинки четвертинного віку, що покривають всю території Херсонщини. Також використовуються лесовидні суглинки та червоно-бурі глини.

7. Двадцять два (22) родовища будівельних пісків, з яких розробляються три (3) – Шабовське, Каланчацьке, Кардашинське. Загальні запаси піску в області оцінюються в 194 млн куб. м.

8. Як флюсову сировину видобувають вапняки меотичного ярусу неогену, що використовуються металургійними заводами у м. Кривий Ріг. Старосільське родовище (ділянка Архангельська) розташоване поблизу селища Архангельське Бериславського району. Корисна товща утворена щільними дендритовими, оолітовими пелітоморфними вапняками сарматського ярусу міоцену потужністю до 16 м, поклади пластоподібні. Розробку родовища розпочато у 1969 році. Для виробництва будівельного вапна в області розробляються 7 родовищ. Вапняки Північно-Східної ділянки Старосільського родовища придатні для виготовлення вапна I та II сорту. Білокриницьке родовище розташоване у Бериславському районі, між с. Білоусове та с. Кар’єрне. Корисна копалина представлена трьома різновидами понтичних вапняків: вивітрілий до щебеню вапняк, уламковий плитчастий вапняк та кристалічний вапняк. Вапняки поступово переходять з одного виду в інший. Загальна потужність коливається від 1,2 до 7,2 м, у середньому становить 4 м. Як пиляний матеріал розробляються вапняки понтичного та меотичного ярусів неогену. Для виробництва буту та щебеню розробляється Західно-Тягинське

родовище вапняку, розташоване на захід від с. Тягинка у Херсонському (Білозерському) районі та на правому березі р. Тягинка. Корисна копалина представлена понтичними, меотичними та сарматськими вапняками. Сарматські вапняки оолітові, детрито-оолітові, потужністю до 14 м. Вапняки меотичного регіоярусу черепашко-оолітові та оолітові, потужністю до 4,3 м. Вапняки понтичного регіоярусу черепашко-оолітові, черепашко-детритусові, афанітові, потужністю до 6,8 м.

9. Заповітське родовище мергелю із запасами понад 3,5 млн т, яких при видобутку 100 т/добу вистачило б на 100 років експлуатації.

10. Мінеральні солі в області концентруються у розсолах водоймищ, таких як затока Сиваш, а також у ропі деяких озер.

11. Родовища лікувальних грязей, а саме: родовище озера Лиман, що розташоване на північно-східному узбережжі Утлюцького лиману, біля с. Азовське; родовище озера Генічеське (Арабатська Стрілка, на захід від с. Щасливе); родовище озера Салькове (перешийок Чонгар, на південний схід від залізничної станції Салькове); родовище озера Кругле (східне узбережжя Тендрівської затоки, на околиці с. Новочорномор'я); родовище озера Соляне (Гопри) (межі м. Гола Пристань); родовище озера Солоне (на захід від с. Раденськ Олешківського району); поблизу с. Круглоозерка розташоване родовище озера Прокоф'ївське.

12. Розвідано 5 родовищ мінеральних підземних вод. У районі м. Генічеськ у відкладах верхньої крейди – палеогену на глибині понад 1,5 км розкрито термальні йодо-бромні води. У районі м. Скадовськ розвідано йодо-бромні, сульфідні та хлоридні натрієві води на глибинах близько 400 м. В області також розвідано Північно-Сиваське родовище йодних вод, із вод якого можна отримувати до 450 т йоду щороку.

Водні ресурси та водокористування

Водні об'єкти займають 29,121 тис. га території Херсонської області. Територією області протікає одна велика річка – Дніпро (довжина в межах області – 200 км) з Каховським водосховищем; середня річка – Інгулець (180 км) і 5 малих річок загальною довжиною в межах області 123,53 км.

На виконання доручення Прем'єр-міністра України від 19 серпня 2021 року 19111/66/1-21 та протокольного рішення за підсумками наради щодо виконання пункту 5 рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 квітня 2021 року «Про заходи державної регіональної політики на підтримку децентралізації влади», введеного в дію Указом Президента України від 29 квітня 2021 року № 180/2021, проведено інвентаризацію водних об'єктів, лісових ресурсів, об'єктів державної та комунальної власності, розташованих на території Херсонської області.

За даними інвентаризації, всього на території Херсонської області обліковувалося 524 водні об'єкти площею 29120,7343 га, у тому числі 258 ставків площею 7999,9814 га, 10 водосховищ площею 8355,6035 га, 7 водойм площею 253,2939 га та 249 озер площею 12511,8555 га.

Проти 2020 року (площа водних об’єктів – 430,539 тис. та) їхня площа зменшилася внаслідок осушення Каховського водосховища.

06 червня 2023 року внаслідок підриву військовими формуваннями рф греблі Каховської гідроелектростанції на момент піку затоплення із 600 кв. км підтопленої території Херсонської області 32% припало на деокуповану територію, 68% – на тимчасово окуповану.

У зоні затоплення опинилися 45 населених пунктів (близько 58,5 тис. громадян), у тому числі 23 тимчасово окуповані населені пункти.

Максимальна втрата води через проран греблі була розрахована за допомогою математичного моделювання – 40000 м куб./с.

До 24 червня 2023 року тривало стрімке обміління північної частини водосховища та його поділ на окремі водойми, через які пролягає русло Дніпра, а також утворення ряду малих і великих водойм, частина з яких сполучається протоками з руслом річки.

Після цього настав період поступового переходу водосховища до стану, який воно мало до наповнення водосховища (затоплення), з певними відмінними ознаками.

За даними Українського гідрометеорологічного інституту, на 15 липня 2023 року площа Каховського водосховища після підриву греблі становила 261,1 кв. км, з них 120,9 кв. км – це площа руслової частини. Решта площі – окремі водойми, що залишилися в ложі водосховища. Отже, із загальної площі Каховського водосховища, яка на 05 червня 2023 року становила 2065,0 кв. км, залишилося 12,7% її початкового обсягу. Найбільші зміни зафіксовано для північної частини колишнього водосховища, що, у свою чергу, пов’язано з особливостями геоморфологічної будови досліджуваної території – через відносно рівнинний рельєф дна водойми швидко пересихають.

Під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов’язаних із затопленням територій внаслідок підриву військовими формуваннями рф греблі Каховської гідроелектростанції, з метою забезпечення постійного моніторингу якості питної води, що подається із підземних джерел, та контролю за своєчасністю й належністю лабораторних досліджень якості питної води, а також інформування населення про стан якості та безпечності питної води на деокупованій території Херсонської області, фахівцями Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області в межах повноважень було посилено державний санітарний нагляд за забезпеченням населення якісною питною водою. Упродовж липня – вересня 2023 року проведено 19 позапланових перевірок підприємств централізованого питного водопостачання, якими охоплено 103 артезіанські свердловини. Порушення виявлено на 67 об’єктах. Відібрано для дослідження 134 проби питної води (67 – на санітарно-хімічні та мікробіологічні показники), які направлено до Миколаївської регіональної державної лабораторії Держпродспоживслужби. Відхилення виявлено у 87 пробах, у тому числі у 37 пробах – за мікробіологічними показниками, у 50 – за санітарно-хімічними.

Фахівцями Державної установи «Херсонський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров’я України» здійснювався

щоденний моніторинг якості питної води як з артезіанських свердловин, так і в розподільчій мережі водопостачання. Із 06 червня по 04 вересня 2023 року досліджено 2178 проб питної води з артезіанських свердловин та водорозподільних мереж на мікробіологічні та санітарно-хімічні показники.

Видано 163000 таблеток для знезараження питної води для об'єктів критичної інфраструктури та населення на деокупованих територіях.

Проводився щоденний моніторинг роботи підприємств питного водопостачання та водовідведення Херсонської міської ради, територіальних громад Херсонської області. Тривав збір інформації про стан надання послуг, лабораторний контроль якості питної води, а також збір інформації про аварії на водопровідних мережах тощо.

Під час окупації ворогом території області зруйновано приміщення лабораторії спостережень за забрудненням поверхневих вод Херсонського обласного центру з гідрометеорології. Як наслідок, спостереження за забрудненням поверхневих вод не проводилися.

Загалом, руйнування гідровузла призвело до масштабних наслідків:

понад 300 тис. га сільськогосподарських угідь залишилися без зрошення;

850 тис. громадян – без доступу до питної води;

знищено 90% меліоративної інфраструктури;

завдано збитків довкіллю на 78 млрд грн (за даними Міндовкілля), зокрема тільки втрата акумульованої води Каховського водосховища склала понад 1,2 млрд грн.

За даними оприлюдненої ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» аналітичної довідки щодо результатів оцінки якості питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2025 році в досліджених пробах води з водойм II категорії (поверхневі водні об'єкти, які використовуються для культурно-побутових потреб населення або мають рибогосподарське призначення) найбільший відсоток відхилень за хімічними показниками відмічається у Херсонській, Донецькій, Запорізькій, Житомирській, Дніпропетровській, Вінницькій, Київській областях, що перевищує середній показник відхилень по країні.

За інформацією Басейнового управління водних ресурсів нижнього Дніпра, дренажними системами в області захищено 92,5 тис. га площі (62,4 тис. га – вертикальним та 30,1 тис. га – горизонтальним дренажем).

Під захистом від процесів підтоплення перебувають 106 населених пунктів. На сьогодні дренажні насосні станції розташовані на тимчасово окупованій території Херсонської області, тому БУВР нижнього Дніпра не має змоги здійснювати контроль за зміною меліоративного стану.

Військові дії призвели до відсутності даних про фактичний технічний стан водних об'єктів та меліоративних систем, що використовувалися для водозабезпечення населених пунктів, – це Північно-Кримський канал (забезпечення водою для зрошення частини Херсонської області та АР Крим і питною водою населених пунктів АР Крим) та Головний Каховський магістральний канал (забезпечення водою для зрошення частини Херсонської та Запорізької областей, а також для роботи Іванівського та Якимівського

групових водогонів, які постачають питну воду населенню Геніческого (Іванівського) району Херсонської області та Мелітопольського (Якимівського) району Запорізької області).

Джерелом води для зазначених меліоративних систем слугувало Каховське водосховище. Після підриву військовими формуваннями рф греблі Каховської гідроелектростанції ці системи не використовуються. Ситуація ускладнилася через відсутність на деокупованій правобережній частині Херсонщини альтернативних джерел поверхневих вод (річок, озер тощо).

Після підриву греблі зазнали змін гідрологічні умови: у зв'язку з осушенням Каховського водосховища гідрологічні пости Басейнового управління водних ресурсів нижнього Дніпра не могли використовуватися за призначенням.

З метою відновлення об'єктів інфраструктури зрошувальної системи на деокупованій території Херсонської області у 2024 році було залучено міжнародні донорські кошти на ремонт дюкера Інгулецької зрошувальної системи, що забезпечило відновлення зрошення на площі 3000 га. Створено організацію водокористувачів «Лиманецька», яка сприятиме відновленню та розвитку Лиманецької зрошувальної системи на площі 1,5 тис. га.

Для розв'язання нагальних проблем водокористувачів в області розроблено програму відновлення та розвитку зрошення у Херсонській області на 2025 - 2027 роки, яку затверджено розпорядженням начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 25 червня 2025 року № 310.

Підрив військовими формуваннями рф 06 червня 2023 року та руйнування Каховської гідроелектростанції стало екологічною катастрофою для Херсонської області, що спричинила, зокрема, значні проблеми із забезпеченням ряду населених пунктів питною водою, функціонуванням очисних споруд, систем водопостачання та водовідведення. Рівень підземних вод знизився – у колодязях та свердловинах правобережжя подекуди на 10 – 12 м.

Осушення свердловин і колодязів призвело не тільки до зменшення кількості питної води, а й до погіршення її якості.

Для відновлення сталого водопостачання в населених пунктах на прибережній частині території області, що постраждали внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС, було визначено місця для проведення робіт з буріння нових артезіанських свердловин, частину з яких вже виконано.

Значну допомогу у сфері відновлення водопостачання надають міжнародні партнери, гуманітарні організації та благодійні фонди. За їх підтримки збудовано 25 нових артезіанських свердловин свердловин, відреставровано 30 свердловин, розчищено 87 колодязів, встановлено 38 башт та відреставровано 43, встановлено 57 систем очищення води, доставлено 39466 од. ємностей, придатних для питної води.

Система водозабезпечення Херсонської області сьогодні фактично функціонує в умовах переходу від використання значного поверхневого джерела до більшої залежності від підземних вод.

З 228 населених пунктів деокупованої правобережної частини області централізоване водопостачання населення здійснюється у 174, в тому числі у 31 за допомогою генераторів.

Основним джерелом питного водопостачання населення Херсонської області є артезіанські свердловини. За результатами проведеної інвентаризації на деокупованій частині області обліковуються 494 свердловини, з яких 9 - затампоновано, 2 - законсервовано, зонами суворої санітарної охорони першого поясу облаштовано 285, не облаштовано - 173. Через безпекову ситуацію на території громад відсутній доступ до 36 артезіанських свердловин.

Безпекова ситуація зумовлює необхідність формування нових схем водозабезпечення з розміщенням окремих об’єктів водопровідної інфраструктури на більш безпечній відстані від лінії бойового зіткнення (20-30 км).

Територіальними громадами розроблені плани заходів щодо забезпечення населення питною водою на випадок надзвичайних ситуацій за рахунок альтернативних джерел, а саме:

- застосування станцій очистки та доочистки питної води на системах централізованого водопостачання;
- підвозу води за допомогою спеціальної техніки;
- створення запасів бутильованої питної води;
- застосування ємностей для зберігання питної води;
- використання сонячних панелей для забезпечення автономного енергоживлення систем водопостачання.

Також територіальними громадами проведено роботу щодо облаштування джерел і систем водопостачання:

- антидроновими сітками (Новоолександрівська, Нововоронцовська, Тягинська та Білозерська);
- габіонними конструкціями (Тягинська, Музиківська та Чорнобаївська);
- біг-бегами та мішками з піском (Великоолександрівська, Кочубеївська, Новоолександрівська, Нововоронцовська, Борозенська, Високопільська, Калинівська та Новорайська);
- бетонними та фундаментними блоками (Бериславська, Великоолександрівська, Кочубеївська, Музиківська та Чорнобаївська).

Для резервного живлення насосів, встановлених на свердловинах, створено запас пального для роботи генераторів та забезпечення населення питною водою на випадок відсутності світла. Комунальні підприємства водопровідно-каналізаційного господарства деокупованої частини області забезпечені запасами реагентів, знезаражувальних засобів і реактивів для очищення та знезараження питної води.

Суттєвих пошкоджень зазнали каналізаційні очисні споруди області. Значну небезпеку для навколишнього природного середовища та санітарно-епідеміологічної ситуації в області становить відсутність очисних споруд стічних вод у переважній більшості населених пунктів. Наслідками неякісного очищення стічних вод, незастосування сучасних технологій та відповідного

обладнання є потрапляння неочищених стоків у р. Дніпро та загроза забруднення поверхневих вод.

На завершальній стадії будівництво очисних споруд у селищі Високопілля (рівень готовності - 95%). Завершено основні будівельні роботи, змонтовано та складено обладнання очисних споруд, насоси підключені до основної мережі. Внесені зміни до проєктної документації, в зв'язку з чим наразі проходить експертиза оновленого проєкту.

Украй низький рівень охоплення системами централізованого водовідведення, очищення та знезараження стічних вод населених пунктів Херсонщини призводить до забруднення ґрунтів та водоносних горизонтів. Однією з причин незадовільного екологічного та санітарного стану ґрунтів, поверхневих, а також підземних вод є тривале забруднення їх неочищеними або недостатньо очищеними зворотними водами каналізаційних і очисних споруд, ефективність роботи яких – вагомий чинник екологічної та епідемічної безпеки населення. Більшість очисних споруд каналізації в містах і селищах перебувають у незадовільному санітарно-технічному стані, а переважна більшість населених пунктів взагалі не забезпечені централізованою системою каналізації.

Неякісне очищення стічних вод, незастосування сучасних технологій та відповідного обладнання спричиняють потрапляння неочищених стоків у р. Дніпро та створюють загрозу забруднення поверхневих вод.

Активні бойові дії поглиблюють досить складу ситуацію з очищенням та знезараженням стічних вод, унеможливленням потрапляння їх у поверхневі води.

Енергопостачання

Херсонська область характеризується відсутністю енергоємних галузей промисловості із застарілим виробничим фондом (вугільна, нафтогазова, хімічна, металургійна) та низькою часткою енергоємних видів економічної діяльності. Характерна особливість питомих витрат на одиницю окремих видів виробленої продукції – їх зменшення у частині використання палива та теплової енергії і водночас збільшення в частині витрат електроенергії. Це є наслідком постійного зростання вартості продуктів переробки нафти та природного газу – ресурсів для отримання палива і теплової енергії – і відповідної переорієнтації на збільшення частки електроенергії у паливно-енергетичному балансі підприємств.

Специфіка постачання електроенергії споживачам регіону полягає у відсутності диверсифікації джерел енергопостачання. Каховська ГЕС була єдиним в області генеруючим підприємством.

За інформацією Київського інституту економіки, понад чверть загальної суми збитків через підрив ГЕС (586 млн дол. США) пов’язані безпосередньо з руйнуванням Каховської гідроелектростанції, яка мала потужність 334,8 МВт і не підлягає відновленню, та греблі. Загальні збитки енергетики сягнули 624 млн дол. США. Річні економічні збитки від руйнування ГЕС, завдані державній компанії «Укргідроенерго», становлять понад 100 млн дол. США.

Потреба у коштах для будівництва ГЕС аналогічної потужності – близько 1 млрд дол. США.

За час окупації Херсонської області її енергетичному сектору завдано непоправної шкоди. Так, із 228 населених пунктів правобережної частини території області на момент їх деокупації, тобто станом на листопад 2022 року, лише 30 населених пунктів мали електропостачання.

Унаслідок бойових дій та постійних обстрілів збройними формуваннями російської федерації на території Херсонської області виведено з ладу ряд об'єктів електроенергетики, а саме:

близько 182 км повітряних ліній 150 кВ, 340 км повітряних ліній 35 кВ, 1050 км повітряних ліній 10 кВ, 1970 км повітряних ліній 0,4 кВ, 3 підстанції 150 кВ, 38 підстанцій 35 кВ, 1016 одиниць ТП-10/0,4 кВ.

Наразі відновлено електропостачання у 150-ти з 228-ми населених пунктів (або у 65,8% від їх загальної кількості на деокупованій правобережній частині області).

Не підключені до мережі електропостачання 78 населених пунктів, з них:

- 27 населених пунктів, які знаходяться у безпосередній близькості до зони розмежування вздовж берега р.Дніпро та перебувають під постійними обстрілами, де виконання робіт з відновлення електропостачання неможливе з безпекових міркувань, що унеможливлює їх заживлення до моменту стабілізації безпекової ситуації;

- 30 населених пунктів, у яких не проживає населення;

- 21 населений пункт, де тривають роботи з відновлення, ліквідації наслідків нещодавніх ворожих обстрілів.

Наразі на деокупованій території Херсонської області розташована 1 електростанція (комбінованого виробництва електричної та теплової енергії) – це акціонерне товариство «Херсонська ТЕЦ». Встановлена електрична потужність генерації – 80 МВт, видача потужності здійснюється на ПС-150/35/10 «Херсонська ТЕЦ».

Річне виробництво електричної енергії акціонерного товариства «Херсонська ТЕЦ» становить 36,4 млн Вт/год.

Середньомісячна генерація 18 об'єктами відновлюваної (сонячної) енергетики на деокупованій території сягає 13,04 млн кВт/год.

Херсонська область споживає в середньому 117 млн куб. м природного газу за основними напрямами: теплопостачання – 51,1 млн куб. м; населення – 63,06 млн куб. м.

Середньорічне споживання областю електричної енергії становить 2,2 млрд кВт/год.

Область, зважаючи на інтенсивність річного сонячного випромінювання та вітрові чинники, була до повномасштабного вторгнення одним з найбільш привабливих регіонів України, де активно впроваджувалися альтернативні проєкти.

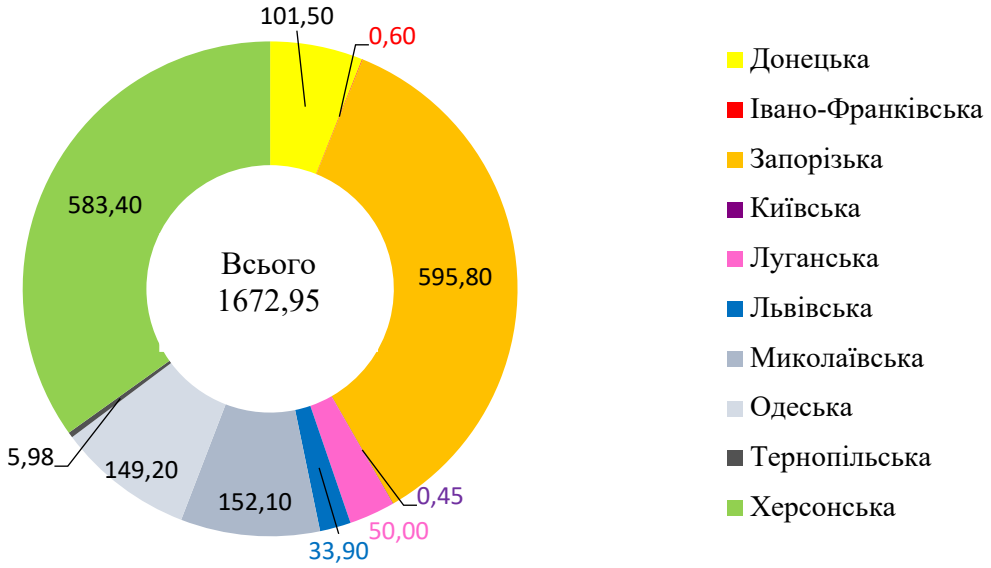

Рис.3. Встановлена вітроенергетична потужність за областями материкової частини України у 2021 році, МВт (джерело: ГС «УВЕА»)

У 2021 році завершено реалізацію проєкту спорудження Сиваської ВЕС 250 МВт у прибережній зоні озера Сиваш. Проєкт спільно реалізовувався компаніями Total Eren (Франція) та Emergy (Норвегія) із залученням фінансування від міжнародних фінансових організацій, у тому числі ЄБРР.

За 2020 рік змонтовано та введено в експлуатацію 37 вітротурбін, у 2021 році додатково змонтовано та введено в експлуатацію ще 26 вітротурбін одиничною потужністю 3,9 МВт з висотою осі 120 м та діаметром ротора 131 м. Таким чином загальна кількість вітротурбін, що входили до складу ВЕС, складала 63, а сумарна встановлена потужність ВЕС – 245,7 МВт.

Станом на кінець 2021 року Сиваська ВЕС була найбільшою ВЕС в Україні. Планувалося, що загальний запланований корисний відпуск електричної енергії об'єктами складатиме 86,854 млн кВт·год/рік. Це забезпечило би близько 143 тис. домогосподарств екологічно чистою електроенергією та щорічне скорочення викидів CO_2 в атмосферу на 680 тис. тонн.

Слід відмітити, що СЕС, які розташовані на тимчасово окупованих територіях Херсонської області, наразі не працюють у складі ОЕС України.

Упродовж 2022 року планувалося введення в експлуатацію нових потужностей альтернативної енергетики в області. При цьому прогнозована частка виробленої енергії з відновлюваних джерел мала скласти 77,62%.

Рис. 4. Джерело: https://enerhodzherela.com.ua/analityka/analityka/Yakoyu_bula_enerhetyka_u_2025_rotsi

На деокупованій частині Херсонщини розміщені 18 сонячних електростанцій загальною потужністю 166,872 МВт.

Проте збройна агресія рф призвела до припинення використання значної кількості діючих та обмеження введення в експлуатацію нових потужностей зеленої енергетики на деокупованій території.

Забезпечення об’єктів критичної та соціальної інфраструктури альтернативними джерелами живлення, зокрема сонячними панелями залишається актуальним завданням.

Станом на 05 жовтня 2026 року такі панелі, загальною потужністю 1009,5 кВт, встановлено у 37 населених пунктах 13 територіальних громад деокупованої частини області на 71 об’єкті, як за рахунок коштів донорських організацій, так і коштів громад.

Атмосферне повітря

Атмосфера відіграє головну роль у глобальному, регіональному та локальному перенесенні забруднюючих речовин та забрудненні природного середовища.

Зростаючі антропогенні навантаження послаблюють природний процес самоочищення атмосфери, що спричиняє накопичення шкідливих домішок, які зумовлюють її забруднення (хімічне, радіоактивне, біологічне, теплове та електростатичне).

До збройної агресії, за даними Головного управління статистики у Херсонській області, обсяги викидів забруднюючих речовин за 2021 рік склали 57,8 тис. тонн, у тому числі 40,7 тис. тонн від пересувних джерел забруднення та 17,1 тис. тонн від стаціонарних. У 2021 році спостерігалася тенденція до

зростання викидів від пересувних джерел забруднення на 5,4% порівняно з 2020 роком.

У 2025 році викиди забруднюючих речовин і парникових газів від стаціонарних джерел зросли порівняно з 2024 роком на 23% і становили 8.0 тис. тонн (без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії). Викиди діоксиду вуглецю склали 73,9 тис. тонн.

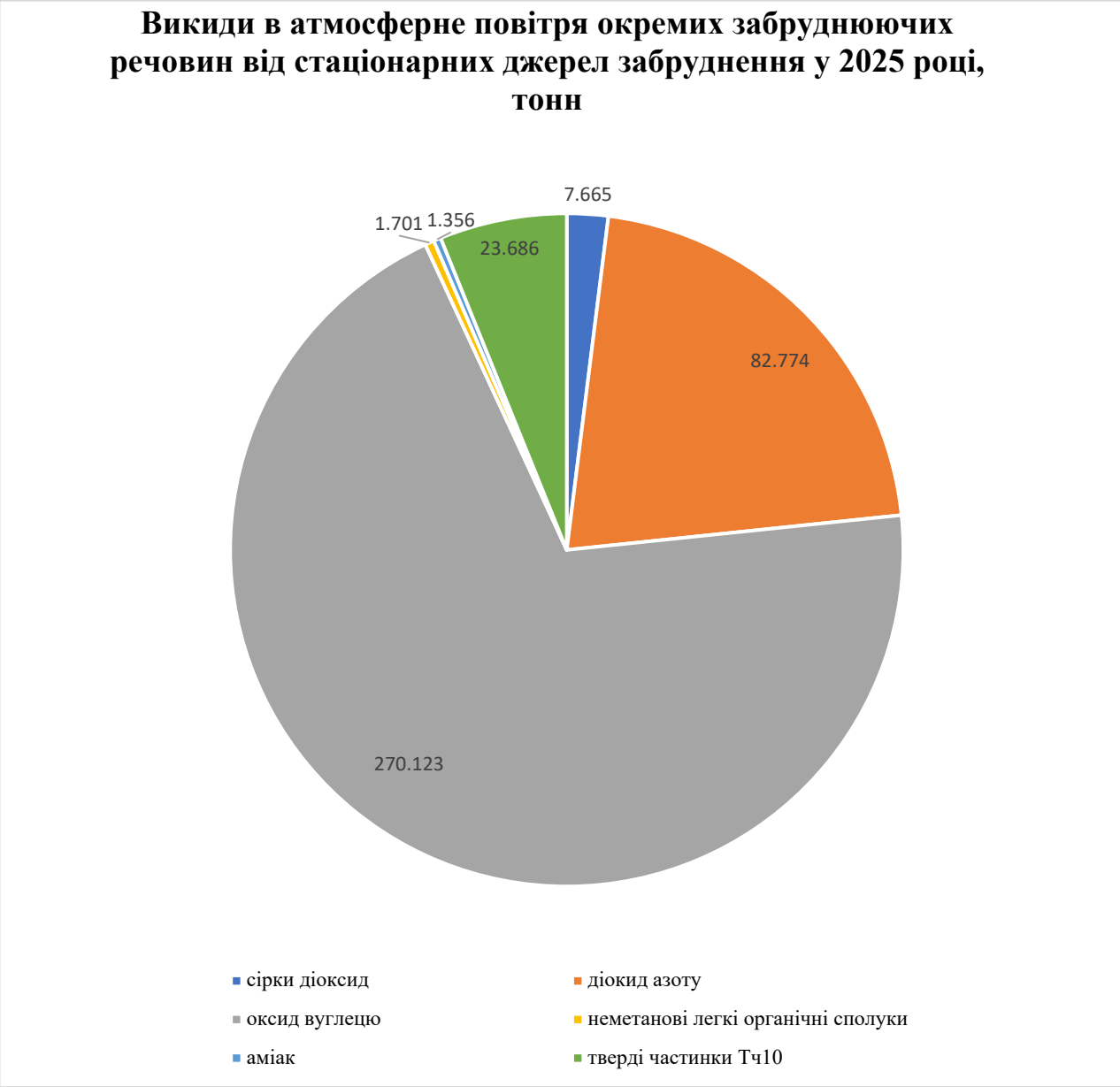

Рис.5. За даними Головного управління статистики у Херсонській області

Ведення бойових дій поглиблює кліматичну кризу, викликаючи значні викиди вуглекислого газу та інших парникових газів в атмосферу. В області постійно фіксуються перевищення середньодобових концентрацій забруднюючих речовин у повітрі, а саме: діоксиду азоту, оксиду азоту та

фенолу. Загалом підвищення концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі прямо пов’язано з активністю ведення бойових дій.

В атмосферному повітрі Херсонської області постійно фіксується перевищення середньодобових концентрацій забруднюючих речовин по діоксиду азоту, оксиду азоту та періодично по фенолу. Підвищення концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі прямо пов’язане з активністю ведення бойових дій та пожежами, які виникають через військові дії та детонацію вибухонебезпечних предметів.

Моніторинг довкілля на деокупованій території області здійснюють Херсонський обласний центр з гідрометеорології, Державна установа «Херсонський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров’я України», Державна екологічна інспекція Південного округу (Запорізька та Херсонська області) та Головне управління Держпродспоживслужби в Херсонській області.

Херсонським обласним центром з гідрометеорології спостереження за якістю атмосферного повітря здійснюється на 4-х стаціонарних постах в м. Херсон, які потребують оновлення.

З метою здійснення моніторингу якості повітря міжнародною Програмою «Чисте повітря для України», що реалізується чеською громадською організацією Arnika, усім деокупованим громадам області передано станції громадського контролю якості повітря, які в онлайн-режимі транслюють інформацію на загальнодоступний вебресурс Eco-city.

З метою розбудови мережі спостережень розроблено проєкт Програми державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря зони «Херсонська» на 2027 – 2031 роки, яким передбачено придбання та встановлення на деокупованій частині області вимірювальних перетворювачів якості повітря для передачі даних в режимі онлайн у загальний доступ, придбання автоматичного поста спостережень за забрудненням атмосферного повітря та пересувної мобільної лабораторії

Державною екологічною інспекцією Південного округу (Запорізька та Херсонська області) здійснено оцінку шкоди, завданої довкіллю внаслідок забруднення атмосферного повітря через обстріли та пожежі на території Херсонської області. Загальна сума завданих збитків за період з 24 лютого 2022 року до початку серпня 2026 року перевищила 146,6 млрд грн.

Матеріали фіксації та результати розрахунків передано правоохоронним органам для використання у відповідних кримінальних провадженнях.

Поводження з побутовими відходами

Одним з пріоритетних завдань у сфері поводження з побутовими відходами у Херсонській області є захист навколишнього природного середовища та здоров’я людини від негативного впливу відходів.

Щороку, до вторгнення російської федерації, в регіоні на місця видалення відходів (полігони, сміттєзвалища) надходило понад 250 тис. тонн побутових відходів.

Поводження з побутовими відходами ґрунтується на технологіях низького рівня й орієнтоване на їх захоронення. Управління діяльністю щодо поводження з ними забезпечується територіальними громадами.

Для розв'язання нагальних проблем розпорядженням начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 19 травня 2025 року № 252 затверджено Регіональний план управління відходами в Херсонській області до 2034 року (РПУВ), відповідно до якого територіальними громадами розробляю місцеві плани управління відходами.

Станом на 01 жовтня 2026 року місцеві плани управління відходами (МПУВ) розроблено та затверджено у чотирьох територіальних громадах на деокупованій території області. 13 громад розробляють такі документи, з них у двох громадах проєкти МПУВ перебувають на етапі проходження процедури стратегічної екологічної оцінки.

Сьогодні на деокупованій частині області налічується 98 місць видалення побутових відходів та 2 майданчика тимчасового їх зберігання.

Відповідно до РПУВ розроблено проєктну документацію для будівництва сміттєсортувальної станції на території Чорнобаївської сільської територіальної громади.

Також розроблено проєктну документацію для будівництва сміттєсортувальної станції на території Музиківської сільської територіальної громади, але необхідне коригування.

З метою зменшення навантаження на діючі централізовані місця зберіганні ПВ в окремих населених пунктах розпочато впровадження роздільного збирання корисних компонентів відходів (папір, пластик, скло та інше), зокрема комунальним підприємством «ЕКОПОЛІС» Херсонської міської ради продовжується збір вторинної сировини (ПЕТ-пляшок) із контейнерів-сіток.

Громадами, з урахуванням безпекової ситуації, постійно проводиться моніторинг та ліквідація несанкціонованих сміттєзвалищ. З початку 2026 року утворено 1524 та ліквідовано 1406 таких звалищ.

Від початку бойових дій на території області з'явився новий тип відходів – відходи руйнації. Розпорядженнями начальників військових адміністрацій населених пунктів на території деокупованих громад визначено 65 місць тимчасового зберігання таких відходів, з яких через воєнні дії та складну безпекову ситуацію використовується лише 41. Станом на сьогодні на площі понад 127 га накопичено 631 851,892 тонни відходів від руйнувань.

У подальшому планується переробка їх для використання при відновлювальних роботах. Для цього, за ініціативи Херсонської обласної державної адміністрації, внесені необхідні зміни до Порядку поводження з відходами, що утворилися у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведення робіт з ліквідації їх наслідків, затвердженого постановою КМУ від 27.09.2022 № 1073.

За результатами проведеної у 2026 році інвентаризації з'ясовано, що на території Херсонської області зберігається 1 681,9575 тонни таких отрутохімікатів, з них 1 673,0355 тонни – безхазяйні.

На території Дар'ївської сільської територіальної громади розміщено 1 434,9 тонни безхазяйних ХЗЗР.

Для забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, видалення та знешкодження зазначених ХЗЗР необхідне фінансування в обсязі понад 250 млн грн. Розрахунок потреби у коштах здійснено з урахуванням середньої вартості утилізації зазначених відходів у 2025 році – 149,5 тис. грн за тонну.

Природні об'єкти та збереження біорізноманіття

Станом на 01 вересня 2026 року природно-заповідний фонд Херсонської області представлений 89 об'єктами загальною площею 365727,3129 га, у тому числі 16 об'єктами загальнодержавного значення площею 334780,4441 га і 73 об'єктами місцевого значення площею 30 946,8688 га.

Відповідно до карти бойових дій на території України від Deep State лише 4% (15 954,6688 га) об'єктів ПЗФ розташовані на деокупованій частині області. Повністю або частково деокуповано 31 територію ПЗФ.

Усі вони потребують гуманітарного розмінування.

Значну частину природоохоронних об'єктів на деокупованій частині області пошкоджено або зруйновано російськими військами. Крім того, правобережжя області значною мірою забруднено вибухонебезпечними предметами, і дистанційне мінування наразі триває.

У зоні бойових дій залишаються 55 територій та об'єктів ПЗФ загальною площею близько 349 772,6441 га або 96% природно-заповідного фонду області.

Достеменна інформація про їхній стан відсутня.

Смарагдова мережа України. Україна ратифікувала Бернську конвенцію 1996 року, взявши на себе зобов'язання створити мережу Emerald. У 2019 році на засіданні Постійного комітету Бернської конвенції затверджено сучасну схему Смарагдової мережі України.

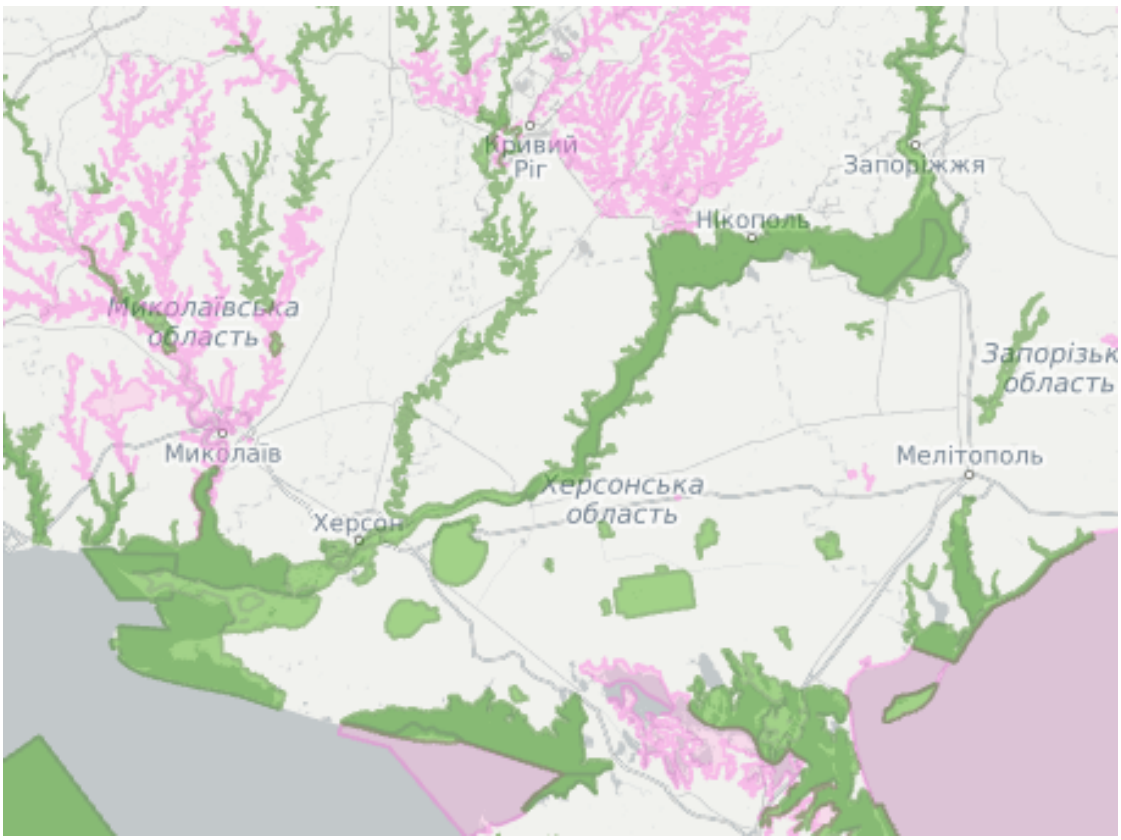

Рис.6. Території Смарагдової мережі України у Херсонській області (за даними Emerald Network - General Viewer).

В області повністю або частково зосереджено 23 території Смарагдової мережі України (рис. 7):

1. Каховське водосховище (Kakhovske Reservoir, Site Code:UA0000106, площа мережі – 218119,00 га). Розташоване на території Херсонської та Запорізької областей. Штучного походження (утворене у 1956 – 1958 роках). Фауна включала понад 150 видів зоопланктону, понад 180 безхребетних, 56 видів риб. У прибережних заростях – місце гніздування птахів (пірникоза велика, лиска, крижень, різні види мартинів тощо). Знищене після підриву греблі Каховської ГЕС. Дослідження поточного стану флори та фауни не проводилися, оскільки зона Каховського водосховища є зоною бойових дій.

2. Долина ріки Інгулець у середній течії (Middle Inhulets river valley, UA0000310, площа мережі – 15204,94 га). Розташування – Херсонська та Дніпропетровська області. Характеризується наявністю значних площ, зайнятих природною рослинністю, насамперед степовою, що є важливим з огляду на великий відсоток розораності степів регіону, а також значну ізольованість та фрагментарність ділянок з нетрансформованою і слаботрансформованою природною рослинністю. Тут виявлено 16 видів рослин, занесених до Червоної книги України, а також низку регіонально рідкісних видів.

3. Нижня частина течії річки Інгулець (Lower Inhulets river valley, UA000032, площа мережі – 18200,96 га). Розташування – Херсонська та Миколаївська області. Характеризується наявністю ареалів південного варіанту степів – біднорізнотравної типчаково-ковилової рослинності, які майже

повністю знищені на півдні степової зони і залишилися на невеликих за площею ізольованих ділянках. Тут оголюються понтичні та сарматські вапняки з низкою облігатних кальцепетрофітних видів. Виявлено низку видів рослин і тварин, що охороняються на державному рівні.

4. Нижнє Дніпро (Lower Dnipro, UA0000192, площа мережі – 52386,00 га), Херсонська область, включає 95% території національного природного парку «Нижньодніпровський». Один з найцінніших природних заплавно-літоральних комплексів у Європі. У дельті Дніпра і на прилеглих територіях збереглися типові та рідкісні угруповання заплавних лісів, боліт, лук, піщаних степів, степових схилів Дніпра та балок, відслонень гірських порід, у тому числі 12 рідкісних типів рослинності, занесених до Зеленої книги України. У ценозах відмічено 71 вид тварин, 32 види росли, які включені до Світового червоного списку МСОП, до Європейського червоного списку, до Червоної книги України, до Червоного списку Херсонської області.

5. Кінбурнська коса (Kinburnska Kosa, UA0000215, площа мережі – 46588,0 га). Розташування – Херсонська та Миколаївська області. Одне з найбільших морських акумулятивних утворень північно-західної частини Чорного моря, яке смугою (8,5 км) відділяє Чорне море від Дніпровсько-Бузького лиману. Це важлива ланка приморського екокоридору, місце масового пташиного гніздування.

6. Лесові виходи в районі Дніпровського лиману (Loess outcrops of the Dnipro estuary, UA0000336, площа мережі – 589,20 га). Розташування – Херсонська область. Ділянка включає високий і крутий лесовий рельєф Дніпровського лиману, а також балки, що його перерізають. Яри короткі, зазвичай 1 км завдовжки і 100 м завширшки, максимальна глибина – близько 40 м. Схили ярів круті й високі: біля вершини їх кут 70 – 80°, до нижньої частини крутизни вона поступово знижується до 30 – 40°. Уздовж усіх балок розташовані вертикальні лесові «скелі» до кількох десятків метрів заввишки. На території ділянки зареєстровано 15 видів рослин, що мають регіональний, національний та міжнародний охоронний статус.

7. Дніпровсько-Бузький лиман (Dniprovsko-Buzkyi Lyman, UA0000109, площа мережі – 71276,00 га). Розташування – Херсонська та Миколаївська області. Відкритий олігогалинний лиман у північній частині Чорного моря. Середня глибина становить 6 – 7 м, найбільша – 12 м (Станіславська яма). Об’єкт підтримує високу різноманітність видів птахів і є важливою територією для значної кількості перелітних птахів та входить до складу екологічного коридору «Дніпро». Цей коридор є одним із трьох основних міграційних маршрутів птахів в Україні.

8. Чорноморський біосферний заповідник (Black Sea Biosphere Reserve, UA0000017, площа мережі – 115873,00 га). Заповідник створений у 1927 році для вивчення й охорони природного середовища, зокрема масового гніздування та міграцій птахів.

9. Національний природний парк «Олешківські піски» (Oleshkivski Pisky, UA0000107, площа мережі – 46258,00 га). Парк заснований у 2010 році на території Херсонської області і є унікальним природним об’єктом. Територія

національного природного парку «Олешківські піски» – один з найбільших у Європі масивів псамофітних степів і піщаних дюн (кучугур), а також лук, боліт та листяних гайків у міжкучугурних зниженнях. У межах парку зосереджено 455 видів судинних рослин (28 з яких включено до різних природоохоронних переліків); фауна нараховує 958 видів тварин (217 з них включено до списків видів, що перебувають під охороною). Такі унікальні властивості території сформувалися внаслідок специфічного поєднання природних компонентів і їх тривалого розвитку упродовж тисячоліть.

10. Затоки (Zatoky, UA0000214, площа мережі – 105086,00 га). Розташування – Херсонська область.

11. Національний природний парк «Джарилгацький» (Dzharylhatskyi National Nature Park, UA0000108, площа мережі – 10018,00 га). Розташування – Херсонська область. Створено 11 грудня 2009 року. До його складу входить острів Джарилгач, акваторія Джарилгацької затоки, а також берегова смуга між населеними пунктами Скадовськ і Лазурне.

12. Домузла (Domuzla, UA0000193, площа мережі – 1640,00 га) Розташування – Херсонська область. На території розташовано орнітологічний заказник місцевого значення «Домузла», де мешкає до сотні видів птахів, серед яких близько 15 червонокнижних.

13. Під Чорна Долина (Black valley, UA0000368, площа мережі – 494,02 га). Розташування – Херсонська область. Територія представлена рідкісним природним оселищем – подовою рослинністю.

14. Зелений під (Green depression, UA0000370, площа мережі – 1579,97 га). Розташування – Херсонська область. Територія представлена рідкісним природним оселищем – подовою рослинністю.

15. Малий Чапельський під (Small Chapelsk depression, UA0000372, площа мережі –1022,42 га). Розташування – Херсонська область.

16. Біосферний заповідник «Асканія-Нова» (Askaniia-Nova Biosphere Reserve, UA0000016, площа мережі – 33398,00 га). Розташування – Херсонська область.

17. Агамайський під (Ahaymany depression, UA0000366, площа мережі – 4849,16 га). Розташування – Херсонська область. Територія представлена рідкісним природним оселищем – подовою рослинністю.

18. Домузлинський під (Domuzlinskyi depression, UA0000369, площа мережі – 4742,80 га). Розташування – Херсонська область. Територія представлена рідкісним природним оселищем – подовою рослинністю.

19. Під Сивашик Sivashic depression, UA0000371, площа мережі – 1548,61 га). Розташування – Херсонська область.

20. Чонгарський (Chonharskyi, UA0000213, площа мережі – 34443,00 га).

21. Азово-Сиваський національний природний парк (Azovo-Syvaskyi National Nature Park, UA0000027, площа мережі – 5198300 га). Створений у 1993 році. Загальна кількість видів рослин, що ростуть на території парку, – 308, з них 12 занесені до Червоної книги України. Також мешкають 250 видів тварин, 48 з яких занесені до Червоної книги України.

22. Під Барнашівський (Barnashivsky depression UA0000367, площа мережі – 737,53). Розташування – Херсонська область. Територія представлена рідкісним природним оселищем – подовою рослинністю.

23. Західний Сиваш (Eastern Syvas, UA0000131, площа мережі – 174975,00 га). Розташування – АР Крим та Херсонська область.

Територія номінована для включення до списку Смарагдової мережі України в Херсонській області – Western Syvash (Site Code: UA0000425).

Згідно з Резолюцією № 6 Постійного комітету Бернської конвенції, усі території, номіновані для включення до Смарагдової мережі, повинні мати тимчасовий статус охоронюваних ділянок і підлягають такому ж режиму захисту, як і затверджені сайти мережі. Це правило діє доти, доки відповідні органи не приймуть рішення щодо остаточного затвердження чи відхилення цих територій, а також до моменту, поки їх статус не буде офіційно змінено.

Загалом на території Херсонської області охороняється 28 видів рослин, занесених до Європейського червоного списку; 12 видів рослин, включених до переліку CITES; 9 видів рослин охороняються Бернською конвенцією; 122 види занесено до Червоної книги України, 383 видів – до Червоного списку Херсонської області.

244 види тварин, що зустрічаються в області, занесені до Червоної книги України, 54 види тварин включено до Червоного списку Херсонської області, з яких 31 вид складають птахи, 15 видів – комахи, 5 – ссавці, а також по одному виду – риби, земноводні та плазуни.

Основними проблемами цих цінних територій наразі стали масштабні пожежі, замінованість, активні бойові дії, що унеможливлюють виконання природоохоронних функцій, а також окупація, втрата працівників та науковців, які були вимушені покинути свій дім та роботу.

Через воєнні (бойові) дії під загрозою знищення чи значного пошкодження опинилися об’єкти Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення, території ПЗФ і біосферні заповідники ЮНЕСКО.

У зоні активних бойових дій – цілинні нерозорані степи та приморські екосистеми. Під вогневим ударом опинилися ландшафтні заказники загальнодержавного значення «Олександрівський», «Станіславський», а також національний природний парк «Кам’янська Січ», який зазнає особливих уражень.

Державною екологічною інспекцією Південного округу (Запорізька та Херсонська області) встановлено, що станом на початок вересня 2026 року загальна сума завданих збитків об’єктам природно-заповідного фонду області перевищила 1,3 трлн грн.

Зазначені розрахунки Херсонська обласна державна (військова) адміністрація направила до Херсонської обласної прокуратури для вжиття відповідних заходів реагування.

Культурна спадщина

Культурна спадщина є фундаментом, на якому базується національна культура, ідентифікатором, що визначає самобутність нації. На території області станом на 01 серпня 2022 року налічувалося 10 031 об’єкт культурної

спадщини, у тому числі пам’яток археології – 7 808, історії – 2 152, мистецтва – 71 (з них пам’ятки національного значення: археології – 104, історії – 6, мистецтва – 3).

Наразі проводиться робота у сфері охорони культурної спадщини в частині пам’яток археології, історії та монументального мистецтва. Проте можливості збереження культурної спадщини на території області вкрай обмежені, оскільки частина пам’яток розташована на тимчасово окупованій території, доступу до якої немає.

Представниками обласної інспекції по охороні пам’яток історії та культури у 2026 році здійснено в рамках виконання заходів обласної програми розвитку культури і духовності проведено археологічну експедицію на території Бериславського району у межах Великоолександрівської, Борозенської та Калинівської селищних громад.

Здійснюється постійний моніторинг пошкоджень об’єктів культурної спадщини внаслідок бойових дій зі щомісячним інформуванням Міністерства культури та стратегічних комунікацій України.

Загальна кількість пам’яток містобудування, архітектури, монументального мистецтва та науки і техніки становила 422 об’єкти.

Можливості для збереження культурної спадщини на території області вкрай обмежені, оскільки частина пам’яток розташована на тимчасово окупованій території, доступ до них унеможливлений.

Станом на 01 жовтня 2026 року управлінням зафіксовано 28 пам’яток містобудування та архітектури які зазнали пошкоджень та руйнувань внаслідок російської агресії, 7 з них зазнали неодноразових повторних пошкоджень, загальна кількість виявлених пошкоджених пам’яток містобудування та архітектури області від початку повномасштабного вторгнення становить 124, з них 53 розташовані на окупованих територіях.

Через триваючу військову агресію рф проти України постійно фіксуються нові випадки пошкодження пам’яток. У місцях, де умови безпеки дають можливість це робити, здійснюється візуальне обстеження пошкоджених пам’яток архітектури національного та місцевого значення зі складанням відповідних актів, а також забезпечується фотофіксація.

Вживаються заходи зі стабілізації об’єктів: закриття вікон, покрівлі та закріплення конструктивно важливих місць ушкоджень по можливості. Однак у прибережних зонах навіть це зробити вкрай важко з огляду на безпекову ситуацію.

Здоров’я населення

Демографічна ситуація в області має регресивний характер.

Чисельність наявного населення області на 01 січня 2022 року становила 1001,6 тис. осіб.

Упродовж останніх років у регіоні спостерігалася динаміка до скорочення населення, основними причинами якого було зниження народжуваності та зростання рівня смертності. У середньому кількість населення області за останні 10 років щороку зменшувалася на 7,7 тис. осіб. При цьому поступово зростала питома вага осіб старше 60 років (із 22% у 2016 році до 23,9% у

2021 році). Зміна вікової структури визначає високий рівень захворюваності, спричиненої пов'язаними з віком патологіями. До найбільш поширених хвороб, провідним фактором ризику яких є літній вік, належать злоякісні новоутворення, ішемічна хвороба серця, цереброваскулярні хвороби, високий рівень яких не дає змоги зменшити загальний показник смертності населення. І, як наслідок, основними причинами смерті у 2021 році були хвороби системи кровообігу – понад 53,6% загальної кількості померлих.

Сумарний коефіцієнт народжуваності на 1 жінку в області також стрімко скорочується: з 1,611 у 2012 році до 1,144 у 2021 році.

Отже, вже протягом 2016 – 2021 років доросле населення складало понад 80% населення області.

Окупація території області та активні бойові дії істотно ускладнили демографічну ситуацію. Значна частина населення покинула потенційно небезпечні території.

На 01 жовтня 2026 року в деокупованих громадах залишилося 128,7 тис. осіб населення.

Основними причинами демографічних втрат є затяжні військові дії, тривала окупація значної частини області, а також погіршення економічних умов, низький рівень життя, погіршення здоров'я населення, міграція за кордон.

Усі зусилля, спрямовані останніми роками на укріплення матеріально-технічної бази закладів медицини, зведені нанівець. У результаті воєнних дій заклади охорони здоров'я області зазнали пошкоджень різного ступеня: від масштабних руйнувань до часткового пошкодження.

Наразі на деокупованій території Херсонської області із 158 працюють 129 (81,6%) закладів охорони здоров'я усіх рівнів надання медичної допомоги, зокрема 8 установ, що надають первинну медико-санітарну допомогу (до їх складу входять 39 амбулаторії, 82 ФАП/ФП), 17 закладів, які надають спеціалізовану медичну допомогу та 12 інших закладів охорони здоров'я.

Станом на 01 вересня 2026 року на деокупованій території області зруйновано 27 закладів охорони здоров'я (17% від загальної кількості закладів): 1 лікарня вторинного рівня, 6 лікарських амбулаторій та 20 фельдшерських і фельдшерсько-акушерських пунктів.

Зруйновано заклад медичної освіти – КЗ «Бериславський медичний фаховий коледж» Херсонської обласної ради.

Пошкоджень зазнали 122 медичні установи (82,0%): 26 закладів, які надають медичну допомогу, 33 амбулаторії, 56 фельдшерських і фельдшерсько-акушерських пунктів та 7 інших медичних установ.

За результатами комісійного обстеження в закладах охорони здоров'я (далі – ЗОЗ) будівельних конструкцій та інженерних мереж, пошкоджених внаслідок бойових дій, оформлено 72 актів та 17 технічних звітів.

Із залученням благодійних організацій, фондів та інших суб'єктів у пошкоджених / зруйнованих закладах охорони здоров'я області проводяться відновлювальні роботи.

Натепер у 59 медичних установах (39,9% пошкоджених ЗОЗ) на деокупованій території здійснено ремонтні роботи: частково відновлено або в

процесі відновлення 29 заклад (з них 3 заклади пошкоджено повторно) та повністю відновлено 30 закладів (з них 2 заклади пошкоджено повторно).

Одним із ключових завдань є створення безпекових умов в медичних закладах області. За рахунок благодійних організацій та коштів місцевих бюджетів, на тепер організовано 16 «лікарень під землею». Наразі вживаються заходи щодо облаштування ще 10 об'єктів.

Тривалі воєнні дії обумовили значні незворотні демографічні втрати, які відображаються у погіршенні кількісних та особливо якісних показників здоров'я населення.

За оперативними даними, протягом 2026 року показники галузі наступні:

середній час доїзду на критичні виклики за 8 місяців 2026 склав – 7 хв. 35 сек., а на екстрені виклики – 8 хв. 45 сек., (за 8 місяців 2025 року середній час доїзду бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги до місця події у місті – 7,53 хв., у сільській місцевості – 12,32 хв);

показник захворюваності на злоякісні новоутворення за 6 місяців 2026 року склав 38,3 випадки на 100 тис. населення, в аналогічному періоді 2025 року – 44,5 випадки на 100 тис. населення;

показник смертності від злоякісних новоутворень за 6 місяців 2026 року склав 18,4 випадки на 100 тис. населення, за 6 місяців 2025 року – 16,9 на 100 тис. населення;

показник захворюваності на серцево-судинні хвороби за перше півріччя 2026 року склав 40,20 випадки на 1 тис. населення деокупованої частини області, в аналогічному періоді 2025 року – 39,27 на 1 тис. населення деокупованої частини області;

показник захворюваності на туберкульоз за 6 місяців 2026 року склав 46,0 випадки на 100 тис. населення деокупованих територій, за аналогічний період 2025 року – 37,0 на 100 тис. населення області деокупованих територій, зростання показника на 24,3%;

показник смертності від туберкульозу за 6 місяців 2026 року склав 3,8 випадки на 100 тис. населення деокупованих територій, за 6 місяців 2025 року – 7,2 на 100 тис. населення області, зниження показника на 47,2%;

кількість осіб, які охоплені реабілітаційною допомогою за 6 місяців 2026 року склала 329 од.;

виконання плану заходів з підвищення кіберзахищеності у закладах охорони здоров'я Херсонської області становила 72,22% (+ 2,08 відсоткових пункти).

Кадрове забезпечення (укомплектованість медичними працівниками) закладів охорони здоров'я станом на 01 вересня 2026 року склало 62,3%, в аналогічному періоді 2025 року – 65,3% (деокупована територія).

Слід зазначити, що при розгляді ймовірності незатвердження програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2027 рік, наявні проблеми стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я будуть розв'язуватися, однак без застосування системного підходу, цільового та ефективного використання фінансових ресурсів і визначення подальших перспектив розвитку. Оскільки Програма є документом

державного планування місцевого рівня, в ній окреслено цілі, основні завдання та заходи економічного, соціального та культурного розвитку регіону на короткостроковий період з урахуванням загальнодержавних пріоритетів.

Без програми розвитку можуть зменшитися або бути відкладені заходи щодо охорони та раціонального використання природних ресурсів, таких як вода, земля та біорізноманіття.

Тож якщо Програму не буде затверджено, біорізноманіття на території області, найімовірніше, залишиться на сталому рівні, але впровадження заходів з будівництва, реконструкції та капітального ремонту мереж водовідведення і каналізаційних очисних споруд, скорочення викидів та застосування екологічно безпечного механізму поводження з побутовими та промисловими відходами, формування системного підходу планування відновлення територій має позитивно вплинути на стан навколишнього середовища, зокрема на флору та фауну регіону.

Стан водних ресурсів не має тенденції до поліпшення без дбайливого ставлення до нього. Неконтрольована зміна хімічного та бактеріологічного складу води через здійснення скидів неочищених господарсько-побутових стоків ставить під загрозу майбутнє здоров’я населення.

Найвірогідніше стан поводження з відходами, у випадку незатвердження Програми, продовжить ґрунтуватися на технологіях низького рівня та буде орієнтований на їх захоронення, можливе збільшення кількості стихійних сміттєзвалищ і полігонів, що у свою чергу призведе до погіршення санітарного стану населених пунктів.

Неефективне управління відходами також призведе до забруднення ґрунтового шару, ґрунтових і поверхневих вод, а також атмосферного повітря. Наслідком відсутності централізованого водовідведення та очисних каналізаційних споруд буде погіршення стану ґрунтів.

Без системних заходів з відновлення територій та об’єктів природно-заповідного фонду, постраждалих внаслідок бойових дій, дослідження стану популяцій видів флори, фауни, лишайників та грибів, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття області буде проблематичним.

Щодо стану атмосферного повітря в області, то, якщо Програма не буде затверджена, він, найбільш імовірно, залишатиметься на рівні сучасних показників.

З метою підвищення доступності, ефективності та якості медичного обслуговування населення Програмою заплановано заходи з будівництва, реконструкції та капітального ремонту лікарняних закладів.

Отже, виконання всіх заходів та проєктів за Програмою забезпечить послаблення можливого впливу на навколишнє природне середовище і здоров’я населення.

У разі, якщо Програму не буде затверджено, всі заходи та проєкти, які реалізуються в області, не будуть комплексними, інтегрованими та ефективними, адже інерційний характер розвитку ситуації в економіці та соціальному житті регіону сприятиме накопиченню екологічних проблем.

ІІІ. ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ДОВКІЛЛЯ, УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА СТАНУ ЙОГО ЗДОРОВ'Я НА ТЕРИТОРІЯХ, ЯКІ ЙМОВІРНО ЗАЗНАЮТЬ ВПЛИВУ

Визначальною умовою сталого економічного та соціального відновлення Херсонської області є поновлення втраченого потенціалу на засадах принципово нових та сучасних концепцій із впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій в усіх сферах життя, у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та збереження екологічної безпеки життєдіяльності населення.

Програма визначає пріоритетні напрями економічного і соціального розвитку, враховує екологічні завдання регіонального рівня в інтересах ефективного, стабільного соціально-економічного розвитку регіону та підвищення якості життя населення, наскільки це є можливим в умовах ведення активних бойових дій на території області. Вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на здоров'я населення, при впровадженні заходів може мати тільки позитивні наслідки, без урахування негативного впливу бойових дій.

При плануванні діяльності в межах території Смарагдової мережі або прилеглих до неї зонах, враховуватиметься необхідність забезпечення збереження у довгостроковій перспективі всіх видів флори та фауни.

Однак слід зазначити, що від початку повномасштабного вторгнення війська рф зруйнували вже значну кількість та продовжують нищити інфраструктуру і життя людей на території Херсонської області.

Крім того, воєнні дії становлять загрозу для здоров'я населення ще й у довготривалій перспективі – через забруднення довкілля, що призводить до значного посилення взаємопов'язаних техногенних та екологічних загроз для громадян. Від стану атмосферного повітря, води, ґрунтів тощо залежить здоров'я людини, якість, а подекуди і тривалість її життя. При впровадженні заходів Програми, порівняно з існуючим станом (без урахування наслідків подальших бойових дій), очікується позитивний вплив на здоров'я населення та компоненти довкілля.

SWOT-матриця

SWOT-матриця дає змогу виявити взаємозв'язки між «внутрішніми» (сильні та слабкі сторони) та «зовнішніми» (можливості й загрози) факторами, що мають стратегічне значення для Херсонської області. Суцільна лінія символізує сильний взаємозв'язок, пунктирна – слабкий. Саме ці взаємозв'язки дають змогу сформулювати порівняльні переваги, виклики та ризики, які є основою стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку громади на довгострокову перспективу.

Порівняльні переваги

Сильні сторони	Підтримують	Можливості
1. Вихід області до азово-чорноморського узбережжя (700 км узбережжя)		1. Децентралізація влади, проведення адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад
2. Різноманіття природних ресурсів, що створює необхідні умови для розвитку екологічно безпечної господарської діяльності		2. Покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу
3. Розвинена транспортна мережа		3. Зростання інтересу населення України та іноземних туристів до курортно-рекреаційного, екологічного та сільського зеленого туризму
4. Потенціал розвитку малої енергетики з відновлюваних джерел енергії		4. Продовження процесів інтеграції з ЄС стимулюватиме виробників до підвищення якості продукції та відповідальності за охорону довкілля
5. Потенціал для підготовки та перепідготовки кадрів, значний науковий потенціал		5. Покращення інвестиційного клімату в Україні
6. Вагомий туристично-рекреаційний потенціал. Наявність цікавих історичних пам'яток		6. Активізація економічних процесів сприятиме зростанню попиту на логістичні послуги
7. Наявність високих технологій у галузі сільського господарства, які можуть бути використані як майданчики для поширення технологій		7. Зростання світового попиту на продовольство, що сприятиме впровадженню у сільськогосподарське виробництво сучасних технологій, зокрема ресурсозберігаючих, розвитку тваринництва, тепличного господарства; розширенню сфери переробки продукції
8. Наявність інфраструктури для зрошення		8. Нарощування міжнародної технічної допомоги для України
9. Потенціал для відновлення промислових підприємств у таких галузях: *виробництво харчових продуктів, напоїв;* *машинобудування;* *металургійне виробництво;* *виробництво гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої продукції;* *виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу і поліграфічна діяльність*		9. Провадження політики енергозаміщення і підвищення енергоефективності та розвитку альтернативної енергетики, технічного переоснащення комунальної інфраструктури
10. Значна кількість об'єктів природно-заповідного фонду та територій Смарагдової мережі		10. Розвиток е-урядування, відкритості влади
11. Значне біорізноманіття		11. Динамічний розвиток ІТ-індустрії
12. Наявність значної кількості земельних ділянок, придатних для провадження інвестиційної діяльності на території області		12. Посилення попиту на продукцію риборозведення, аквакультуру
13. Поліетнічність і міжетнічна злагода		13. Можливості для експорту

Виклики

Слабкі сторони	Зменшують	Можливості
1. Вагома втрата несучої спроможності дорожнього покриття більшості автомобільних доріг місцевого значення		1. Децентралізація влади, проведення адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад
2. Дефіцит кадрів, незначна кількість робочих місць, які приваблюють молодь		2. Покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу
3. Недостатня кількість належних очисних споруд та низький рівень ефективності діючих. Відсутність сучасних технологій очищення стічних вод		3. Зростання інтересу населення України та іноземних туристів до курортно-рекреаційного, екологічного та сільського зеленого туризму
4. Високий рівень фізичного зносу основних засобів та енергоємність більшості підприємств області, втрата конкурентоспроможності		4. Продовження процесів інтеграції з ЄС стимулюватиме виробників до підвищення якості продукції та відповідальності за охорону довкілля
5. Низька додана вартість в агропромисловому комплексі		5. Покращення інвестиційного клімату в Україні
6. Застаріла, неефективна й неекологічна система збору та утилізації побутових відходів		6. Активізація економічних процесів сприятиме зростанню попиту на логістичні послуги
7. Необлаштованість історичних пам’яток		7. Зростання світового попиту на продовольство, що сприятиме впровадженню у сільськогосподарське виробництво сучасних технологій, зокрема ресурсозберігаючих, розвитку тваринництва, тепличного господарства, розширенню сфери переробки продукції
8. Недостатньо розвинена туристична інфраструктура		8. Нарощування міжнародної технічної допомоги для України
9. Слабо розвинена інфраструктура підтримки бізнесу та залучення інвестицій, низький рівень підприємницької культури		9. Провадження політики енергозаміщення та підвищення енергоефективності з метою розвитку альтернативної енергетики, технічного переоснащення комунальної інфраструктури
10. Руйнування та зношеність меліоративної системи		10. Розвиток е-урядування, відкритості влади
11. Технічно застарілі транспортні засоби		11. Динамічний розвиток ІТ-індустрії
12. Низька культура землеробства та, як наслідок, зниження родючості ґрунтів		12. Посилення попиту на продукцію риборозведення, аквакультуру
13. Незначна площа сільськогосподарських угідь під багаторічними насадженнями		13. Можливості для експорту
14. Недостатній розвиток логістичних, інформаційних мереж для просування сільськогосподарської продукції на світові ринки		

Ризики

Слабкі сторони	Посилюють	Загрози
1. Вагома втрата несучої спроможності дорожнього покриття більшості автомобільних доріг місцевого значення		1. Продовження деградації родючості ґрунтів. Низький рівень залісення (залуження) деградованих земель та таких, що перебувають під ризиком затоплення (підтоплення)
2. Дефіцит кадрів, незначна кількість робочих місць, які приваблюють молодь		2. Подальший відтік населення через скорочення робочих місць
3. Недостатня кількість належних очисних споруд та низький рівень ефективності діючих. Відсутність сучасних технологій очистки стічних вод		3. Недостатній рівень впровадження вимог ЄС до сільськогосподарської продукції
4. Високий рівень фізичного зносу основних засобів та енергоємність більшості підприємств області, втрата конкурентоспроможності		4. Виникнення надзвичайних ситуацій природного (підтоплення, затоплення) та техногенного характеру (руйнування берегів Каховського водосховища та морського узбережжя, забруднення басейну р. Дніпро та акваторії Азовського, Чорного морів стічними водами тощо)
5. Низька додана вартість в агропромисловому комплексі		5. Замулювання річища Дніпра та Дніпро-Бузького лиману, скорочення стоку малих річок, зменшення дебету водних ресурсів
6. Застаріла та неефективна і неекологічна система збору та утилізації твердих побутових відходів		6. Зростання цін на енергоносії через енергоємність виробництва
7. Необлаштованість історичних пам’яток		7. Корупція
8. Недостатньо розвинена туристична інфраструктура		
9. Слабо розвинена інфраструктура підтримки бізнесу та залучення інвестицій, низький рівень підприємницької культури		
10. Руйнування та зношеність меліоративної системи		
11. Технічно застарілі транспортні засоби		
12. Низька культура землеробства та, як наслідок, зниження родючості ґрунтів		
13. Незначна площа сільськогосподарських угідь під багаторічними насадженнями		
14. Недостатній розвиток логістичних, інформаційних мереж для просування сільськогосподарської продукції на світові ринки		

IV. ОСНОВНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Структура економіки області майже не містить підприємств, які створюють пряму загрозу стану навколишнього середовища. Наразі головні екологічні проблеми в області напряму або опосередковано пов’язані з наслідками триваючих бойових дій.

Найважливіші екологічні проблеми області:

1. Критична ситуація у сфері поводження з відходами.

Щороку в регіоні утворюється понад 250 тис. тонн побутових відходів.

Наразі поводження з побутовими відходами ґрунтується на технологіях низького рівня та орієнтоване на захоронення. Поступово в населених пунктах області запроваджується сортування побутових відходів із вилученням вторинної сировини.

До проблеми управління побутовими відходами додалося питання поводження з відходами руйнування, утвореними внаслідок бойових дій.

Для розв’язання цієї проблеми розроблено Регіональний план управління відходами в Херсонській області до 2034 року, який затверджено розпорядженням начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 19 травня 2025 року № 252, та передбачено розроблення відповідних місцевих планів.

2. Наявність на території області непридатних та заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів.

Накопичення непридатних хімічних засобів розпочалося в 70-х роках минулого століття після заборони використання ряду пестицидів. Процес накопичення відбувався практично безконтрольно. Це призвело до утворення великої кількості безхазяйних та непридатних агрохімікатів, втрати документації, руйнування складів, тари і пакувальних матеріалів та, як наслідок, до утворення значного обсягу невідомих і змішаних (теж невідомих) непридатних агрохімікатів. Отже, непридатних до використання в сільському господарстві хімічних засобів захисту рослин на території області обліковується 1 682,2575 тонни. Умови їх утримання та зберігання не відповідають вимогам екологічної безпеки, що створює загрозу для навколишнього природного середовища у плані потрапляння отрутохімікатів до ґрунту і водоносних горизонтів.

3. Очисні споруди та каналізаційні мережі населених пунктів Херсонської області не відповідають вимогам техногенно-екологічної безпеки.

Обладнання та мережі наднормативно зношені. Існує потенційна загроза забруднення водойм, зон рекреації. Через недосконаліть та зношеність систем водовідведення відбувається забруднення Дніпра, Азовського та Чорного морів недостатньо очищеними та неочищеними (аварійні скиди) стічними водами. Наявні споруди також зазнають пошкоджень внаслідок ведення бойових дій, що також спричиняє неякісне очищення стічних вод.

4. Проблеми природно-заповідного фонду.

Основними проблемами цінних територій унаслідок війни стали масштабні пожежі, замінованість, активні бойові дії, що унеможливлюють виконання природоохоронних функцій, а також окупація, втрата працівників та науковців, які були вимушені покинути свій дім та роботу.

Через воєнні (бойові) дії під загрозою знищення чи значного пошкодження опинилися об’єкти Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення, території природно-заповідного фонду області та біосферні заповідники ЮНЕСКО.

5. Зниження рівня води в Каховському водосховищі у результаті бойових дій та необхідність організації альтернативного водопостачання населення.

У зв’язку з підривом збройними формуваннями рф греблі Каховської ГЕС зниження рівня води спостерігалося з 06 червня 2023 року в деокупованих населених пунктах Нововоронцовської селищної, Новорайської сільської,

Новоолександрівської сільської та Милівської сільської територіальних громад Бериславського району Херсонської області.

Для усунення негативних наслідків зневоднення населених пунктів прибережної частини Каховського водосховища, на території яких у свердловинах значно впав рівень води, опрацьовується питання щодо буріння нових артезіанських свердловин, реконструкції існуючих та відновлення водопровідних мереж.

6. Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок.

Після підриву військовими формуваннями рф греблі Каховської гідроелектростанції гідрологічні умови зазнали істотних зміни. У зв'язку з осушенням Каховського водосховища існуючі гідрологічні пости не можуть використовуватися за призначенням.

7. Високий показник замінованості території області.

Територія Херсонщини зазнала значного впливу війни через безпосереднє ведення бойових дій, мінування або ураження артилерійськими снарядами, стратегічною авіацією тощо. Наразі встановлені міни, інші вибухонебезпечні предмети, а також їхні залишки несуть пряму загрозу життю і здоров'ю людей та перешкоджають веденню нормальної господарської діяльності в уражених районах. Також близькість до лінії зіткнення та активні бойові дії призводять до збільшення кількості нездетонованих боєприпасів.

З початку проведення робіт підрозділами розмінування фахових відомств виявлено та знищено ВНП у кількості 299,2 тис. од.

За результатами залучень фахівців обстежено: доріг – 4 004 км (в тому числі польові та ґрунтові); ЛЕП – 2 254,5 км (в тому числі ПС, опори та під'їзди до них); газопроводів та їх сполучень – 149,1 км; залізничних колій – 394,4 км; берегової лінії – 6,4 км та 68,9 га водойма; домогосподарств та об'єктів інфраструктури – 27 586 од.

V. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Приписами статті 20-1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено, що до компетенції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері охорони навколишнього природного середовища належить:

а) забезпечення реалізації державної політики у сфері заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі, здійснення управління та регулювання у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України на відповідній території;

б) участь у проведенні моніторингу стану навколишнього природного середовища;

в) участь у розробленні стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів;

г) реалізація повноважень у сфері оцінки впливу на довкілля відповідно до законодавства про оцінку впливу на довкілля;

ґ) затвердження за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, для підприємств, установ і організацій лімітів використання природних ресурсів (крім природних ресурсів загальнодержавного значення), скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище (крім скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення, навколишнього природного середовища за межами відповідної території);

д) видача дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, спеціальне використання природних ресурсів відповідно до законодавства;

д-1) реалізація повноважень у сфері стратегічної екологічної оцінки відповідно до законодавства про стратегічну екологічну оцінку;

е) вирішення інших питань у сфері охорони навколишнього природного середовища відповідно до закону.

Засади екологічної політики України визначено Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».

Закон передбачає інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку. Відповідно до Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» має бути забезпечено дотримання вказаних Цілей.

Стратегічні цілі, спрямовані на підвищення рівня екологічної безпеки, зменшення впливів та наслідків зміни клімату в Україні, визначено розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року» та від 30 травня 2024 року № 483-р Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024 – 2026 роках».

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (далі – Протокол про СЕО), ратифікований Законом України від 01 липня 2015 року № 562-VIII, і Директива 2001/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 червня 2001 року про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище (далі – Директива 2001/42/ЄС), імплементація якої передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

В Україні проведення СЕО регламентується Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Юридичні засади поводження з водними ресурсами визначаються Водним кодексом України та іншими законодавчими актами, розробленими для забезпечення збереження, збалансованого й науково обґрунтованого використання та відновлення водних ресурсів, захисту водних ресурсів від

забруднення, зараження й виснаження, запобігання та пом'якшення негативного впливу, покращення екологічного стану водних об'єктів і захисту прав водокористувачів.

Найголовнішими питаннями у сфері водопостачання та водовідведення є дозвіл на забір води із джерел водопостачання (дозвіл на спеціальне водокористування) і дозвіл на скидання очищених та неочищених стічних вод у навколишнє середовище. Із 04 червня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють відносини, пов'язані з одержанням документів дозвільного характеру щодо спеціального водокористування» від 07 лютого 2017 року № 1830-VIII, яким внесено зміни до Водного кодексу України в частині процедури отримання дозволів на спеціальне водокористування.

Основне чинне екологічне законодавство та норми у сфері користування водними ресурсами:

постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 року № 2024 «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів»;

постанова Кабінету Міністрів України від 11 вересня 1996 року № 1100 «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується»;

постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року № 321 «Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування»;

Водна стратегія України на період до 2050 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2022 року № 1134;

наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 травня 2010 року № 400 «Про затвердження Державних санітарних норм та правил "Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною"»;

наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 05 березня 2021 року № 173 «Про затвердження Інструкції про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами»;

Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 року № 688-р та план заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 1567-р;

план управління річковим басейном Дніпра на 2025–2030 роки, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01 листопада 2024 року № 1077-р.

Правове та інституційне регулювання, ключові екологічні вимоги у сфері охорони атмосферного повітря визначено Законом України «Про охорону атмосферного повітря».

Основне чинне законодавство та норми у сфері захисту атмосферного повітря:

постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2001 року № 1655 «Про затвердження Положення про порядок здійснення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря»;

постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року № 300 «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря»;

постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року № 302 «Про затвердження Порядку проведення робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку суб'єктів господарювання, які отримали такі дозволи»;

посібник з інвентаризації джерел викидів в атмосферне повітря (далі – Посібник ЄМЕП/ЄЕА), яким рекомендовано максимально допустимі концентрації та «можливі рівні безпечного ефекту» для забруднюючих речовин в атмосферному повітрі для заселених територій.

Правові засади у сфері поводження з відходами регламентовано Законом України «Про управління відходами» та іншими законодавчими актами, розробленими для регулювання діяльності з метою уникнення чи мінімізації утворення відходів, зберігання й поводження з ними, запобігання та зменшення негативних наслідків для довкілля і здоров'я людини від утворення, зберігання та поводження з відходами.

Повноваження місцевих державних адміністрацій у сфері управління відходами визначаються положеннями статті 25 Закону України «Про управління відходами».

З метою збереження ґрунтів розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 271-р затверджено Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням. Відповідні завдання і заходи щодо реалізації вказаного Національного плану також визначені в рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», уведеному в дію Указом Президента України від 23 березня 2021 року № 111/2021; Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 року № 688-р; плані заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 1567-р.

В Україні сформовано інвестиційне законодавство, яким, зокрема, значна увага приділяється необхідності дотримання екологічних норм у процесі інвестиційної діяльності. Так, приписами статті 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» (далі – Закон № 1560-XII) встановлено заборону на інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, визначених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом. Разом з тим,

згідно з частиною другою статті 21 Закону № 1560-XII, крім інших, однією з причин прийняття державним органом рішення про зупинення або припинення інвестиційної діяльності може бути факт того, що її продовження може призвести до порушення встановлених законодавством санітарно-гігієнічних, архітектурних, екологічних та інших норм, прав та інтересів громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом.

Також статтею 8 Закону № 1560-XII передбачено, що інвестор у випадках і порядку, встановлених законодавством України, зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля у випадках та порядку, визначених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля».

Беручи до уваги, що в області розташовані території та об'єкти природно-заповідного фонду, вся діяльність має провадитися із забезпеченням урахування вимог Закону України «Про природно-заповідний фонд України» щодо існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Основні принципи забезпечення сталого ведення та управління лісовим і мисливським господарством, збереження біорізноманіття визначені Лісовим кодексом України, Законами України Про природно-заповідний фонд», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», Державною стратегією управління лісами України до 2035 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1777-р, .

Нормативно-правова база проведення СЕО в Україні

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про СЕО та Директива 2001/42/ЄС.

Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» визначено поняття стратегічної екологічної оцінки.

Засади екологічної політики України регламентовано Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». У цьому Законі СЕО виступає одним з основних інструментів реалізації державної екологічної політики, який дасть змогу запобігти негативному впливу на навколишнє природне середовище та встановити відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

У 2012 році наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 17 грудня 2012 року № 659 затверджено Базовий план адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації). Зокрема, відповідно до цього плану потрібно привести нормативно-правову базу України у відповідність з вимогами Директиви 2001/42/ЄС.

Регіональні та місцеві зобов'язання.

На рівні регіону вказані зобов'язання втілюються через реалізацію заходів програми охорони довкілля Херсонської області на 2025 – 2027 роки, затвердженої розпорядженням начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 19 листопада 2024 року № 657 (зі змінами), що спрямована на

захист навколишнього середовища та управління природними ресурсами в області, а також Регіонального плану управління відходами в Херсонській області до 2034 року, затвердженого розпорядженням начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 19 травня 2025 року № 252.

Отже, у процесі виконання завдань та заходів програми соціально-економічного розвитку Херсонської області на 2027 рік повинні бути враховані всі вищезазначені норми, стратегії та концепції. Це дозволить забезпечити стале відновлення регіону, зберегти природні ресурси та мінімізувати негативний вплив на довкілля і здоров'я населення.

VI. ЙМОВІРНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2027 РІК

Реалізація заходів та проєктів, що визначені Програмою, спрямована на усунення і пом'якшення дії чинників, шкідливих для навколишнього природного середовища та здоров'я населення, забезпечення екологічної безпеки, відтворення та підтримання у належному стані природних ресурсів області.

Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Програми визначалися відповідно до контрольного переліку, наведеного в таблиці 3.

Таблиця 2

Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Програми відповідно до контрольного переліку

Чи може реалізація Програми спричинити:	**Негативний вплив**			**Пом'якшення існуючої ситуації**
	Так	**Ймовірно**	**Ні**	
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Повітря				
1. Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел?			●	
2. Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел?		●		+
3. Погіршення якості атмосферного повітря?		●		+
4. Появу джерел неприємних запахів?			●	
5. Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату?			●	
Водні ресурси				
6. Збільшення обсягів скидів у поверхневі води?		●		+

1	2	3	4	5
7. Будь-які зміни якості поверхневих вод (зокрема таких показників, як температура, розчинений кисень, прозорість, але не обмежуючись ними)?			●	+
8. Збільшення скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти?			●	
9. Значне зменшення кількості вод, що використовуються для водопостачання населенню?			●	
10. Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод?			●	
11. Появу загроз для людей і матеріальних об'єктів, пов'язаних з водою (зокрема таких, як паводки або підтоплення)?			●	+
12. Зміни напрямів і швидкості течії поверхневих вод або зміни обсягів води будь-якого поверхневого водного об'єкта?			●	
13. Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону?			●	+
14. Зміни напряму або швидкості потоків підземних вод?			●	
15. Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)?		●		
16. Забруднення підземних водоносних горизонтів?			●	+
Відходи				
17. Збільшення кількості утворюваних побутових відходів?			●	+
18. Збільшення кількості утворюваних чи накопичених небезпечних відходів?			●	
19. Спорудження екологічно небезпечних об'єктів поводження з відходами?			●	
20. Утворення або накопичення радіоактивних відходів?				
Земельні ресурси				
21. Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтового шару?			●	
22. Будь-яке посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів?			●	
23. Зміни в топографії або в характеристиках рельєфу?			●	+

1	2	3	4	5
24. Появу таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози через нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури?			●	
25. Суттєві зміни у структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель?			●	
26. Виникнення конфліктів між ухваленими цілями стратегії та цілями місцевих громад?			●	
Біорізноманіття та рекреаційні зони				
27. Негативний вплив на об'єкти природно-заповідного фонду (зменшення площ, початок небезпечної діяльності у безпосередній близькості або на їх території тощо)?			●	+
28. Зміни в кількості видів рослин або тварин, чисельності або територіальному представництві?			●	
29. Збільшення площ зернових культур або сільськогосподарських угідь у цілому?			●	
30. Порушення або деградацію середовищ існування диких видів тварин?			●	
31. Будь-який вплив на кількість і якість наявних рекреаційних можливостей?			●	
32. Будь-який вплив на наявні об'єкти історико-культурної спадщини?			●	+
33. Інші негативні впливи на естетичні показники об'єктів довкілля (перепони для публічного огляду мальовничих краєвидів, появу естетично неприйнятних місць, руйнування пам'ятників природи тощо)?			●	
Населення та інфраструктура				
34. Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення будь-якої території?			●	
35. Вплив на нинішній стан забезпечення житлом або виникнення нових потреб у житлі?			●	+
36. Суттєвий вплив на нинішню транспортну систему? Зміни у структурі транспортних потоків?			●	+
37. Необхідність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень?			●	+
38. Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги?			●	+

1	2	3	4	5
39. Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей?			●	
Екологічне управління та моніторинг				
40. Послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки?			●	
41. Погіршення екологічного моніторингу?			●	+
42. Усунення наявних механізмів впливу органів місцевого самоврядування на процеси техногенного навантаження?			●	
43. Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва?			●	
Інше				
44. Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів?		●		
45. Суттєве вилучення будь-якого невідновного ресурсу?			●	
46. Збільшення споживання значних обсягів палива або енергії?			●	
47. Суттєве порушення якості природного середовища?			●	
48. Появу можливостей досягнення короткотермінових цілей, які ускладнюватимуть досягнення довготривалих цілей у майбутньому?			●	
49. Такі впливи на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але в сукупності викличуть значний негативний екологічний ефект, що матиме значний негативний прямий або опосередкований вплив на добробут людей?			●	

На основі оцінок, представлених у таблиці 3, можна зробити такі висновки про ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Програми:

Атмосферне повітря. Забруднення атмосферного повітря в області нерівномірне.

Програма не передбачає створення нових підприємств зі значними обсягами викидів. Зменшенню викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел може сприяти поліпшення стану дорожньо-транспортної інфраструктури.

Проведення екологічного моніторингу забезпечить здійснення відповідних заходів реагування і контролю за станом довкілля, зокрема на територіях, де є загроза забруднення атмосферного повітря викидами.

Водні ресурси. Програма не передбачає створення підприємств, діяльність яких призведе до збільшення обсягів скидів забруднених вод у поверхневі води. Натомість вона містить завдання щодо зменшення викидів неочищених стічних

вод у навколишнє середовище. У зв'язку з цим має покращитися якість очищення стічних вод та, можливо, якість поверхневих вод.

Разом з тим, ймовірно можуть мати місце зміни обсягів поверхневих водних об'єктів у результаті продовження тенденції до зростання забору води на потреби споживання та зрошення. Зменшення використання води для зрошення залежить від впровадження такої сучасної системи зрошення, яка не призводитиме до збільшення забору води (наприклад, краплинне зрошення).

Відходи. Область характеризується накопиченням обсягів побутових відходів. Затвердження Регіонального плану управління відходами в Херсонській області до 2034 року та розроблення місцевих планів, поступове впровадження у населених пунктах сортування побутових відходів з вилученням вторинної сировини дасть змогу не допускати суттєвого збільшення обсягів їх накопичення.

Земельні ресурси. У результаті виконання Програми не передбачається будь-якого посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів, змін у топографії або в характеристиках рельєфу, появи таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози. Крім того, Програма не передбачає змін у структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель. Заходи Програми визначають комплекс дій, спрямованих на очищення території області від наслідків бойових дій та виконання природоохоронного заходу «Збирання, перевезення, зберігання непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, які зберігаються на території Херсонської області, з їх подальшими утилізацією або видаленням»

Біорізноманіття. У Програмі не визначається реалізація завдань, які можуть призвести до негативного впливу на існуючі об'єкти природно-заповідного фонду. Натомість передбачено проведення заходів з розмінування та подальшого відновлення заповідних територій Херсонщини, за умови припинення бойових дій та деокупації територій і об'єктів природно-заповідного фонду.

Також реалізація заходів Програми ймовірно позитивно вплине на території Смарагдової мережі, оскільки будівництво, реконструкція і капітальний ремонт мереж водовідведення та каналізаційних очисних споруд зменшує ризики потрапляння неочищених стоків до природного середовища та сприятиме покращенню гідрологічного режиму водойм області. Впровадження екологічно безпечного механізму поводження з побутовими відходами дозволяє ліквідувати стихійні звалища та модернізувати полігони для захоронення відходів, що може позитивно вплинути на чисельність різних видів флори та фауни.

Населення та інфраструктура. Програма не передбачає появи нових ризиків для здоров'я населення області. Навпаки впровадження відповідних заходів сприятиме покращенню стану здоров'я населення шляхом підвищення доступності й ефективності медичного обслуговування, утвердження здорового способу життя через розвиток фізичної культури та спорту.

Екологічне управління, моніторинг та інше. Програма спрямована на збереження природних ресурсів і не передбачає послаблення правових та економічних механізмів контролю у сфері екологічної безпеки.

Реалізація Програми сприятиме створенню системи екологічного контролю та моніторингу ефективності досягнення екологічних цілей. Ймовірність того, що виконання Програми призведе до можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, а в сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, є незначною. Загалом основні завдання та заходи Програми орієнтовані на відновлення економічної та соціальної сфери регіону з дотриманням всіх екологічних вимог.

Програмою передбачено створення регіональних, а також участь у національних індустріальних та технологічних парках. Важливою передумовою їх створення є відповідна безпекова ситуація в області, а умовами ефективної діяльності – зниження воєнних ризиків, запровадження механізмів страхування інвестицій, збільшення кількості іноземних інвесторів. Реалізація заходу відбуватиметься в межах окремої регіональної програми та полягає в розв'язанні завдань імплементації європейських директив у сферах екологічного управління, управління відходами та ресурсами, енергоефективності, промислового забруднення та промислової безпеки, адаптації до зміни клімату.

Отже, вплив на довкілля внаслідок реалізації заходів Програми можна оцінити як незначний.

Наразі найбільші екологічні проблеми для області створюють наслідки довготривалих бойових дій, масштаб яких є неспівставним із загальними змінами в навколишньому природному середовищі, пов'язаними з виконанням Програми.

VII. ЗАХОДИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ВЖИТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ТА ПОМ'ЯКШЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Для запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків виконання програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2027 рік передбачається реалізація низки заходів (табл. 4). Водночас вони є загальними рекомендаціями щодо усунення негативних наслідків. Детальні кроки мають розглядатися в кожному випадку окремо під час впровадження конкретних заходів і проєктів, а також у процесі надання екологічних дозволів.

Таблиця 3

Складова довкілля	Заходи Програми для зменшення негативних наслідків
Атмосферне повітря	Відновлення автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах, проведення моніторингу стану атмосферного повітря
Водні ресурси	Виконання робіт з реконструкції та відновлення водопровідних мереж, артезіанських свердловин, каналізаційних мереж та каналізаційних насосних станцій. Відновлення та підвищення ефективності використання меліоративних систем області за рахунок відновлення зрошувальних мереж
Відходи	Виконання природоохоронного заходу «Збирання, перевезення, зберігання непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, які зберігаються на території Херсонської області, з їх подальшими утилізацією або видаленням». Розроблення та затвердження місцевих планів управління відходами територіальними громадами Херсонській області. Відновлення пошкоджених та розбудова нових об’єктів інфраструктури управління відходами. Вирішення питання стосовно організації збирання та вивезення твердих побутових відходів
Земельні ресурси	Розмінування земель. Забезпечення раціонального використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення. Вирішення питань щодо відновлення та реконструкції внутрішньогосподарських меліоративних систем
Біорізноманіття	Розроблення регіональної схеми формування екомережі Херсонської області з векторизацією основних її елементів на відповідних цифрових мапах. Створення нових територій та об’єктів природно-заповідного фонду. Організація заходів з розмінування територій та об’єктів природно- заповідного фонду на території Херсонського і Бериславського районів визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об’єктам природно- заповідного фонду Херсонського і Бериславського районів унаслідок збройної агресії російської федерації

Для покращення стану здоров’я населення та організації належної якості його медичного обслуговування реалізовуватимуться такі заходи:

проведення обстеження споруд закладів охорони здоров’я області на деокупованій території з метою ухвалення рішення про можливість їх подальшої експлуатації та розроблення заходів з відновлення;

доукомплектування закладів охорони здоров’я медичними працівниками відповідно до потреби;

забезпечення закладів охорони здоров’я медичним обладнанням, лікарськими засобами згідно з табелем оснащення;

забезпечення закладів охорони здоров’я санітарним автотранспортом;

поступове переведення закладів охорони здоров’я на альтернативні системи опалення (встановлення модульних твердопаливних котлів, сонячних електростанцій, газотурбінних установок тощо);

впровадження заходів щодо покращення психічного здоров’я населення області;

розширення доступності реабілітаційної допомоги, вдосконалення надання реабілітаційних послуг.

Разом з тим заходи, що передбачають провадження діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля як на території Смарагдової мережі, так і поза нею, підлягатимуть єдиній процедурі оцінки впливу на довкілля відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля».

Також проводитиметься робота з відновлення й реконструкції існуючої спортивної інфраструктури. Здійснюватимуться заходи з популяризації здорового способу життя серед населення, розповсюдження соціальної реклами для заохочення громадян до активного відпочинку, формування ціннісного ставлення до власного здоров’я та створення умов для соціальної адаптації й реабілітації осіб з інвалідністю та осіб з обмеженими фізичними можливостями, ветеранів війни, учасників бойових дій.

Оскільки Програмою, в рамках реалізації заходів Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки (затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2023 року № 176-р) заплановано (за умови належної безпекової ситуації в області) початок роботи зі створення на території Херсонської області ***індустріальних парків***, слід зазначити, що відповідно до статті 1 Закону України «Про індустріальні парки» (далі – Закон) індустріальний (промисловий) парк – визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, переробки промислових та/або побутових відходів (крім захоронення відходів), а також науково-технічну діяльність, діяльність у сфері інформації і електронних комунікацій на умовах, визначених цим Законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку.

Під час підготовки та визначення місця розташування індустріального парку буде враховано такі аспекти:

землі індустріальних парків належать до земель промисловості; місця розміщення індустріальних парків мають відповідати містобудівній документації регіонального рівня (стаття 66-1 Земельного кодексу України);

функціонування індустріальних парків спрямоване, зокрема, на сталий розвиток та захист навколишнього природного середовища (стаття 4 Закону України «Про індустріальні парки»);

облаштування індустріальних парків належить до видів діяльності, щодо яких є обов’язковим здійснення оцінки впливу на довкілля (стаття 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля»);

забезпечення розвитку індустріальних парків з урахуванням пріоритету екологічної безпеки, збереження та розвитку природоохоронних територій та об’єктів, затвердження на законодавчому рівні моделі еко-індустріального парку, державне стимулювання розвитку еко-індустріальних парків і трансформації індустріальних парків в еко-індустріальні парки, що передбачено Стратегією розвитку індустріальних парків на 2023 – 2030 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2023 року № 176-р.

Також з метою поліпшення екологічної ситуації, створення належних умов для досягнення безпечного для здоров’я людини стану навколишнього природного середовища у Херсонській області розпорядженням начальника Херсонської обласної військової адміністрації від 19 листопада 2024 року № 657 затверджено програму охорони довкілля Херсонської області на 2025 – 2027 роки, якою визначено такі основні стратегічні цілі:

здійснення заходів із пом’якшення та адаптації до змін клімату;

зниження та запобігання забрудненню вод;

ефективне управління побутовими відходами, небезпечними відходами;

розвиток інфраструктури управління відходами;

відновлення та розвиток природно-заповідного фонду, інших природоохоронних територій та об’єктів;

відновлення екосистем, пошкоджених (знищених) внаслідок російської збройної агресії;

створення нових та реконструкція існуючих полезахисних лісових смуг, інших захисних насаджень тощо;

оцінка шкоди та збитків довкіллю, завданих внаслідок російської збройної агресії.

Для розв’язання нагальних екологічних проблем у регіоні розроблено Регіональний план управління відходами в Херсонській області до 2034 року, який затверджено розпорядженням начальника обласної військової адміністрацій від 19 травня 2025 року № 252. Регіональний план спрямований на поліпшення стану благоустрою населених пунктів, охорони навколишнього природного середовища, санітарного та епідеміологічного благополуччя населення, створення умов для залучення коштів бюджетів усіх рівнів, інвестиційних та кредитних ресурсів, міжнародної технічної допомоги.

Відповідно до чинного законодавства виконавчі органи сільських, селищних, міських рад зобов’язані розробити місцеві плани управління відходами, які мають узгоджуватися з Регіональним планом управління відходами в Херсонській області до 2034 року.

VIII. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИПРАВДАНИХ АЛЬТЕРНАТИВ

Програма соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2027 рік розроблена з урахуванням довгострокових пріоритетів Стратегії розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років.

Виконання визначених цілей та завдань Програми передбачає координацію дій місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування,

територіальних органів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади у співпраці з представниками бізнесу, науки та громадських організацій, спрямованих на втілення державної регіональної політики розвитку області.

Основним інструментом реалізації завдань Програми є виконання заходів обласних цільових та комплексних програм.

Для виконання стратегічної екологічної оцінки документа державного планування «Програма соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2027 рік» використано такі вихідні дані:

проєкт програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2027рік;

дані Головного управління статистики в Херсонській області;

дані з відкритих інформаційних джерел;

матеріали структурних підрозділів Херсонської обласної державної адміністрації.

У процесі проведення стратегічної екологічної оцінки застосовано такі методи:

статистичний метод, що ґрунтується на кількісних показниках, які дають можливість зробити висновок про темпи розвитку процесу в майбутньому. Сутність його полягає в отриманні та спеціалізованому обробленні прогнозних оцінок об’єкта через опитування висококваліфікованих фахівців (експертів) у певній сфері науки, техніки, виробництва;

метод експертних оцінок, який використовується при відсутності про об’єкт прогнозування достовірних відомостей і якщо об’єкт не підлягає математичному аналізу. Суть цього методу полягає у прогнозуванні майбутнього на основі думок кваліфікованих спеціалістів-експертів;

метод аналогій, який полягає у тому, що закономірності розвитку одного процесу з певними поправками можна перенести на інший процес, для якого потрібно зробити прогноз;

метод екстраполяції, що полягає у перенесенні встановленого характеру розвитку певної території чи процесу в майбутнє. Цей метод ефективний при короткостроковому прогнозуванні стосовно об’єкта, який тривалий час розвивався рівномірно без значних відхилень. Ґрунтується він на вивченні кількісних і якісних параметрів досліджуваного об’єкта за попередні роки з подальшим логічним продовженням, окресленням тенденцій його розвитку у прогнозованому періоді;

метод моделювання, що полягає у побудові моделей, які розглядають з урахуванням імовірної або бажаної зміни прогнозованого явища на певний період, користуючись прямими або опосередкованими даними про масштаби та напрями змін. При побудові прогнозних моделей необхідно виявити фактори, від яких суттєво залежить прогноз; з’ясувати їх співвідношення з прогнозованим явищем; розробити алгоритм і програми моделювання змін довкілля під дією певних чинників.

Заходи Програми, спрямовані на досягнення цих пріоритетів, пов’язані між собою балансом економічної, соціальної та екологічної складових. Документ базується на принципі сталого економічного та соціального розвитку,

раціонального використання ресурсного потенціалу та екологічної безпеки регіону, наскільки це можливо в умовах ведення бойових дій на території області. Основні завдання та заходи Програми спрямовані на відновлення та створення безпечного середовища для комфортного життя людей, ведення бізнесу, розвитку самодостатніх територіальних громад.

Під час здійснення стратегічної екологічної оцінки Програми розглянуто альтернативи розвитку, а саме:

оптимістичну, яка можлива за умови реалізації Програми;

гіпотетичну «нульову», за якою не розробляється і не затверджується Програма, більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем з високою ймовірністю погіршать існуючу екологічну ситуацію;

«зелене відновлення» – процес переходу до низьковуглецевої економіки.

Оптимістична альтернатива – виконання заходів та проєктів за Програмою забезпечить послаблення можливого впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я населення.

З метою підвищення доступності, ефективності та якості медичного обслуговування населення Програмою передбачено заходи з відновлення, реконструкції та капітального ремонту лікарняних закладів, відновлення мережі спортивних споруд. Також одним із першочергових завдань визначено подолання наслідків воєнних дій (розмінування територій, очищення їх від відходів бойових дій та систематизація їх утилізації тощо).

Отже, напрями розвитку включають природоохоронну складову та орієнтовані на забезпечення цілей забезпечення високого рівня охорони і зменшення впливів на довкілля.

Результати проведення цільового аналізу планованих завдань щодо їх відповідності цілям охорони довкілля, визначеним на регіональному рівні, свідчать про необхідність затвердження Програми. В інтересах ефективного та сталого розвитку області, підвищення якості життя населення найсприятливішим варіантом буде затвердження запропонованої Програми. Крім того, як уже зазначено вище, після завершення бойових дій до заходів Програми, за потреби, можуть бути внесені зміни, з урахуванням першочерговості заходів з відновлення регіону. Можливий вплив на довкілля від реалізації Програми розглянуто в розділі VI.

Таким чином, доцільність реалізації заходів Програми напряму пов'язана з економічною вигодою для області, соціальною спрямованістю та врахуванням інтересів місцевого населення, екологічною безпекою та мінімізацією впливу на природні ресурси та подолання наслідків військової агресії рф проти України.

Як альтернативу можна розглядати «нульовий сценарій», тобто опис, прогнозування та оцінку ситуації у випадку незатвердження Програми.

Це означає збереження інерції розвитку з негативними тенденціями і диспропорціями та загроз екологічній безпеці і безпеці життя населення, що додатково ускладнюватиметься поточними наслідками воєнної агресії рф. Зазначене унеможливить збільшення позитивного впливу на довкілля і здоров'я населення, яке має бути наслідком виконання її заходів. Прогнозні зміни стану

довкілля у випадку, якщо Програма не буде затверджена, розглянуто в розділі ІІ.

Вплив на довкілля за відсутності системних заходів, спрямованих на розмінування земель, поліпшення інфраструктури водопостачання та водовідведення, управління відходами, покращення здоров'я населення, полягатиме у погіршенні стану ґрунтів, водних ресурсів, зниженні рівня екологічної безпеки, зростанні ризиків для здоров'я населення через відсутність заходів для боротьби із забрудненням та контролю за відходами.

Наслідком стануть як економічні, так і соціальні втрати: зниження продуктивності сільськогосподарських земель, підвищення витрат на відновлення інфраструктури, погіршення умов для життя місцевого населення.

Отже, зазначений «нульовий сценарій» є неприйнятним через значні ризики погіршення екологічної ситуації, стану здоров'я населення та зниження економічної стабільності області.

«Зелене відновлення» економіки передбачає заходи зі створення низьковуглецевої та енергоощадної, природо орієнтованої моделі, що містить ефективне та чисте виробництво, збалансоване споживання, які базуватимуться на засадах спільної відповідальності, інноваційності, співпраці, солідарності, гнучкості та взаємозалежності. Ця альтернатива має найменший негативний вплив на довкілля і є найбільш доцільною, однак потребує значних інвестиційних внесків, що з огляду на поточну економічно-фінансову ситуацію в області є недоступним для реалізації.

ІХ. ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

СЕО не завершується ухваленням рішення про затвердження Програми. Наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, мають відслідковуватися під час реалізації Програми, зокрема для виявлення непередбачених несприятливих результатів і вжиття заходів до їх усунення. Підсумки моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадськості.

Приписами статті 17 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» визначено необхідність здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля. Моніторинг може бути використаний для:

порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дозволяє отримати інформацію про реалізацію Програми;

отримання інформації, яка може бути використана для поліпшення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО);

перевірки дотримання екологічних вимог, встановлених відповідними органами влади;

перевірки того, що Програма виконується відповідно до затвердженого документа, включаючи передбачені заходи із запобігання, скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків.

Моніторинг наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, здійснюється відповідно до Порядку здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 року № 1272.

Для організації моніторингу можуть бути використані наявні системи моніторингу та інформаційні системи або вони мають бути спеціально вдосконалені для цілей СЕО.

Моніторинг наслідків виконання Програми для довкілля проводиться щороку разом з підготовкою інформації про підсумки її впровадження, оскільки вона є документом державного планування з обмеженим терміном дії (1 рік). Оцінка впливу на довкілля (далі – ОВД) спрямована на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

Проте слід враховувати, що відповідно до положень Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» у період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом трьох місяців після його завершення органи державної статистики призупиняють оприлюднення статистичної інформації, за деяким винятком.

Крім того, здійснення аналізу ситуації в області ускладнено обмеженням набору джерел інформації, що спричинено тимчасовою окупацією майже 70% території регіону та безпековою ситуацією на деокупованих територіях. На більшій частині територій області не проводиться екологічний моніторинг, відсутня достовірна інформація про характер пошкоджень підприємств, ускладнена робота державних екологічних органів через неможливість доступу для повноцінного обстеження.

Система запропонованих у Програмі ключових індикаторів передбачає еколого-економічні, соціальні та екологічні показники. Здійснення моніторингу впливів, у тому числі на здоров'я населення, за визначеними індикаторами дасть змогу виявляти недоліки й порушення, що можуть негативно позначатися на комфортності проживання, визначати необхідні заходи для їх усунення, а також інформувати громадськість про поточні ускладнення та прогнозні терміни їх усунення.

Кількість екологічних індикаторів можливо розширити шляхом використання таких індикаторів, для яких є моніторингові дані:

Таблиця 4

Індикатори	Одиниці виміру
Атмосферне повітря	
Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення	тонн
Викиди найпоширеніших забруднюючих речовин (оксид вуглецю, пил, оксиди азоту та діоксид сірки) в атмосферне повітря (від стаціонарних джерел викидів)	тонн
Викиди парникових газів (CO2)	тонн
Природно-заповідний фонд	
Площа земель природно-заповідного фонду	тис. га
Рівень заповідності території області	%
Земельні ресурси	
Площа сільськогосподарських угідь	тис. га
Площа розмінованих сільськогосподарських угідь	тис. га
Водні ресурси та водокористування	
Виконання робіт з реконструкції водопровідних мереж, артезіанських свердловин, каналізаційних мереж та каналізаційних насосних станцій	од.
Обсяги забору та використання води з природних джерел	млн куб. м
Стан здоров'я населення	
Забезпечення своєчасного доїзду бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги до місця події на критичні виклики (10 хв) та екстрені виклики (20 хв)	хв
Зниження захворюваності на туберкульоз, злоякісні новоутворення та серцево-судинні хвороби	кількість випадків на 100 тис. населення
Незмінність показника смертності населення від онкологічних захворювань	кількість випадків на 100 тис. населення
Укомплектованість медичними працівниками закладів охорони здоров'я	%
Поводження з відходами	
Вивезення та знищення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин – 1434,9 тонни	тонн
Обсяг утворених в області відходів	тонн
Питома вага використаних, знешкоджених та утилізованих відходів від загального обсягу утворених	%

Залежно від значення кількісного та якісного показника, за результатами моніторингу, Херсонською обласною державною (військовою) адміністрацією або її структурними підрозділами приймається рішення про запобігання, зменшення або пом'якшення негативних наслідків по кожному напряму або в цілому.

У разі виявлення під час моніторингу непередбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків виконання Програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, буде вжито заходів для їх усунення, а також подано пропозиції стосовно внесення відповідних змін до

програми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонської області на 2027 рік.

Результати моніторингу оприлюднюватимуться на офіційному вебсайті Херсонської обласної державної (військової) адміністрації.

X. ОПИС ЙМОВІРНИХ ТРАНСКОРДОННИХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ (ЗА НАЯВНОСТІ)

Оскільки заходи Програми, заплановані до реалізації у 2027 році, не матимуть суттєвих наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, зокрема інших держав, під час здійснення стратегічної екологічної оцінки немає необхідності проводити дослідження транскордонних наслідків для довкілля, тому цей розділ не формується.

XI. РЕЗЮМЕ НЕТЕХНІЧНОГО ХАРАКТЕРУ ІНФОРМАЦІЇ

Під час аналізу та оцінки поточного стану навколишнього природного середовища використано статистичні дані, а також дані Київського інституту економіки, офіційні дані центральних та місцевих органів виконавчої влади.

У процесі роботи проаналізовано доступні дані моніторингових спостережень, що здійснюються суб'єктами в рамках програм державного моніторингу навколишнього середовища на локальному та регіональному рівні.

Основними екологічними проблемами області є:

забруднення навколишнього природного середовища внаслідок бойових дій та мінування територій;

забруднення басейну р. Дніпро, акваторії Азовського та Чорного морів неочищеними стічними водами;

поводження з твердими побутовими відходами;

накопичення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин;

проблема природно-заповідного фонду.

За підсумками СЕО запропоновано узагальнені заходи для покращення стану навколишнього природного середовища, зокрема під час реалізації Програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку».
2. Закон України «Про управління відходами».
3. Закон України «Про екологічну мережу України».
4. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».
5. Закон України «Про охорону атмосферного повітря».
6. Закон України «Про охорону земель».
7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища».

8. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля».

9. Закон України «Про рослинний світ».

10. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку».

11. Закон України «Про тваринний світ».

12. Земельний, Водний та Лісовий кодекси України.

13. Закон України «Про індустріальні парки».

14. Водна стратегія України до 2050 року

15. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання та водовідведення в Україні у 2024 році.

16. Національний план управління відходами до 2033 року.

17. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року.

18. Аналітична довідка ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» щодо результатів оцінки якості питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2025 році.

19. Аналітичний звіт ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України»щодо результатів оцінки забрудненості атмосферного повітря в Україні у 2025 році.

20. Екологічний паспорт Херсонської області на 2024 рік.

21. Щорічна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Херсонській області у 2024 році.

22. Статистичні данні Головного управління статистики у Херсонській області.

23. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки, (зі змінами).

24. Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років, (зі змінами).

25.Матеріали структурних підрозділів Херсонської обласної державної адмігстрації.

Директор Департаменту
розвитку економіки обласної
державної адміністрації Артем МІШИН